İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

"Ne Eğitimde, Ne İstihdamda Ne De Yetiştirmede" (NEİY) Olan Gençlerin Pierre Bourdieu'nün Sermaye Türleri Kapsamında İncelenmesi: İstanbul Örneği

Yüksek Lisans Tezi

Tuğçe Ayrıç Kösen

Haziran 2025

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

"Ne Eğitimde, Ne İstihdamda Ne De Yetiştirmede" (NEİY) Olan Gençlerin Pierre Bourdieu'nün Sermaye Türleri Kapsamında İncelenmesi: İstanbul Örneği

Yüksek Lisans Tezi

Tuğçe Ayrıç Kösen

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi M. Elyesa Koytak

Haziran 2025

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Tuğçe Ayrıç Kösen tarafından hazırlanan "Ne Eğitimde, Ne İstihdamda Ne De Yetiştirmede" (NEİY) Olan Gençlerin Pierre Bourdieu'nün Sermaye Türleri Kapsamında İncelenmesi: İstanbul Örneği" başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ **İMZA**

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi M. Elyesa Koytak

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Doç. Dr. Cenk Beyaz

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Erkam Kocakaya

İstanbul Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 24/06/2025

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin APA yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Dr. Öğr. Üyesi M. Elyesa Koytak

Etik İlkelere Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Tuğçe Ayrıç Kösen

ÖZET

"Ne Eğitimde, Ne İstihdamda Ne De Yetiştirmede" (NEİY) Olan Gençlerin Pierre Bourdieu'nün Sermaye Türleri Kapsamında İncelenmesi: İstanbul Örneği

Ayrıç Kösen, Tuğçe

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Dr.Öğr.Üyesi M. Elyesa Koytak

Haziran 2025

Ne istihdamda, ne eğitimde ne de yetiştirmede olan gençler (bu çalışmada "NEİY gençler" olarak ele alınacaktır), gelişen toplumsal yapıda oldukça görünür hale gelen önemli bir toplumsal duruma işaret etmektedir. Artan eğitim seviyesi, yükseköğrenim mezuniyeti, olumsuz çalışma koşulları ve diğer yapısal sebeplerle NEİY durumunun, gerek bireysel hikâyelerle gerekse yapısal çözümlemelerle analiz edilmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bu tez çalışması, İstanbul'da yaşayan, 15–29 yaş aralığında yer alan NEİY gençlerin toplumsal konumlarını ve bu sürece ilişkin deneyimlerini sosyolojik bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Genç işsizliğinin ve eğitimin emek piyasasıyla kurduğu zayıf ilişkinin giderek daha fazla güçlendiği bir toplumsal bağlamda, NEİY olma durumu bireysel başarısızlıkların ötesinde, çok katmanlı yapısal eşitsizliklerin bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın kuramsal çerçevesini Pierre Bourdieu'nün habitus ve sermaye biçimleri (ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik sermaye) kuramı oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Bourdieu'nün kavramsal araçları, NEİY olma durumunun analizinde güçlü bir arka plan sunmuştur.

Araştırmada nitel bir yaklaşım yürütülmüş olup, amaçlı örnekleme yöntemiyle İstanbul'da ikamet eden 15 NEİY genç ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuş ve Citavi programında açık kodlama yöntemi ile elde edilen toplam

133 koddan yola çıkılarak 7 ana temaya ulaşılmıştır. Bulgular, NEİY gençlerin sahip oldukları sermaye birikimlerinin NEİY olma ve NEİY ile baş etme süreçlerinde oldukça önemli olduğunu, aile, sosyal çevre ve toplumsal cinsiyet gibi belirleyicilerin NEİY olma sürecinde kritik rol oynadığını göstermektedir. Aynı zamanda NEİY durumunun durağan bir yapıdan ziyade geçişli, kırılgan ve zaman içinde dönüşebilen bir toplumsal deneyim olduğu anlaşılmıştır.

Bu çalışma, özellikle bireylerin deneyimlerini, yönelimlerini ve anlam dünyalarını merkeze alarak konuya ilişkin literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Bu yönüyle tez, NEİY gençliğe dair geliştirilecek sosyal politikalara ve sosyolojik tartışmalara önemli açılımlar sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: NEİY, İşsizlik, NEET, Genç İşsizliği, Eğitim, İstihdam, NENİ

ABSTRACT

"An Analysis of Youth Not in Education, Employment, or Training (NEİY) within the Framework of Pierre Bourdieu's Forms of Capital:

The Case of Istanbul"

Ayrıç Kösen, Tuğçe

Master's Thesis, Department of Sociology

Supervisor: Asst. Prof. M. Elyesa Koytak

June 2025

Young people who are Not in Employment, Education or Training (NEET)—referred to in this study as NEİY youth—represent a significant and increasingly visible social phenomenon that must be examined with attention to both its causes and consequences. Rising levels of education, increased university graduation rates, unfavorable working conditions, and broader structural factors all contribute to the NEİY situation. Accordingly, it is essential to analyze this phenomenon through both individual narratives and structural frameworks. This thesis aims to examine, from a sociological perspective, the social positions, life experiences, and meaning-making processes of NEİY youth aged 15–29 living in Istanbul. In a social context where youth unemployment and the weakening relationship between education and the labor market are becoming more apparent, NEİY youth are addressed not as cases of individual failure or temporary status, but as the outcome of deeply embedded structural inequalities. Accordingly, the theoretical framework of the study is based on Pierre Bourdieu's theory of habitus and forms of capital (economic, social, cultural, and symbolic), which provide a strong analytical foundation for understanding NEİY trajectories.

This research was conducted using a qualitative method, involving semi-structured in-depth interviews with 15 NEİY youth residing in Istanbul. The data obtained were analyzed through content analysis, and 133 open codes were generated using Citavi software, leading to the emergence of seven main themes.

The findings show that the forms of capital possessed by NEİY youth significantly influence both the reasons for becoming NEİY and their coping strategies. Family background, social networks, and gender roles also play critical roles in shaping NEİY experiences.This research was conducted using a qualitative methodology, through semi-structured in-depth interviews with 15 NEİY youth residing in Istanbul. The data obtained from the interviews were subjected to content analysis, and using the Citavi software and open coding method, 133 codes were identified and organized under 7 main themes. The findings indicate that most NEİY youth have limited capital accumulation, and that factors such as family, social environment, and gender roles play a critical role in the process of becoming NEİY. Additionally, the NEİY status is not static, but rather represents a fluid, fragile, and transformable social position over time.

This thesis is one of the few qualitative studies in Turkey that focuses on NEİY youth, and it makes a unique contribution to the literature by centering the lived experiences, orientations, and meaning worlds of individuals. Concepts such as *invisibility* and *directionlessness* have emerged prominently from the data. In this respect, the study aims to offer meaningful insights for sociological discussions and the development of youth-centered social policies concerning NEİY.

Keywords: NEİY, Unemployment, NEET, Youth Unemployment, Education, Employment, NENİ

TEŞEKKÜR

Bu yüksek lisans tezinin ortaya çıkmasında, yalnızca akademik değil, aynı zamanda manevi anlamda da bana ışık tutan birçok kıymetli insanın katkısı bulunmaktadır.

Öncelikle, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi birikimi, deneyimi ve yönlendirmeleriyle akademik gelişimime büyük katkı sunan; tez sürecinde ise yaşadığım tüm kaygı ve kararsızlıklarda yapıcı yaklaşımı, teşvik edici tutumu ve samimi desteğiyle süreci benim için daha anlamlı ve katlanabilir kılan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Elyesa Koytak'a en içten teşekkürlerimi sunmak isterim. Elyesa Hocam, lisans öğrenciliğimden bu yana, düşünsel gelişimime yön veren bir rehber oldu.

Sosyoloji ile tanıştığım evre olan lisans eğitimim boyunca aldığım tüm derslerde, bizlere yalnızca sosyolojiyi öğretmekle kalmayıp aynı zamanda düşünmeyi, sorgulamayı ve dünyaya daha eleştirel bir gözle bakmayı kazandıran, "hayat için sosyoloji" ilkesini benimseten değerli hocalarım Prof. Dr. Lütfi Sunar, Doç. Dr. Mahmut Hakkı Akın, Prof Dr. Uğur Zeynep Çetin, Doç Dr. Cenk Beyaz başta olmak üzere, yolumun kesiştiği tüm kıymetli hocalarıma minnettarım. Onların katkıları sayesinde bugün bu çalışmayı üretebilecek bir altyapıya sahip olduğumu biliyorum. Ayrıca, titiz değerlendirmeleri ve kıymetli katkılarıyla tezime değerli bir yön kazandıran Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Erkam Kocakaya Hocama içten teşekkürlerimi sunarım.

Beni her koşulda koşulsuzca seven, destekleyen, inanan ve yanımda olan aileme, özellikle de üzerimde büyük emeği olan anneme, babama ve babaanneme en derin şükranlarımı sunarım. Onların varlığı, bu yolculukta attığım her adımda bana güç ve cesaret verdi.

Ve elbette, bu sürecin en güçlü aktörlerinden biri olan sevgili eşim Halil Emre Kösen'e… Akademik yolculuğumun her aşamasında, özellikle de yüksek lisans eğitimim ve tez yazım sürecinde yaşadığım tüm zorluklarda, sabrıyla, anlayışıyla, teşvik edici yaklaşımıyla ve en önemlisi sevgisiyle yanımda olarak bu süreci benim için anlamlı, katlanabilir ve sürdürülebilir kıldığı için teşekkür ederim… Varlığın, bu yolculukta en büyük dayanağım oldu. İyi ki varsın.

Ayrıca, bu çalışmanın en önemli kısımlarından biri olan katılımcılara ulaşım konusunda bana destek olan yakınlarıma ve araştırmaya katılarak çalışmama katkı sunan tüm katılımcılarıma gönülden teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **ix**

İÇİNDEKİLER ..... **xi**

TABLOLAR ..... **xiv**

1.GİRİŞ **1**

1.1.Araştırmanın Konusu ve Bağlamı 2

1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi 3

1.3. Araştırma Soruları 4

1.4. Araştırmanın Örneklemi 4

1.5. Veri Toplama ve Analiz Süreci 6

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Karşılaşılan Zorluklar 6

1.7. Literatüre Bu Tezin Katkısı 7

2.EĞİTİMDE VE İSTİHDAMDA OLMAYAN GENÇLER **9**

2.1. Genç İşsizliğine Genel Bakış: Küresel ve Türkiye Bağlamı 9

2.1.1. Genç İşsizliği ve NEİY'i Birlikte Düşünmek 11

2.2. NEİY'in Tanımı ve Kavramsal Çerçeve 12

2.3. NEİY Olma Biçimleri 15

2.4. NEİY Statüsünde Arka Plan: Aile Etkisi 17

2.5. NEİY Gençlerin Sosyal İlişkileri 19

2.6. NEİY Olma Nedenleri 20

2.6.1. Yapısal Nedenler 20

2.6.2 Çevresel ve Kültürel Nedenler 21

2.6.3. Bireysel ve Psikososyal Nedenler 23

2.7. Bourdieu'de Habitus ve Sermaye Biçimleri 26

3.BULGULAR **28**

3.1. Mevcut Durum: NEİY Olma Biçimleri, Süreçleri ve Algıları 28

3.1.1. NEİY Deneyiminin Yapısal Boyutları: Ulaşım, Toplumsal Cinsiyet, Eğitim Formasyonu....35
3.2. Aile: Özellikler ve Etkiler....37
3.2.1. Ebeveynlerin Eğitim Düzeyi ve Meslekî Konumlarının Etkisi....38
3.2.2. Ekonomik Sermaye ve Güvenli Alanın Oluşumu....39
3.2.3. Rol Modeller, Meslekî Yönelimler ve İşle Kurulan İlişkiler....41
3.2.4. Toplumsal Cinsiyet Rolleri....43
3.2.5. Akrabalık İlişkileri ve Sosyal Ağların İşlevi....44
3.3. NEİY'in Arka Planı: Eğitim Geçmişi....47
3.3.1. Eğitimde Başlangıç Noktaları ve Okulun Sosyal İşlevi....47
3.3.2. Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar....49
3.3.3. Okul Derslerine Yönelik Tutum....50
3.3.4. Üniversite ve Bölüm Tercihlerinde Yönlendirme Eksikliği....51
3.3.5. Eğitimde Ayrışma ve Üniversitenin Sembolik Değeri....53
3.3.6. Mezun Olunan Bölümle İlgili İş Bulma Süreci....55
3.3.7. Eğitimle İş Arasındaki Kopukluk ve Alan Dışı İstihdam....57
3.4. Eğitim-Çalışma İlişkisi....60
3.4.1.Eğitimin Uygulamadan Kopukluğu....60
3.4.2. Eğitim Sürecinin Dolaylı Etkileri: Sosyal İlişkiler, Katılım ve Görünürlük....63
3.4.3. Eğitim Başarısının İş Arama Sürecindeki Rolü....67
3.5. NEİY Olmaya Giden Yol: Anlık Değil Süreçsel Bir Kırılma....69
3.5.1. Sosyal Çevre, Aidiyet Krizi ve Hedef Yoksunluğu....72
3.5.2. Parçalı İş Deneyimleri ve Planlı Kariyer Eksikliği....73
3.5.2.1. Önceki İşlerden Ayrılma Sebepleri....76
3.5.2.2. İşten Ayrılma Sonrası Deneyimler ve Geçiş Süreçleri....77
3.5.3. İş Arama Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar: Ümitsizlik, Tecrübe Eksikliği ve Torpil Algısı....79
3.5.4. Toplumsal Cinsiyetin Sürece Etkisi....81

3.5.5. NEİY Olmaya Giden Yolun Çok Katmanlı Dinamikleri 82
3.6. Sermaye Etkileri: Duygusal ve Psikolojik Olarak NEİY Durumu 84
3.6.1. NEİY Sürecinde Olumsuz Faktörler 84
3.6.2. NEİY Döneminde Hissedilen Toplumsal Baskı 86
3.6.3. NEİY Olmanın Psikolojik Etkileri 88
3.6.4. Akranların Aynası 90
3.6.5. NEİY Döneminde Ekonomik Bağımlılığın Olumsuz Etkisi 91
3.6.6. Sermaye ile NEİY Türlerinin Kesişimi 93
3.7. Geleceğe Yönelik Beklentiler, Hayaller ve Planlar 101
3.7.1. Kendi İşini Kurma ve Girişimcilik Hayalleri 101
3.7.2. Akademik Kariyer Hedefleri ve Belirsizlik 102
3.7.3. Esnek ve Çok Yönlü Planlamalar 104
3.7.4. Geçmişe Yönelik Değerlendirmeler, Pişmanlıklar ve Geriye Bakışlar 108
3.7.5. NEİY Sürecine Dair Farkındalık ve Çözüm Önerileri 109
3.7.6. Toplumsal Normlar, Aile Beklentileri ve Alternatif Yaşam Kurguları 111
3.7.7. Geleceğe Yönelik Olumsuz Tutumlar 113
SONUÇ 117
Politika Önerileri 121
Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler 122
KAYNAKÇA 124

TABLOLAR

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Meslek, Çalışma Yaşamı, Üyelik Türüne İlişkin Bilgileri.

Tablo 2. Katılımcıların NEİY Olma Nedenleri ile NEİY Olma Biçimleri ve Sermaye Biçimleri Arasındaki İlişki

1.GİRİŞ

Günümüz toplumsal yapısında gençlik, yalnızca belirli bir yaş aralığına işaret eden biyolojik bir dönem değil; aynı zamanda geçişken, kırılgan ve çoğu zaman belirsizliklerle dolu bir toplumsal konum olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle eğitim sisteminden iş gücü piyasasına geçiş sürecinde yaşanan yapısal dönüşümler, genç bireylerin bu süreci deneyimleme biçimlerini önemli ölçüde etkilemekte; gençler giderek daha fazla sayıda ne eğitimde ne de istihdamda yer alma durumunu yaşamaktadır. "Ne eğitimde ne istihdamda" (NEİY) olarak tanımlanan bu gençlik kategorisi, yalnızca ekonomik göstergelerle açıklanamayacak kadar çok boyutlu bir olguyu temsil etmekte; yapısal eşitsizliklerin, sınıfsal aktarımların, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kültürel konumlanışların kesişiminde biçimlenmektedir.

Gençlerin ne eğitimde ne istihdamda yer almalarını tanımlamak üzere uluslararası literatürde en sık kullanılan terim NEET (Not in Education, Employment or Training) ifadesidir. Bu kavram, ilk olarak 1990'lı yıllarda Birleşik Krallık'ta kullanılmış (Furlong, 2007) ve zamanla Avrupa Birliği, OECD ve ILO gibi kurumlar tarafından yaygın biçimde benimsenmiştir. NEET, 15–29 yaş aralığındaki bireylerden herhangi bir eğitim kurumuna devam etmeyen, bir işte çalışmayan ve mesleki eğitim ya da staj programına dâhil olmayan gençleri kapsamaktadır. Bu yönüyle yalnızca işsiz olanları değil, eğitim dışı kalan ve görünmeyen gençleri de tanımlayarak gençlik kırılganlığını bütüncül şekilde analiz etmeye imkân tanır.

Türkiye'de bu kavrama yönelik farklı adlandırmalar görülmektedir. Bazı çalışmalarda NENİ (Ne Eğitimde Ne İstihdamda) ifadesi doğrudan çeviriyle kullanılmakta, bu kullanım sade ve yaygın bir Türkçeleştirme biçimi olarak öne çıkmaktadır (Uysal ve Acar, 2019). Ancak bazı kamu kurumları ve akademik araştırmalarda, özellikle Gençlik ve Spor Bakanlığı gibi gençlik politikalarıyla doğrudan ilgilenen yapılar tarafından, NEİY (Ne Eğitimde, Ne İstihdamda, Ne de Yetiştirmede) kavramı tercih edilmektedir (Şahin, Kocakaya & Akgül, 2021; İTOSAM, 2025; Dama, 2017; Cansever & Namal, 2019). Bu kavram, NEET tanımını daha da genişleterek yalnızca örgün eğitimi değil, aynı zamanda mesleki eğitim, yetiştirme kursları, istihdam destek programları gibi beceri kazandırıcı

süreçleri de kapsama dâhil eder. Bu yönüyle NEİY kısaltması, özellikle Türkiye'deki gençlik politikalarının ve hizmet sistemlerinin çoklu yapısını daha iyi yansıtabilmektedir.

Bu tezde, Türkiye'deki gençlik deneyimlerini ve sosyal politika araçlarını daha bütünlüklü bir biçimde analiz edebilmek amacıyla NEİY kısaltması tercih edilmiştir. NEİY kısaltması, NEET'in temel çerçevesini korurken, Türkiye bağlamına özgü olan kamu destekli kurslar, istihdam ofisleri, mesleki eğitim merkezleri ve sosyal yardım destekli programlar gibi "yetiştirme" süreçlerini de değerlendirme kapsamına almaktadır. Bu genişletilmiş çerçeve, araştırmanın saha verileriyle de örtüşerek, gençlerin yalnızca sistem dışında kalmalarını değil, sistemin dışında kalmalarının ardındaki yapısal ve bireysel nedenleri de çok boyutlu şekilde ele alabilmeye olanak sağlamaktadır.

Türkiye'de NEİY statüsündeki bireylerin oranındaki artış, ekonomik krizler, istihdamdaki güvencesizlik, eğitimin nitelik kaybı gibi yapısal sorunlarla doğrudan ilişkilidir. Ancak bu durumu yalnızca sayısal verilerle ve makro göstergelerle açıklamak, gençlerin bireysel deneyimlerini ve toplumsal bağlamlarını görünmez kılmaktadır. Oysa NEİY olmak, kimileri için zorunlu bir duruma savrulma hali, kimileri için geçici bir yön arayışı, kimileri içinse sistemle mesafeli bir yaşam biçimidir. Bu nedenle NEİY statüsündeki bireylerin yaşantılarını anlamak, yalnızca bu kategorinin tanımsal içeriğine değil, aynı zamanda gençlerin bu süreci nasıl deneyimlediklerine, ne tür kaynaklara erişebildiklerine ve bu kaynaklarla nasıl bir yaşam kurabildiklerine odaklanmayı gerektirir.

1.1.Araştırmanın Konusu ve Bağlamı

Bu tez çalışması, 15–29 yaş aralığında yer alan ve İstanbul'da ikamet eden NEİY statüsündeki bireylerin deneyimlerini, toplumsal konumlarını ve bu durumu anlamlandırma biçimlerini nitel bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Pierre Bourdieu'nün habitus ve sermaye biçimleri (ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik sermaye) kuramı çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bourdieu'nün kuramsal yaklaşımı, bireylerin içinde bulundukları yapıları yalnızca dışsal engeller olarak değil; aynı zamanda içselleştirilmiş yönelimler, pratikler ve sınıfsal habituslar üzerinden kavramsallaştırmamıza imkân tanır. Bu çerçevede NEİY olma hali, bireylerin yalnızca sistem dışına itilmesiyle değil; bu sistemin içinde "yer edinme" kapasitelerinin tarihsel olarak sınırlanmasıyla da ilişkilidir.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler aracılığıyla veri toplanmıştır. İstanbul'da yaşayan, farklı sosyoekonomik geçmişlere ve eğitim düzeylerine sahip 15 NEİY gençle gerçekleştirilen bu görüşmeler, bireylerin gündelik yaşam pratiklerini, aile ve çevre ilişkilerini, iş ve eğitim deneyimlerini, NEİY sürecine dair anlamlarını ve gelecek beklentilerini ortaya koymuştur. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler açık kodlama ve tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiş; bireysel ifadeler sosyal bağlamlarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın temel sorunsalı, NEİY statüsündeki bireylerin bu konuma nasıl geldikleri, bu süreci nasıl deneyimledikleri ve hangi yapısal koşullar altında bu pozisyonda kalıcı ya da geçici olarak yer aldıklarıdır. Buna bağlı olarak şu sorulara yanıt aranmıştır: Gençlerin NEİY olma süreci nasıl şekillenmektedir? Aile, sermaye biçimleri ve toplumsal cinsiyet bu süreci nasıl etkilemektedir? NEİY durumu bireyler tarafından nasıl anlamlandırılmakta, nasıl deneyimlenmekte ve hangi stratejilerle karşılanmaktadır?

Bu çalışma, Türkiye'de NEİY gençliğe yönelik sınırlı sayıdaki nitel araştırmalardan biri olmasının yanı sıra, Bourdieu'nün teorik çerçevesini ampirik verilerle buluşturarak literatüre özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. NEİY gençlerin ifadeler aracılığıyla, yapısal eşitsizliklerin bireysel yaşantılarla nasıl iç içe geçtiği, hangi biçimlerde yeniden üretildiği ve bireylerin bu süreçle nasıl başa çıkmaya çalıştıkları çok katmanlı biçimde analiz edilmiştir. Bu yönüyle tez, NEİY gençliğin yalnızca "ne yapmadığını" değil; aynı zamanda "ne yapamadığını", "neden yapamadığını" ve "bu durumu nasıl yaşadığını" anlamaya yönelik bir çabanın ürünüdür.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın temel amacı, İstanbul'da yaşayan, 15-29 yaş aralığında yer alan, eğitimde ve istihdamda olmayan gençlerin (NEİY) sosyolojik bir profilini çıkararak, bu gençlerin NEİY olma durumlarını Pierre Bourdieu'nün habitus ve sermaye türleri (ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye) çerçevesinde analiz etmektir. Bu doğrultuda, NEİY sürecinin bireyler için zorunlu bir durum mu yoksa tercih edilen bir seçenek mi olduğu sorunsalı irdelenmekte; gençlerin deneyimleri üzerinden bu ikiliğe dair bir kavrayış geliştirilmeye çalışılmaktadır. Böylece NEİY olma süreci hem nedenleri hem de sonuçlarıyla birlikte karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

Literatür taramasına bakıldığında, Türkiye bağlamında NEİY gençlik üzerine yapılmış çalışmaların sayıca sınırlı olduğu, özellikle sosyolojik perspektiften derinlemesine analizlerin eksik olduğu görülmektedir. Oysa NEİY olgusu, hem sayısal artışı hem de gençlerin toplumsal konumlanış biçimleri bakımından eğitim, çalışma ve toplumsal dışlanma gibi birçok yapısal alana temas etmektedir. Bu nedenle, bu araştırma sadece genç işsizliği değil, aynı zamanda eğitim sosyolojisi, çalışma sosyolojisi ve toplumsal eşitsizlikler gibi geniş kapsamlı sosyolojik alanlara katkı sunmayı hedeflemektedir.

Bu araştırmada, daha geniş bir örneklem üzerinden genelleyici sonuçlara ulaşmaktan ziyade, bireylerin deneyim dünyalarına derinlemesine anlamak hedeflenmiştir. Bu amaçla nitel araştırma yaklaşımı tercih edilmiş ve veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Nitel yöntem, bireylerin toplumsal gerçekliği nasıl anlamlandırdıklarını ortaya koyma açısından, özellikle bireysel yaşam öykülerinin ve anlam dünyalarının çözümlenmesine imkân tanımaktadır.

1.3. Araştırma Soruları

Bu araştırmanın temel çıkış noktası; İstanbul'da yaşayan 15-29 yaş aralığındaki NEİY statüsündeki bireylerin NEİY olma durumuna geçiş süreçlerini, NEİY'i deneyimleme biçimlerini ve NEİY sonrası sürece dair planlanan süreçleri ortaya koyabilmektir. Bununla birlikte şu sorulara yanıt aranması hedeflenmiştir:

1) İstanbul'da yaşayan, 15-29 yaş aralığındaki NEİY gençlerin sosyo-demografik özellikleri nelerdir?

2) NEİY gençlerin NEİY olma sürecine giden yol nasıl şekillenmektedir?

3) NEİY gençlerin aile ve yakın çevresindeki ilişkiler, NEİY olma sürecine ve NEİY ile başa çıkmada nasıl bir rol oynamaktadır?

4) Sermaye biçimleri, NEİY olmayı nasıl şekillendirmektedir?

1.4. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 15-29 yaş aralığında yer alan ve en az son dört haftada NEİY statüsündeki gençler oluşturmaktadır. Amaçlı örneklem olarak ise İstanbul'da ikamet eden, eğitimde ve istihdamda yer almayan 15 genç ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların seçiminde, maksimum çeşitlilik örneklemesi yaklaşımı benimsenmiş ve farklı sosyoekonomik, kültürel ve eğitimsel geçmişlere sahip bireylerin dâhil edilmesine özen gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Eğitim, Meslek, NEİY Durumunu Deneyimleme Süresine İlişkin Bilgiler

Katılımcı	**Cinsiyet**	**Yaş**	**Medeni Durum**	**Eğitim Düzeyi**	**Mezun Olunan Bölüm**	**Mezuniyet Yılı**	**NEİY Süresi**
K1	Kadın	27	Evli	Üniversite/Lisans	Mimarlık	2021	5-6 Ay
K2	Erkek	28	Bekâr	Üniversite/Lisans	İktisat	2021	5-6 Ay
K3	Kadın	25	Evli	Üniversite/Lisans	İş Sağlığı ve Güvenliği	2023	3,5 Ay
K4	Kadın	27	Evli	Üniversite/Lisans	İç Mimarlık	2024	6 Ay
K5	Kadın	28	Bekâr	Üniversite/Lisans	Diş hekimliği	2021	2 yıl
K6	Erkek	19	Bekâr	Lise-(pasif açık lise öğrencisi)	*	Öğrenci	1 yıl
K7	Erkek	26	Bekâr	Üniversite/Lisans	Sosyoloji	2021	1 Yıl
K8	Kadın	26	Bekâr	Üniversite/Lisans	Endüstri Mühendisliği	2021	2 Yıl
K9	Kadın	19	Bekâr	Lise	*	*	7 ay
K10	Kadın	27	Bekâr	Lise	*	*	4 yıl
K11	Kadın	29	Evli	Üniversite/Lisans	Biyomedikal Mühendisliği	2020	6 ay
K12	Kadın	20	Bekâr	Lise	*	*	7 ay
K13	Kadın	27	Bekâr	Üniversite/Lisans	Kontrol Otomasyon Mühendisliği	2024	1 yıl
K14	Kadın	20	Bekâr	Lise	*	*	1 Yıl
K15	Kadın	25	Bekâr	Üniversite/Lisans	Ziraat Mühendisliği	2022	3 Yıl

1.5. Veri Toplama ve Analiz Süreci

Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formu, araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmacı tarafından hazırlanmış ve iki ana bölümden oluşmuştur: Demografik bilgiler ve eğitim ile çalışma yaşamına ilişkin deneyimlere odaklanan sorular. Görüşmeler sırasında, katılımcılardan ses kaydı alınması için izin istenmiş ve tüm katılımcılar ses kaydına onay vermiştir. Görüşmeler, yaklaşık 38 ila 120 dakika arasında sürmüştür.

Toplanan ses kayıtları, görüşmeler sonrasında aynen yazıya geçirilmiş (deşifre edilmiş) ve her katılımcı KX (Katılımcı X) şeklinde kodlanarak anonimleştirilmiştir. Deşifre edilen metinler, Citavi adlı nitel veri analiz programına aktarılmıştır. Bu yazılım aracılığıyla görüşmelerin tematik açık kodlaması yapılmış ve toplamda 133 farklı kod üretilmiştir. Kodlar arasında içeriksel benzerlik ve ilişkiler doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Bu temalar, çalışmanın analiz bölümlerinde detaylandırılmış ve her bir tema altında katılımcı ifadeleri sosyolojik bağlamda değerlendirilmiştir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Karşılaşılan Zorluklar

Bu araştırma, niteliksel bir yöntemle yürütülmüş olup, genelleme amacı taşımamaktadır. Dolayısıyla, ulaşılan bulgular araştırmaya katılan 15 NEİY gencin bireysel deneyimlerine dayanmaktadır. Bu durum, çalışmanın temel sınırlılıklarından biridir. Araştırma İstanbul kent merkezinde gerçekleştirilmiş olup, coğrafi bağlamın farklılığı gibi etkenler göz önüne alınmamıştır. Bu da araştırma sonuçlarının yerel bağlamla sınırlı olduğunu göstermektedir.

Bir diğer sınırlılık, veri toplama aracı olarak yalnızca yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinin kullanılmasıdır. Bu teknik, katılımcıların derinlemesine ifadelerine olanak tanımakla birlikte, bazı konularda öznel yorumların yoğunluğuna neden olabilmekte; belirli temaların öne çıkmasına ya da bazı başlıkların gölgede kalmasına yol açabilmektedir. Ayrıca katılımcıların ifadeleri, her ne kadar özgür ve açık biçimde teşvik edilmiş olsa da, kendilerini ifade etme biçimleri ve görüşme ortamının etkisi gibi faktörler, verilerin niteliğini etkileyebilmektedir. Ancak tüm bu sınırlılıklara rağmen, bu araştırma NEİY gençlerin toplumsal konumlarına dair anlamlı ve derinlikli bir sosyolojik kavrayış geliştirmeyi hedeflemesi bakımından özgün bir katkı sunmaktadır.

Çalışmanın başlangıcında karşılaştığım en büyük zorluk, başlangıçta nicel araştırma yöntemiyle yola çıkarak yaklaşık 4 aylık bir süre boyunca anket verisi toplamaya çalışmamın ardından, 4 ay sonucunda hedeflenen anket verisine ulaşamam sonucunda araştırma yöntemini değiştirmem gerektiği olmuştur. Başlangıçta planladığım süreç, nicel araştırma ile ilerleyip sonrasında gerçekleştireceğim mülakatlar ile zenginleştirmek idi. Ancak anket tekniğinde karşılaştığım zorluklarla birlikte tamamen nitel araştırma yöntemi ile ilerlemeye karar verdim. NEİY durumunun esasen oldukça gündemde olmasına ve yalnızca İstanbul'da bile yaklaşık 400 bin kişilik bir araştırma evrenine rağmen, katılımcıların konumlarındaki belirsizlik (işten yeni ayrılan, geçici NEİY deneyimi yaşayan, eğitimde olan ancak eğitime devam etmeyen veya çalışan ama işten ayrılmayı düşünen vb.) ve potansiyel katılımcıların çekingen tutumları sebebiyle katılımcıları bulabilmek, görüşmeye ikna edebilmek zor bir süreçti. Yine de bu süreç, nitel araştırma kısmına ışık tutacak bir deneyim ve ön araştırma olmuştur.

1.7. Literatüre Bu Tezin Katkısı

NEİY durumu, Türkiye'nin toplumsal yapısında artan eğitim seviyesi ve yükseköğretim mezuniyetleriyle birlikte oldukça önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak mevcut literatür incelendiğinde, çalışmaların önemli bir kısmının bu olguyu daha çok istatistiksel veriler üzerinden betimlemeye dayandığı, makro düzeyde ekonomik eğilimler ya da istihdam politikaları çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Bu yaklaşımlar, NEİY gençleri büyük ölçüde iş gücü piyasası dışına düşmüş bireyler olarak tanımlamakta; bireylerin toplumsal konumlarını, öznel deneyimlerini, sınıfsal miraslarını ve kültürel sermaye birikimlerini çoğunlukla göz ardı etmektedir. Bu nedenle gençlerin sistem dışına nasıl itildiği, bu durumla nasıl başa çıktıkları ya da bu konumda nasıl kalıcılaştıkları soruları yeterince derinlemesine tartışılmamaktadır.

Nitekim Türkiye bağlamında NEİY statüsündeki bireylere odaklanan sınırlı sayıdaki niteliksel çalışma, daha çok gençlerin boş zaman kullanım alışkanlıkları, aile ilişkileri ya da destek sistemlerine erişimleri gibi belirli temalara odaklanmakta; ancak gençliğin toplumsal olarak nasıl şekillendiğini, dışlanma biçimlerinin ne şekilde deneyimlendiğini ya da hangi sembolik anlam dünyalarının içinde biçimlendiğini bütünlüklü biçimde ortaya koymamaktadır. Özellikle sınıf, toplumsal cinsiyet ve kültürel dışlanma biçimleri arasındaki karmaşık ilişkiselliğe dair çözümleme düzeyi yetersiz kalmaktadır. Dahası, gençlerin pasif olarak sistem dışına düşmediği, bazen aktif olarak sistemin kurallarını

reddettiği ya da yönsüzlük ve aidiyet eksikliğiyle kendi dünyalarını kurmaya çalıştığı gibi nüanslı yaklaşımlar literatürde nadiren yer bulmaktadır.

Bu tez, tam da bu kuramsal ve ampirik boşluklardan hareketle NEİY gençliği toplumsal dışlanmanın çok boyutlu bir biçimi olarak ele almakta; bireylerin sistemle kurdukları karmaşık ilişkileri Bourdieu'nün kuramsal araçları aracılığıyla analiz etmektedir. Habitus kavramı, gençlerin yalnızca dışsal yapılar nedeniyle değil, içselleştirdikleri yönelimler nedeniyle de sistem dışında kalabildiklerini anlamamıza imkân tanımakta; sermaye türleri ise NEİY deneyimleri arasındaki farklılıkları görünür kılmakta, eşitsizliğin katmanlı yapısını çözümlemeye olanak sunmaktadır. Türkiye bağlamında kapsamlı, katılımcı ifadelerine dayalı ve kuramla iç içe geçmiş bir çözümleme sunan araştırmaların azlığı göz önüne alındığında, bu tezin hem kuramsal hem de ampirik düzeyde literatüre özgün bir katkı sunduğu ifade edilebilir.

2.EĞİTİMDE VE İSTİHDAMDA OLMAYAN GENÇLER

2.1. Genç İşsizliğine Genel Bakış: Küresel ve Türkiye Bağlamı

Genç işsizliği günümüzde önemli bir toplumsal problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun, ekonomik, teknolojik, toplumsal birçok faktör etrafında şekillenmektedir. Toplumsal gelişmelerle birlikte ortaya çıkan ve sürekli gelişen yeni toplumsal düzenle birlikte iş gücü piyasasında yaşanan rekabet, nüfus, göç, eğitim ve istihdam politikaları NENİ'nin gelişmesine neden olan önemli faktörler arasındadır. Gençlerin işsizlik oranlarına dair çalışmalarına bakıldığında, ILO'nun 2024 yılında yapmış olduğu çalışmada, 2023 yılında dünya genelinde gençlerin işsizlik oranının %13 olarak tespit edildiği görülmektedir (ILO, 2024). Raporda bu oran son 15 yılın en düşük verileri olarak kaydedilmesinin yanı sıra, pandemi sonrası dönemde gençlerin iş bulma olanakları oldukça kısıtlı hale gelmiş ve mezuniyet sonrası iş bulma sürecini uzadığını göstermektedir (ILO, 2024, s. 8).

Türkiye'de genç işsizliği oranlarına bakıldığında, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 15-24 yaş grubundaki gençlerde işsizlik oranı 2022 yılında %19,4 olarak gerçekleşirken (TÜİK, 2022), 2023 yılında bu oran %17,4'e gerilemiştir (TÜİK, 2023). Bu yükselişte pandemi sürecinden sonraki dönemde istihdam alanında olumlu bir etkinin olduğunu göstermektedir. Ancak buna rağmen küresel anlamda yaşanan işsizlik oranının üzerinde bir orandır. Bu da gençlerin istihdam süreçlerinde yaşanan zorlukların önemli bir göstergesidir.

Gençlerin istihdam süreçlerinde cinsiyet bağlamında bakıldığında, kadınlarda işsizlik oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. 2023 yılında 15-24 yaş aralığındaki erkeklerde işsizlik oranı %14,3 iken, genç kadınlarda bu oranın %21,3 olarak karşımıza çıkmaktadır (TÜİK, 2023a). Kadınlar ve erkekler arasındaki bu fark, kadınların istihdam süreçlerinde daha dezavantajlı konumda olduklarını göstermektedir. Bu noktada, kadınların evlilik ve bebek sahibi olma durumlarının ve toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin etkili olduğu söylenebilmektedir. Türkiye'de NEİY gençlerin oranı, Avrupa ortalamasının üzerindedir. Özellikle genç kadınlar arasında NEİY oranları yüksektir. TÜİK'in 2023 yılı verilerine göre NEİY statüsündeki bireylerin yaklaşık %65'ini kadınlar oluşturmaktadır; bu da toplumsal cinsiyet rollerinin, erken yaşta evlilik, bakım emeği ve toplumsal normlar üzerinden NEİY olma durumunu biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır (TÜİK, 2023). Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve geleneksel rollerin genç kadınların eğitim ve

istihdam süreçlerine katılımının erkeklere göre daha yavaş veya zorlu ilerlediğine dair çalışmaları desteklemektedir (Kuvvetli Yavaş, 2021). Benzer şekilde 2019 yılında yayımlanan bir araştırma raporunda da genç kadınların NEİY statüsüne itilmesinde, eğitimden erken kopuşların yanı sıra ev içi rollerin yeniden üretildiği aile yapılarının belirleyici olduğunu vurgulanmaktadır (Uysal & Acar, 2019, s.7). Bu bağlamda, genç kadınların NEİY sürecine itilmelerini sağlayan veya bu sürecin arka planındaki zorunlulukları kapsamında, toplumsal cinsiyet olgusunu göz önünde bulunduran ve toplumsal cinsiyet temelli bir yaklaşım sunan ve kadınların istihdama katılımını artıran sosyal politikaların hayata geçirilmesi gereklidir.

Türkiye'de cinsiyet temelli farklılaşmanın yanı sıra bölgesel anlamda da bir farklılaşmadan bahsetmek mümkündür. Ülkenin doğu bölgelerinde işsizlik oranı daha yüksek iken batı bölgelerinde bu oran daha düşüktür; bu farklılaşmada eğitim fırsatlarına erişim ve sosyal sermaye, sektörel dağılım gibi faktörler etkilidir (TÜİK, 2023b).

Genç işsizliğinde önemli bir nokta da eğitim ile olan ilişkidir. Bu bağlamda, gençlerin eğitim durumları ve eğitim seviyeleri, istihdam süreçlerine etki eden faktörlerdir. Eğitim düzeyine göre bakıldığında, lise altı mezunlarda işsizlik oranlarının daha yüksek olduğu, yükseköğretim mezunu gençlerde bu oranın görece daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak yükseköğretim mezunu gençlerin işsizlik oranlarının son yıllarda hızlı artış göstermesi, Türkiye'de eğitim-istihdam ilişkisindeki uyumun önemli bir sorun olarak karşımıza çıktığını göstermektedir (TÜİK, 2023a). Daha önceki zamanlarda üniversite mezunu olmak, hatta lise mezunu olmak dahi doğrudan meslek hayatına geçmeyi sağlarken gelişen toplumsal yapıda üniversite mezunu olmak bile yetkinlik sağlamamaktadır. Akademiyi mesleki anlamda seçmeyen kişiler de yüksek lisans ve doktora eğitimlerini bir zorunluluk olarak görme eğiliminde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla hem akademik eğitim hem de kişisel gelişim anlamında oldukça yoğun bir biçimde sertifikalı eğitimler ile bireyler sürekli kendilerini geliştirmek ve yetkinliklerini sembolik olarak da ortaya koyma hedefi taşımaktadırlar. Ancak buna rağmen bu eğitimler her zaman istihdama doğrudan geçişi sağlamamakta ve birçok genç, mezuniyet sonrasında bir boşluk veya kriz süreci olarak nitelendirebileceğimiz istihdamda ve eğitimde olmama durumunu deneyimlemektedir.

2.1.1. Genç İşsizliği ve NEİY'i Birlikte Düşünmek

İstihdamda ve eğitimde olmama halini ifade eden NEİY kavramı, genç işsizliğini kapsayan bir olgudur. NEİY statüsündeki bireyler, işsizliği ve eğitimde olma durumunu birlikte veya ayrı bir biçimde deneyimleyen gençleri kapsamaktadır. Bu deneyim, bireyler için psikolojik ve toplumsal etkileriyle oldukça zor bir sürece işaret etmektedir.

NEİY durumu, işsiz gençleri de kapsaması nedeniyle genç işsizliği ile karıştırılabilmesi muhtemel bir kavramdır (Ak, Polat, Toktaş & Şahin Söylemez, 2021, s. 7). Birbirlerinden tamamıyla bağımsız düşünülemeyecek olan bu iki kavram aralarında kesişim noktaları ve farklılık noktaları bulunmaktadır. Genç işsizliği, gençlerin emek piyasasında yaşadıkları zorlukları temsil eden önemli bir gösterge olmasına karşın eğitim veya yetiştirmede olmayan gençlerin durumunu bütünüyle yansıtmamaktadır (Susanlı, 2016, s. 42). NEİY statüsündeki bireylerin tanımlaması, eğitim sistemi dışında olan, yetiştirmede ve istihdamda olmayan gençlere yönelik bir ölçüt vermekle birlikte, emek piyasasına girme potansiyeli olan gençleri de içermesi nedeniyle genç işsizliğinden daha geniş kapsamlı bir kavramdır (ILO, 2013a, s. 38).

NEİY statüsündeki bireyler, toplumla ilişkileri bağlamında politika yapıcılar tarafından eğitim ve istihdam süreçleri arasındaki ilişki güçlendirilmeli ve gençlerin yalnızca teorik değil aynı zamanda teknik beceri anlamında da teşvik edilmeleri gerekmektedir. Ayrıca, genç kadınların karşılaştığı yapısal engellerin aşılması için toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten politikaların hayata geçirilmesi önemlidir. Bu bağlamda, Kuvvetli Yavaş'ın aktarımına göre, Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) (UİS), 30 Mayıs 2014 tarihli ve 29015 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış ve yürürlüğe girmiş, ILO'nun 122 sayılı İstihdam Politikası Sözleşmesi ile Avrupa İstihdam Stratejisi esas alınarak hazırlanmış ve uygulamaya geçilmiştir (2021, s.160). Bu politikanın temel hedefleri, 2023 yılı itibariyle işsizlik oranının %5'e indirilmesi, istihdam oranının %55'e yükseltilmesi, tarım dışı sektörlerde kayıt dışı istihdam oranının %15'in altına düşürülmesi ve genç işsizlik oranının ise genel işsizlik oranı düzeyine indirilmesi hedeflenmiştir (ÇSGB, 2017, s. 41). İşsizlik ve daha özelde genç işsizliği, NEİY statüsünün temel bileşenlerinden biri olmakla birlikte, işsizlik ile sınırlı olmayan, genç bireylerde eğitimde aktif olarak yer almama durumunu da kapsayan daha geniş kapsamlı bir durumdur. Bu durum, gençlerde özellikle eğitim sonrası istihdam süreçlerinde deneyimledikleri durağan bir kriz süreciyle baş ederken aynı zamanda ekonomik, kültürel ve sosyal sermayeleri açısından da önemli bir kırılganlığa yol

açmaktadır. Hem eğitim hem de istihdam odaklı düşünüldüğünde, bu süreç, uzun vadede istihdama katılma olasılığını düşürmekte ve belki de bireylerin yaşam boyu etkilerini hissedecekleri eşitsiz bir döngüye sebep olmaktadır (Furlong, 2006, s. 566).

Türkiye özelinde bakıldığında, NEİY durumu Eurostat verileri üzerinden Avrupa Birliği ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça yüksek seviyelerdedir. 2022 yılı itibarıyla, 15-24 yaş grubundaki gençlerde NEİY oranı Türkiye'de yaklaşık %22,5 civarındayken, AB ortalaması %9,1 seviyesindedir ve bu durum, Türkiye'nin AB ülkeleri arasında en yüksek NEİY oranına sahip ülke olduğunu göstermektedir (Şahin ve Boduroğlu, 2024, s. 55). Türkiye'de gençlerin eğitim ve istihdamdan kopuşu, hem ekonomik kalkınma hem de bireysel gelişim açısından önemli bir toplumsal sorun teşkil etmektedir. NEİY oranlarının yüksekliği, gençlerin iş gücü piyasasına katılımının sınırlı olduğunu ve potansiyellerinin tam olarak değerlendirilemediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Türkiye'de NEİY göstergeleri 2014 yılından itibaren iş gücü göstergeleri arasında yer almakta ve 2021 yılında "Ulusal Genç İstihdam Stratejisi" kapsamında ele alınmaya başlanmıştır.

Türkiye'de NEİY oranlarının yüksekliği, gençlerin sosyal ve ekonomik yaşama katılımını engelleyen çok boyutlu sorunlara işaret ederken, bu durumun azaltılması için eğitim fırsatlarının artırılması, iş gücü piyasasının gençlere uygun hale getirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi kapsamlı politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla genç işsizliği ve NEİY kavramı birlikte düşünülmesi gereken önemli bir kesişim noktasına sahiptir. Genç bireylerin eğitim veya çalışma hayatında aktif olarak yer almasını sağlayacak ve NEİY olma noktasında önleyici uygulamalar geliştirilebilecek politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yaklaşımlar ve destekleyici politikalar, hem bireysel hem de toplumsal anlamda kalkınmayı sağlayacak önemli sacayaklarından biri olacaktır.

2.2. NEİY'in Tanımı ve Kavramsal Çerçeve

NEİY kavramının kullanımında ilk örnek 1980'lerin sonunda Birleşik Krallık'ta eğitimde ve istihdamda olmayan ve işsizlik yardımlarına erişemeyen 16-18 yaş grubundaki gençler için "Not in Education, Employment or Training, NEET" (Eğitimde, İstihdamda veya Yetiştirmede Olmayan) yapılan tanımlamadır (Furlong, 2007). NEİY, 15–29 yaş aralığında olup istihdamda ve eğitimde aktif olarak yer almayan gençleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu kavramsallaştırma, zamanla bir tanımlamanın ötesine geçerek,

istihdam süreçleri ve eğitimin güçlenen ilişkisiyle birlikte genç bireylerin bu ilişkiyi deneyimleme biçimleri noktasında sosyolojik analizlere fırsat tanıyan bir bağlama oturmuştur.

NEİY gençler, farklı ülkelerde yaş aralıkları değişse de ortak özellikleri eğitim yoluyla beşeri sermayelerini geliştirememiş olmalarıdır. Bu nedenle hem eğitim sisteminden hem de iş gücü piyasasından kopuk duruma düşmektedirler._2011 yılında Avrupa İstihdam Komisyonu (EMCO-European Commission's Employment Committee) ve ILO tarafından, 2020 Avrupa Stratejisi çerçevesinde standart bir NEİY tanımı oluşturulmuştur. Bu tanıma göre, NEİY 15-24 yaş arasındaki işsiz ve eğitimde aktif olmayan gençleri tanımlamaktadır (EMCO, 2011, s. 2). Kore'de ise NEİY kavramı, Japonya'daki tanımdan daha geniş bir şekilde ele alınmakta olup, 15-34 yaş arasındaki evli olmayan, çalışmayan, okula ya da mesleki eğitim programına devam etmeyen, iş aramayan ve ailevi sorumluluklarını yerine getirmeyen bireyleri kapsamaktadır (Susanlı, 2016, s. 43). Bu bağlamda, literatürde NEİY kavramına dair ortak bir tanım olmadığı görülmektedir. NEİY statüsündeki bireylerin oranı, 15-29 yaş arasındaki bireylerden ne istihdamda olan ne de herhangi bir eğitim veya yetiştirme programına dâhil bulunanların, aynı yaş grubundaki toplam genç nüfus içindeki payı olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, bu oran, eğitim ve iş gücü piyasası dışında kalan gençlerin genel genç nüfusa oranını ifade etmektedir.

Uluslararası düzlemde istihdamda ve eğitimde olmama hali olarak tanımlanan NEİY kavramı, Türkiye'de "ne eğitimde ne istihdamda" ifadesinin kısaltılmış biçimiyle NEİY olarak kullanılmaktadır. Uluslararası bağlamda 15-29 yaş aralığındaki gençleri kapsayan bu tanım, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 15–24 yaş aralığındaki gençleri kapsayacak şekilde ele alınmaktadır. Ancak bazı araştırmalar bu yaş aralığını 15-29 yaş aralığına kadar genişletebilmektedir (Kurnaz, 2015). Nitekim günümüzde eğitim süreçlerinin uzama imkânının çok daha mümkün ve tercih edilebilir bir durum olması sebebiyle, mezuniyet ve kariyer planları çok daha fazla yıllar alabilmektedir. Bu bağlamda bu aralığın genişletilmesi anlamlıdır. Bu bağlamda, bu çalışmanın örneklemi de 15-29 yaş aralığındaki gençlerden oluşmaktadır.

Türkiye'de yapılan NEİY çalışmalarına bakıldığında, konuyla ilgili çalışmaların arttığı görülmektedir. Ancak genellikle çalışılan disiplin temelinde ele alınmakta, NEİY kavramının derinlemesine analizi ve toplumsal bağlamı geri planda kalmakta olup çoğunlukla nicel çalışmalardan oluşmaktadır. Eğitim-iş uyuşmazlığı konusunda Kurnaz'ın

2015 yılında yapmış olduğu çalışmada, NEİY gençliğin nitelik uyuşmazlığı nedeniyle iş gücü piyasasında dezavantajlı konuma itildiğini vurgularken; Göl (2022) ise genç işsizliğini yapısal faaliyetler çerçevesinde inceleyerek, ekonomik kalkınma ve bölgesel eşitsizlikler bağlamında ele almaktadır. Literatürde yer alan bu ve benzeri çalışmalar, NEİY olgusunun bir değişken olmanın ötesinde kendi içinde derinlemesine bir analizi gerektirdiğini anlamayı sağlayan önemli çalışmalardır.

Bu tez çalışmasında NEİY kavramı, gençlerin bu süreci nasıl deneyimlediklerini eğitim hayatından, aile ilişkilerinden, iş deneyimlerinden gelecek planlarına dek uzanan bir anlamacı bakış açısıyla, gençlerin NEİY öncesi, NEİY süreci ve NEİY sonrasına yönelik beklenti ve önerilerini ele alarak sosyolojik bir analizi mümkün kılmaktadır.

NEİY gençler, gündelik yaşamda işsiz olduklarına dair bir boşluk ifadesiyle çoğu zaman söylemsel bir dışlanmaya maruz kalsalar da esasen arka planının okunması gereken ve geleceğe yönelik önlem alınması gereken önemli bir toplumsal sorundur. NEİY gençler istihdam süreçlerinde veya eğitimde yer almamaları ile sosyal hayatın tamamen dışında kalmamaktadırlar. Aile, arkadaşlık gibi sosyal ilişkiler ve gündelik yaşama katılım ile birlikte sosyal yaşamda esasen etkileşime açık bireylerdir. Bu kapsamda NEİY gençlerin aile ve diğer sosyal ilişkileriyle olan etkileşimler, paylaşımları, NEİY sürecindeki bu ilişkilerin kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı etkileri gibi konular önemli hale gelmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, NEİY'i anlarken düşünülmesi gereken bir diğer nokta çalışma koşullarıdır. Günümüzde istihdama geçiş sürecinin çok daha komplike bir hal almasının yanı sıra istihdamda kalabilmek de çoğu zaman bir çabayı gerektirmektedir. Geleneksel iş hayatının aksine sürekli iş değiştirme, aidiyet problemi, çalışan haklarının gözetilmemesi ve baskı ve eşitsizlikle ilerleyen çalışma koşullarında bireylerin NEİY statüsüne geçişleri çok daha kolay hale gelmektedir. Literatürde NEİY gençlerin düzenli olmayan kariyer planlarının olduğu ve genç bireylerin daha fazla iş güvencesizliği yaşama riskinin mevcut olduğu ifade edilmektedir (Russell vd., 2020, s. 243-261). Üniversiteden mezun olduktan sonra bireyler çoğu zaman bölümleriyle veya kendileriyle uyumlu olmayan işler tercih etmek zorunda kalabilmekte, bu mecburiyetle birlikte bireyler daha kaygılı, tedirgin olarak olumsuz ruh halleriyle karşı karşıya kalabilmektedirler (Arnett, 2000, s. 469-480). Gençler, sosyal, ekonomik ve kültürel sermaye açısından yolun kısmen "başında" olarak nitelendirilebilecek bir konumda yer almaktadırlar. Bu bağlamda, genç bireylerin birçoğu yarı zamanlı, dönemsel, proje bazlı işlerle geçici çalışma statüsü içerisinde yer almak için

çok daha mümkün görünmektedir. Bu şekilde daha düzensiz çalışma durumları, düşük ücretli, düzenli olmayan saatlerde, iş güvencesinin zayıf olduğu, çalışma koşulları sunmaktadır (ILO, 2020). Dolayısıyla, genç bireyler için deneyim elden ederek çok daha heyecanlı ve motivasyonlu geçirilmesi gereken bu süreç, çok daha karmaşık bir kriz sürecine dönüşebilmektedir.

2.3. NEİY Olma Biçimleri

NEİY durumu, NEİY olma süresi, NEİY olma sebebi veya NEİY gençlerin beklentileri gibi değişkenlerle farklı kategorilere ayrılabilmektedir. Bu kategoriler, NEİY'in ayırt edici özelliklerle daha iyi analiz edilmesi noktasında işlevsel bir rol oynamaktadır. Nitekim NEİY'ler homojen olmaktan oldukça uzak, ülkeden ülkeye ve hatta aynı ülke içinde farklı özellikler taşıyan bir yapıya sahiptir (Carcillo, vd., 2015, s. 19). Eurofound'un 2016'da yayımladığı rapora göre bu sınıflandırmada, uzun vadeli işsizler, bir yıldan uzun süredir iş arayan ve istihdamdan uzaklaşma riski yüksek olan bireyleri kapsarken; kısa vadeli işsizler, henüz iş gücü piyasasına yeniden dâhil olma potansiyeli taşıyan gençleri kapsamaktadır. Ailevi sorumluluğu olanlar, özellikle kadın NEİY'lerin içinde yoğunlaştığı bir grup olup, çocuk bakımı ya da yaşlı bakımından kaynaklanan roller nedeniyle çalışma hayatından uzak kalmaktadır. Geri dönenler, NEİY sürecinin geçici bir evresinde yer alan ve yeniden eğitim ya da işe dönme hazırlığında olan bireyleri belirtmektedir. Umutsuzlar kategorisi, iş arama çabalarından vazgeçmiş, sistem dışına itilmiş gençleri ifade ederken; sağlık sorunları ya da engellilik nedeniyle aktif olamayan NEİY'ler, sosyal koruma mekanizmalarına daha yoğun ihtiyaç duymaktadır. Son olarak, "diğer" NEİY'ler, klasik iş ya da eğitim tanımlarının dışında kalan, örneğin alternatif yaşam biçimleri tercih eden ya da sanatsal uğraşlarla zaman geçiren bireyleri kapsamaktadır. Bu çeşitlilik, yalnızca NEİY gençlerin bireysel deneyimlerini değil, aynı zamanda yapısal eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet rolleri, bakım yükümlülüğü, sağlık sorunları ve fırsatlara erişim gibi çok katmanlı meseleleri de görünür kılmaktadır.

Türkiye bağlamında ise YADA Vakfı'nın 2019 yılında yayımladığı rapor, NEİY gençleri daha sade bir yaklaşımla iki genel alt kategoriye ayırmaktadır: Aktif NEİY'ler ve Pasif NEİY'ler (YADA, 2019, s. 16). Aktif NEİY'ler, her ne kadar eğitimde veya istihdamda yer almıyor olsalar da bu durumdan çıkmak için çaba harcayan, gelecekteki iş veya eğitim olanaklarına açık bireylerdir. Bu grup, iş arayan, sınavlara hazırlanan ya da başvuru süreçlerini takip eden gençlerden oluşmaktadır. Bu bağlamda, aktif NEİY'ler, sistemin

dışında olmalarına rağmen sisteme yeniden entegre olma arzusu taşıyan bireylerdir. Buna karşın, Pasif NEİY'ler, ne istihdama ne de eğitime yönelme niyeti taşımayan, çoğu zaman bu durumun farkında olmayan ya da sistemin dışına itildiklerinin bilincinde olan bireylerdir. Bu kategoride yer alan gençler arasında, sağlık sorunları olanlar, bakım yükümlülükleri nedeniyle evde kalanlar ya da çeşitli yapısal ve sosyoekonomik nedenlerle sistemle bağlarını koparmış olanlar bulunmaktadır. Bu durum, bireysel tercihten çok, yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi yapısal engellerin bir sonucu olarak da değerlendirilebilir.

NEİY gençleri bu şekilde sınıflandırmak, toplumsal politikaların hedef kitlesini daha isabetli biçimde tanımlamaya yardımcı olurken, aynı zamanda araştırmalarda da genelleştirici yaklaşımlar yerine farklı NEİY deneyimlerine odaklanmayı gerektirmektedir. Özellikle aktif ve pasif NEİY ayrımı, gençlerin toplumsal bütünleşme kapasiteleri ile sistemden ne ölçüde dışlandıkları konusunda önemli ipuçları sunmaktadır. Sosyolojik açıdan bu farklılaşmalar, gençlerin toplumsal sermayeye erişimi, kendilik algısı, gelecek beklentileri ve direniş pratikleri üzerinde de belirleyici etkiler yaratmaktadır.

İTOSAM'ın (2025 yayımladığı "İstanbul'da NEİY Gençler: İhtiyaç Analizi ve Politika Önerileri" raporu, NEİY gençlerin yalnızca eğitim veya istihdam süreçlerinden dışlanmış bireyler olmadığını, aynı zamanda bu süreçlere yeniden katılım sağlayabilmeleri için çok yönlü destek mekanizmalarına ihtiyaç duyduklarını vurgulamaktadır. Raporda, gençlerin sıklıkla ifade ettiği ihtiyaçlar arasında mesleki yeterlilik kazandıracak kısa süreli kurslar, bireyselleştirilmiş rehberlik ve iş yaşamına dair pratik beceri geliştirme imkânları öne çıkmaktadır. Bu durum, Eurofound'un tanımladığı "aktif NEİY" kategorisiyle örtüşmekte; bu gençlerin sistem dışında olsalar da sisteme yeniden dâhil olma yönünde istekli ve çaba gösteren bir profile sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, söz konusu gençlere yönelik politikaların yalnızca işe yerleştirme ya da eğitim kaydı gibi teknik çözümlerden ibaret kalmaması; bireyin özgül ihtiyaçlarına duyarlı, katılımcı ve dönüştürücü stratejileri içermesi gerekmektedir (İTOSAM, 2025, s. 28). Öte yandan, rapor "pasif NEİY" kategorisine giren gençlerin, görünmezlik riski taşıyan daha kırılgan bir grubu temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Bu gençlerin önemli bir bölümü, sağlık sorunları, bakım yükümlülüğü, psikososyal sorunlar veya uzun süreli dışlanma deneyimleri nedeniyle mevcut sistemin dışında kalmakta ve destek mekanizmalarına erişememektedir. Rapor, bu grubun topluma yeniden kazandırılabilmesi için esnek öğrenme programları, sosyal

katılımı artırıcı yerel merkezler ve psikososyal destek hizmetlerinin hayati olduğunu vurgulamaktadır (İTOSAM, 2025, s. 35). Bu analiz, NEİY gençlerin pasif konumunun çoğu zaman bireysel tercihten değil, yapısal engeller ve sermaye yoksunluğundan kaynaklandığını gözler önüne sermektedir. Bu nedenle pasif NEİY'lere yönelik müdahale stratejilerinin, sosyal dışlanma ile mücadeleyi merkeze alarak geliştirilmesi önem arz etmektedir.

2.4. NEİY Statüsünde Arka Plan: Aile Etkisi

NEİY statüsündeki bireylerin NEİY olma nedenlerini, süreçlerini ve etkilerini anlamak, öncelikle en temel toplumsal kurum olarak aile yapısını anlamak ile mümkündür. Bourdieu'ye göre bireylerin yaşamlarını biçimlendiren sermaye biçimleri büyük oranda aile aracılığıyla aktarılmaktadır (Bourdieu, 1986). NEİY gençlerde aile etkisi, bir bireyin eğitim ve istihdam yolculuğunda çok boyutlu bir etkiye sahiptir. Bu etki, genci destekleyici ya da engelleyici şekilde karşımıza çıkabilir. Aileler, bireylerin eğitime sürecinde duygusal olarak destek sağlamak, cesaretlendirmek, çocuğun eğitim sürecini daha verimli hale getirmek ve eğitim hayatlarıyla sorunlarla karşılaşıldığında çözümler sunmak gibi önemli bir rol oynamaktadır (Strelitz, 2003, s. 67). Bununla birlikte, ailelerin çocuklarını belirli meslekler, eğitim alanları ya da yaşam yollarına zorlamaları, bireyin motivasyonunu ve potansiyelini önemli ölçüde etkileyebilir. Yapılan bazı araştırmalar, ailelerin baskıcı yönlendirmelerinin genç bireylerde motivasyon kaybı ve başarısızlık hissini artırarak NEİY statüsünü yükseltme potansiyeli taşıdığını ortaya koymaktadır (İTOSAM, 2025, s. 56). Benzer şekilde, Eurofound'un raporları da aile yönlendirmelerinin destekleyici bir çerçevede gerçekleştiğinde, gençlerin eğitim ve istihdamda kalma oranlarını artırdığını göstermektedir (Akt. İTOSAM, 2025, S.57). Ebeveynlerin eğitim düzeyi ile NEİY olma durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında, Carcillo ve diğerleri tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, tüm OECD ülkelerinde NEİY gençlerin ebeveynlerinin eğitim düzeyinin, NEİY olmayanların ebeveynlerine oranla daha düşük oranda olduğu görülmektedir (Carcillo, vd., 2015, s. 24). İtalya'da 18-29 yaş grubundaki gençlerle yapılan bir çalışmada da ebeveynlerin eğitim düzeyinin, gençlerin NEİY olma durumları üzerinde etkisi olduğu bulunmuştur (Alfieri, et al., 2015; Cabral, 2018). Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında, 2017 yılında yapılan bir çalışma sonucunda ebeveynlerin eğitim seviyelerinin de önemli bir etkiye sahip olduğu, iyi eğitimli ebeveynlerin çocukları arasında NEİY olma olasılığının, düşük eğitimli ebeveynlerin çocuklarından daha düşük olduğu görülmüştür

(Erdoğan vd., 2017). Benzer şekilde, 2020 yılında Kevelson ve diğerleri tarafından yapılan bir çalışmaya göre ebeveynleri ortaokulu bitirmemiş olan üniversite mezunu gençlerin NEİY olma olasılığı daha yüksektir ve birtakım dezavantajların üstesinden gelmek için mücadele etmeleri gerekmektedir (Kevelson vd., 2020). Buna göre, eğitim düzeyi düşük bir aileye sahip olan gençler, yüksek eğitim düzeyine sahip olsalar da emek piyasasına girişlerinde ek bir desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Dolayısıyla, ailelerin doğrudan veya dolaylı olarak yansıttıkları tüm etkiler, NEİY sürecini etkileyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

NEİY gençlerin aileleri, eğitim veya istihdam süreçlerinde maddi ve manevi olarak etkiye sahiptir. Bu kimi zaman ailenin motivasyonel desteği olarak karşımıza çıkarken kimi zaman da ekonomik sermayenin aktarımıyla bireye bir konfor alanı sunmaktadır. Bunun yanı sıra bazen de aile yapısının parçalanmasıyla gelişen olumsuz süreçlerle bireye olumsuz olarak da etkileri olabilmektedir. Dolayısıyla aile konusu NEİY kapsamında istatistiksel değerlerin ötesinde, derinlemesine görüşmelerle anlaşılması gereken önemli bir konudur. Türkiye'de NEİY gençlerin önemli bir kısmının ailesiyle yaşadığını, ekonomik anlamda ailesinin desteği ile ilerlediğini ve özellikle NEİY kadınlarda ev içi rollerin "görünmez emek" algısının oluşumuna sebep olduğunu ortaya koymaktadır (Kurnaz, 2015). Türkiye'de çalışma veya eğitim konusunda bir toplumsal baskı varlığının yanı sıra geleneksel aile yapısının sahiplenici özelliği, bireyin ekonomik istihdama geçiş sürecindeki gecikmeyi tolere edebilmektedir.

Bununla birlikte, bireyin aileden gelen ekonomik sermayesi, NEİY sürecini yönetebilmesinde ve bu sürecin nasıl geçirildiği, hatta NEİY sürecinin tercih veya zorunluluk olarak değişkenliği noktasında da önemli bir belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek ekonomik sermayeye sahip ailelerde, bu süreç daha az zorluk ile geçirilirken, daha düşük gelirli ailelerin NEİY çocuklarında bu durum daha zor geçebilmekte ve ekonomik baskı olarak karşılık bulabilmektedir. Kimi durumlarda ise ailenin sınırlı olanakları, bireyi herhangi bir eğitim ya da iş fırsatına yönlendirme imkânından yoksun bırakmaktadır.

NEİY sürecinde ekonomik sermaye gibi sosyal ve kültürel sermaye de oldukça etkili olan belirleyicilerdir. Bazı aileler, çocukların eğitim ve istihdama girişlerinde daha yönlendirici ve etkili bir rol üstlenirken bazı aileler daha nötr bir tutum sergileyebilmektedir. Bu kapsamda aileden veya yakın çevreden bölüm tercihi ve işe girişlerde rehberlik desteği

görmeyen gençler için NEİY olma durumu da güçlenmektedir. Aile profili açısından bakıldığında toplumsal cinsiyet de NEİY durumunu belirleyen bir diğer farklı olgudur. NEİY statüsündeki gençlerde kadınların istihdamda daha az yer alması, eğitim konusunda kadınların daha temkinli karar vermeleri NEİY durumunu tetikleyen bazı sebepler arasında yer almaktadır. Örneğin kız çocuklarının üniversiteye gitmesini veya şehir dışına çıkmasını engelleyen ataerkil aile yapıları, bireyin eğitimden dışlanmasına neden olabilmekte; bu da NEİY olma riskini doğrudan artırmaktadır (TÜİK, 2023). Bu gibi örneklerde ailenin destekleyici rolünün yanı sıra sınırları belirleyen yapısı, NEİY için bir zemin oluşturabilmektedir.

2.5. NEİY Gençlerin Sosyal İlişkileri

NEİY gençler, eğitim ve istihdam dışında olmalarının yanı sıra toplumsal sistemin diğer alanlarında da bir dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Özellikle eğitim ve iş yaşamının bireyler için sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal bağlar kurma alanları olduğu düşünüldüğünde; bu alanların dışına düşen bireylerin sosyal etkileşimde de ciddi kayıplar yaşaması beklenir. NEİY olmak, bireyin sosyal ilişkilerinin zayıflamasına ve toplumsal aidiyet hissinin azalmasına yol açabilmektedir. Bununla birlikte, iş veya okul ortamının sağladığı düzenli sosyal temasların ortadan kalkması, özellikle genç yaşta olan bireyler için sosyal yalnızlık hissini artırmakta; bu durum zamanla bireyin sosyal sermayesini aşındıran bir sürece dönüşmektedir.

NEİY kadınların sosyal ilişkileri, çoğu zaman aile içi rollerle sınırlanmakta ve ataerkil normlar nedeniyle kamusal alanla temasları azalmaktadır. UNDP Türkiye'nin (2025) raporuna göre, kadınların NEİY olma riski yalnızca eğitim seviyeleri ve ekonomik koşullarıyla değil; aynı zamanda bakım sorumlulukları, toplumsal cinsiyet rolleri ve iş gücü piyasasındaki yapısal eşitsizliklerle de belirlenmektedir. Kadınlara atfedilen ev içi yükümlülükler ve bakım rolleri, onların istihdama katılımını sınırlandıran başlıca engellerden biridir. Bu çerçevede, kadın NEİY'ler hem eğitime hem de kamusal yaşama erişimde çok yönlü ve kalıcı yapısal dezavantajlarla karşı karşıya kalmaktadır. Buna ek olarak, bazı NEİY gençler benzer deneyimlere sahip arkadaş çevreleriyle ilişkilerini sürdürmekte, bu gruplar kimi zaman dayanışma alanı da oluşturabilmektedir. Ancak bu durum, bireylerin yeniden sistemle bütünleşmesini kolaylaştırmak yerine, içinde bulundukları durumun normalleşmesine neden olabilmektedir. Gençler arasında "birlikte

oyalanma", "vakit geçirme" gibi pratikler yaygınlaşırken, bu ortamlar aynı zamanda yeni fırsatlara ulaşmayı zorlaştıran kısıtlı sosyal çevreler olarak da işlev görebilmektedir.

Bourdieu'nün sosyal sermaye tanımı, bireylerin ilişkisel ağlar yoluyla elde ettikleri kaynaklara işaret eder (Bourdieu, 1986). NEİY gençler bu bağlamda**,** ilişki ağlarına erişim imkânları kısıtlı, mevcut ağları da fırsat yaratmayan bireyler olarak değerlendirilebilir. Özellikle daha yüksek sosyoekonomik durumda olan bireyler için sosyal sermaye aktarımı daha güçlü olmakta, bu da bireyin yeni sosyal ilişkiler kurmasını ve toplumsal hareketliliğini daha mümkün kılmaktadır. Bu durum NEİY olma sürecini yalnızca bir ekonomik durum değil, aynı zamanda sosyal dışlanma biçimi haline getirir.

2.6. NEİY Olma Nedenleri

NEİY durumu, gençlerin gönüllü bir tercihi olmaktan çok, bir dizi yapısal, çevresel-kültürel ve bireysel-psikolojik nedenin kesişiminde ortaya çıkan bir kırılma süreci olarak değerlendirilmelidir. Eğitim sisteminden iş gücü piyasasına geçişte yaşanan kopukluklar ve toplumsal cinsiyet rolleri ve bireysel yoksunluklar; NEİY olma durumunun ardında yatan temel etkenler arasında yer almaktadır (Eurofound, 2016). Bu temel etkenler, yapısal nedenler, toplumsal ve kültürel nedenler ve bireysel/psikososyal nedenler olarak sınıflandırılmıştır.

2.6.1. Yapısal Nedenler

NEİY olma durumunun en güçlü belirleyicileri arasında eğitim sistemi ile iş gücü piyasası arasındaki uyumsuzluk yer alır. Genç bireyler aldıkları eğitimin karşılığını bulamadıklarında, iş piyasasında niteliksiz olarak tanımlanmakta ya da vasıfsız işlere yönlendirilmektedir. Bu durum, özellikle yükseköğrenim mezunları arasında işsizlik ve geçici işlerde çalışma oranlarının artmasına yol açmıştır. Ayrıca Türkiye'de mesleki yönlendirme sisteminin eksikliği, birçok gencin yeteneklerine ve ilgi alanlarına uygun olmayan alanlara yönelmesine neden olmakta, bu da eğitimden erken kopuşları ya da mezuniyet sonrası yönsüzlükleri beraberinde getirmektedir.

İşgücü piyasasındaki prekaryalaşma, esnek çalışma biçimleri ve deneyim tuzağı da NEİY olma sürecini pekiştiren etmenlerdendir. Standing (2011), bu durumu "precariat" kavramıyla tanımlayarak, gençlerin giderek daha belirsiz, güvencesiz ve parça başı işlere yönelmek zorunda kaldıklarını belirtir. ILO'nun 2015 raporuna göre gençler, kayıt dışı

sektörde riskli ve tehlikeli istihdam biçimlerini kabul etmeye zorlanmışlardır. 25 ülkedeki ILO anket bulguları genel olarak genç kadınların, genç erkeklere göre düzgün bir iş bulmakta daha çok zorlandığını ve 2008 ekonomik krizinin, kadınlar için daha yüksek oranlarda güvencesiz istihdam sağladığını göstermektedir (OXFAM, 2016, s. 10-11).

2.6.2 Çevresel ve Kültürel Nedenler

NEİY durumunda çevresel ve kültürel nedenler açısından bakıldığında, toplumsal cinsiyet etkisi, yaşanılan yer, istihdam koşulları gibi etmenlerden bahsedilebilir. NEİY durumunda toplumsal cinsiyet rolleri önemli bir belirleyici olarak öne çıkmaktadır. Özellikle genç kadınların eğitimden sonra evliliğe yönlendirilmesi, çocuk bakımı ve ev işleriyle sınırlı bir yaşama itilmesi, NEİY kadınların oranını artırmaktadır (UNDP Türkiye, 2025). Bu durum çoğu zaman bireysel bir seçim gibi görünse de, arka planda toplumsal normların, ataerkil aile yapısının ve geleneksel kadınlık rollerinin güçlü etkisi bulunmaktadır. Kırsal bölgelerde, düşük gelirli ailelerde ve daha muhafazakâr toplumsal yapılarda bu eğilim çok daha belirgindir (Yenilmez, 2023, s. 39).

Toplumsal normlar, genç kadınların kamusal alanda görünürlüklerini sınırlarken, "kadın işi" ile "erkek işi" ayrımı üzerinden kurulan kültürel algılar da eğitim ve istihdam süreçlerine katılımda gizli engeller yaratmaktadır. Örneğin bazı aileler, üniversite okuyan kız çocuklarını ancak belli bölümlerle sınırlı tercih yapmaları yönünde yönlendirmekte, eğitim almış kadınların bile ev içi rollerle sınırlandırılmasını normalleştirmektedir (Aydın & Gürboğa, 2021). Bu nedenle bazı genç kadınlar, üniversiteden mezun olsalar bile evde kalmayı, çalışmamayı ya da sadece evlilik yoluyla güvence aramayı tercih etmektedir. Bu tercihler, toplumsal olarak yeniden üretilen cinsiyet temelli sermaye dağılımının bir sonucu olarak okunabilir.

Literatürde yer alan bir diğer araştırma olarak Sri Lanka'da gerçekleştirilen bir çalışmada, kadınların erkeklere göre NEİY grubunda yer alma olasılıklarının daha fazla olduğu saptanmıştır (Wickremeratne & Dunusinghe, 2018). Benzer şekilde, Meksika'da yapılan başka bir araştırma da kadınların NEİY durumunda olma ihtimalinin erkeklerden daha yüksek olduğunu, buna karşılık istihdam edilme olasılıklarının daha düşük kaldığını ortaya koymaktadır (Ranzani & Rosati, 2013). Avusturya'da 16–24 yaş grubundaki gençler üzerinde yürütülen bir çalışmada ise NEİY grubunun büyük ölçüde düşük eğitim seviyesine sahip, şehirlerde yaşayan ve göçmen kökenli kadınlardan oluştuğu belirlenmiştir

(Tamesberger & Bacher, 2014). Bu bulgular, toplumsal cinsiyetin NEİY statüsüne dâhil olma üzerinde önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Bir başka çevresel faktör olarak yaşanılan yer kapsamında, NEİY gençler için fırsatlara erişim noktasında yaşanılan bölgenin kırsal alan veya şehir olması önem arz eder. Bununla birlikte, kırsal kesimde yaşayan NEİY'lerin mesleki gelişim beklentileri daha düşük olmakla birlikte eğitime erişme ve meslek sahibi olma imkânları da kısıtlıdır (De Almeida & Simões, 2020, s. 2). Benzer şekilde, 2020 yılında yayımlanan bir başka çalışmada da orta ölçekli kasabalarda NEİY olma olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Alfani vd, 2020). Alfani ve çalışma arkadaşlarının (2020) yürüttüğü araştırma, NEİY statüsünde yer alma olasılığının özellikle orta ölçekli kasabalarda daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, büyük şehirlerde gençlerin eğitim kurumlarına erişim ve istihdam olanaklarına ulaşma konusunda daha avantajlı konumda olduklarını düşündürmektedir. Benzer şekilde, Kanada'da gerçekleştirilen bir araştırmada da NEİY gençlerin kendilerine fayda sağlayabilecek hizmetlerden haberdar olmadıkları ya da bu hizmetlerin yaşadıkları bölgelerde mevcut olmadığı belirlenmiştir (Sierra ve diğerleri, 2018). Ayrıca bazı gençlerin geçmişte bu tür destek hizmetlerine başvurmuş olmalarına rağmen, ihtiyaç duydukları yardımı alamadıklarını ifade ettikleri görülmüştür.

Bu veriler, özellikle kırsal bölgelerde ve küçük yerleşim alanlarında yaşanan yapısal imkân eksikliklerinin, gençlerin NEİY statüsünde kalmasına yol açan önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda mekânsal eşitsizlikler, sadece bireysel koşullarla değil, aynı zamanda coğrafi ve altyapısal dezavantajlarla da ilişkilidir. Nitekim Zhang ve diğerlerinin (2020) gelişmekte olan ülkelerde genç işsizliğini etkileyen dinamikleri inceledikleri çalışmada da, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin bu ülkelerdeki gençlerin istihdam dışı kalmasında temel rol oynadığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla NEİY olma durumunu anlamada mekânsal ve sınıfsal eşitsizliklerin birlikte ele alınması, daha bütüncül bir değerlendirme sunmaktadır.

Çevresel nedenler olarak istihdam konusuna bakıldığında, istihdam sürecine geçişte, iş arama süreci önemli bir NEİY basamağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Murat'a göre (1988) uzun süreli iş arama süreci, beceri kazanma kapasitelerinin düşmesine sebep olmaktadır (Murat, 1988, s. 324). Benzer şekilde farklı bir çalışmada da 2010 yılında NEİY olan çoğu bireyde, 10 yılı aşkın bir süre boyunca NEİY kalan bireylerin devam eden süreçte de emek piyasasının ve eğitimin dışında kalma eğiliminde oldukları ve çok az hareket etme şansı

buldukları görülmüştür (Alfani vd., 2020). Meksika'da yaşayan NEİY gençler üzerine yapılan bir çalışmada da güncel olarak NEİY statüsünde olmanın bir yıl sonra NEİY statüsünde olma olasılığını artırıp, istihdamda olma olasılığını azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (Ranzani & Rosati, 2013).

NEİY bireylerde tecrübe eksikliği de bu statüyü belirleyen önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim eğitim düzeyinin artışıyla birlikte iş hayatına geçiş, geçmişe kıyasla ertelenmiş bir şekilde gerçekleşmektedir. TÜİK'in yapmış olduğu Hanehalkı İşgücü Anketi sonucunda da NEİY gençlerin önemli bir kısmını daha önce iş deneyimi olmayanların oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kılıç, 2014). Bununla birlikte olumsuz çalışma koşulları, nitelik uyuşmazlığı gibi etmenler de bu süreci belirleyen önemli unsurlardır. Bu kapsamda, 2002 yılında yapılan bir çalışmanın sonucunda genç erkeklerin NEİY olmaları, ağırlıklı olarak emek piyasasındaki kötü deneyimleriyle ve deneyimsizlikleriyle ilişkilendirilmektedir (Bynner & Parsons, 2002). 2013 yılında yapılan bir çalışmada da, gençlerin istihdamda olmama nedenlerinin; bilgiye erişimde eksiklik, işverenler ve dezavantajlı gençler arasında etkileşim eksikliği, muhafazakâr iş arkadaşlarının yıldırmaları, adaletsiz maaş politikası, eğitim sistemindeki kısıtlamalar, dezavantajlı gençlerin beceri eksikliği, istihdama girişteki engeller, dezavantajların hiyerarşisi, yükseköğretimin bir avantaj olmaması ve dezavantajlı gruplara karşı kayıtsızlık şeklinde olduğu belirtilmiştir (Akt. Ak, Polat, Toktaş & Şahin Söylemez, 2021, s. 39).

2.6.3. Bireysel ve Psikososyal Nedenler

NEİY genç statüsünde, bireysel düzlemde; yaş, cinsiyet ve sağlık durumu, psikososyal düzlemde de umutsuzluk, düşük özgüven, yönsüzlük ve tükenmişlik gibi psikososyal etmenler sıkça yer almaktadır. Eğitimde ya da iş arama süreçlerinde tekrar eden başarısızlık deneyimleri, bireylerde "başaramam" algısının yerleşmesine neden olmakta ve bu da aktif çabanın yerine pasif bekleyişin geçmesine yol açmaktadır. Özellikle kırsal ve yoksul mahallelerde, bireylerin rol modellerinin olmaması ya da akranlarının da benzer durumda olması bu hissiyatı pekiştirmektedir.

NEİY olma sebeplerinde yaş, önemli bir konudur. Yapılan araştırmalar, yaş ilerledikçe NEİY olma olasılığının arttığını göstermektedir. Bu kapsamda, 2019 yılında De Lannoy & Mudiriza tarafından yapılan bir çalışmada daha büyük yaş gruplarının NEİY olma olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya göre, 20-24 ve 25-29

yaşlarındaki gençlerin 15-19 yaşlarındaki gençlere göre daha yüksek oranda NEİY statüsünde kalmaktadırlar (De Lannoy & Mudiriza, 2019). Avrupa Eğitim Vakfı tarafından yapılan bir çalışmada da benzer şekilde bireylerin yaşları ilerledikçe, NEİY olma oranlarının arttığı görülmüştür. Bardak ve diğerlerinin (2015) bu araştırma kapsamındaki bulgularına göre, 15–19 yaş aralığındaki gençlerle kıyaslandığında, 20–24 yaş grubundaki bireylerde NEİY oranlarında belirgin bir yükseliş gözlemlenmektedir. Bu durum, çoğu gencin lise veya üniversite eğitimini bu dönemde tamamlamasından kaynaklanmaktadır. 25–29 yaş aralığında ise söz konusu oran daha da artış göstermektedir. Benzer bir eğilim, Niknami ve diğerlerinin (2019) Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç'te yürüttükleri araştırmada da ortaya çıkmıştır. Çalışma, özellikle 24–28 yaş aralığındaki bireylerin NEİY statüsünde yer alma oranlarının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumun olası nedenlerinden biri, daha genç bireylerin hâlâ eğitim sürecine dâhil olma olasılıklarının daha yüksek olmasıdır.

Erdoğan ve çalışma arkadaşlarının (2017) Türkiye bağlamında NEİY olmanın belirleyicilerini ele aldıkları araştırmada, bireyin yaşı bu durumu etkileyen önemli faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma bulguları, 18–19 yaş grubundaki bireylerin NEİY statüsünde yer alma olasılığının daha düşük olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, 20–24 ve 25–29 yaş grupları arasında NEİY olma olasılığı açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum, NEİY riskinin özellikle 18 yaş sonrasında artış gösterdiğini, ancak 20 yaş sonrası süreçte görece dengelendiğini düşündürmektedir.

Susanlı'nın (2016) Hanehalkı İşgücü Anketi verilerini kullanarak gerçekleştirdiği araştırma, Türkiye'de 15–24 yaş aralığındaki gençler için NEİY statüsünün belirleyicilerini analiz etmeyi hedeflemiştir. Araştırma sonuçları, cinsiyet ve eğitim düzeyinin NEİY olma durumunu açıklamada temel belirleyiciler olduğunu ortaya koymakta; bu etkenlerin özellikle kadınlar üzerinde daha belirgin sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, kadınlar açısından evliliğin NEİY statüsünü etkileyen önemli bir unsur olduğu ve kadınların büyük bir bölümünün NEİY grubunda kalıcı biçimde yer aldığı vurgulanmaktadır. NEİY grubunun genel olarak "aktif olmayan" bireylerden oluştuğu, bu durumun ise kadınlar için daha kalıcı bir yapıya dönüştüğü dikkat çekmektedir.

Benzer şekilde, Erdoğan ve arkadaşlarının (2017) yürüttüğü başka bir çalışmada da evli olmanın NEİY statüsünde yer alma olasılığını artırdığı saptanmıştır. Bu bulgu, özellikle ev

içi rollerin ve bakım sorumluluklarının kadınların sistem dışında kalmasında belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Avrupa Eğitim Vakfı'nın ortaklığında gerçekleştirilen uluslararası bir araştırmada da benzer bir tablo çizilmiş; NEİY grubundaki bireylerin büyük bölümünü kadınların oluşturduğu, bunun başlıca nedeninin ise aile içi bakım yükümlülükleri olduğu ifade edilmiştir (Bardak vd., 2015). Öte yandan, Gutiérrez-Garcia ve çalışma arkadaşlarının (2018) yürüttükleri çalışmada NEİY durumundaki ev kadınlarının yalnızca %6,3'ü bu statüyü kendi isteğiyle seçtiğini belirtmiştir. Aynı araştırmada, kadınların NEİY olma nedenleri arasında en çok dile getirilen etkenin %64,5 oranla ev içi işler olduğu belirlenmiştir.

Kanada'da NEİY gençlere ilişkin genel bir profil sunmayı amaçlayan bir araştırmada, bazı gençlerin okuldan işe geçiş sürecinde geçici olarak NEİY statüsünde bulundukları, ancak bu durumun çoğu zaman sadece geçici bir boşluk değil, daha karmaşık ve zorlayıcı yaşam koşullarının sonucu olduğu vurgulanmıştır (Sierra ve diğerleri, 2018). Araştırma, NEİY grubunda yer alan gençlerin büyük kısmının bu statüde uzun süre kaldığını ve bu bireylerin eğitim ya da istihdam hedeflerine ulaşabilmeleri için başta psikolojik destek olmak üzere çeşitli yardımlara ihtiyaç duyduklarını göstermiştir.

NEİY statüsüne yol açan sağlık sorunları yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ruhsal sağlıkla da doğrudan ilişkilidir. Özellikle gençlik döneminde ortaya çıkan ruhsal problemler, bireylerin eğitim ve istihdam süreçlerine katılımını olumsuz etkileyebilmektedir. Kessler ve diğerlerinin (2005) bulgularına göre, ruhsal bozuklukların yaklaşık %75'i 25 yaş öncesinde ortaya çıkmaktadır. Bu dönem, bireylerin eğitimlerini tamamlama ve iş yaşamına geçiş kararlarını verdikleri kritik bir aralık olduğundan, ruhsal sağlık sorunlarının bu süreçte yönlendirici veya engelleyici rol oynadığı söylenebilir. Bu durumu destekleyen bir diğer çalışma ise Caruana ve arkadaşları (2019) tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu araştırmada, ruhsal bozuklukların bireylerin eğitim sistemine devam etmeme ya da istihdamda yer almama durumları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla, NEİY statüsünde yer alan gençlerin önemli bir kısmının ruhsal sağlık sorunları yaşadığı; bu sorunların ise eğitimsel başarı, motivasyon, iş arama süreci ve sosyal etkileşim kapasitesi gibi alanlarda belirleyici rol oynayabileceği değerlendirilmektedir.

2.7. Bourdieu'de Habitus ve Sermaye Biçimleri

Pierre Bourdieu, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimini anlamak üzere geliştirdiği kavramsal çerçevede, bireylerin eylemlerinin yalnızca iradi seçimler değil; toplumsal yapılarla iç içe geçmiş, tarihsel olarak biçimlenmiş eğilimler olduğunu savunur. Bourdieu'nün en temel katkılarından biri, bireylerin yaşamlarını şekillendiren görünmez güçleri kavramsallaştırmak için geliştirdiği habitus**,** alan ve sermaye biçimleri kavramlarıdır. Bu kavramlar, özellikle NEİY gençlerin toplumsal konumları, yönelimleri ve eylemsizlik halleri üzerine düşünmek için güçlü bir teorik çerçeve sunar.

Habitus, bireyin toplumsallaşma süreci (aile, okul vb.) boyunca içselleştirdiği ve toplumsal eylemlerinde kullanıma hazır hale gelen eylem şemalarıdır (Koytak, 2013, s. 87). Bu yapı, bireyin dünyaya bakışını, neyin mümkün ya da imkânsız olduğunu düşündüğünü belirler. NEİY gençler bağlamında habitus, bireyin eğitim sistemi, iş dünyası ve gelecek planlarıyla kurduğu ilişkiyi şekillendirir. Örneğin, düşük sermaye birikimine sahip bir ailede büyüyen genç, üniversiteye gitmenin ya da kariyer planı yapmanın "kendisinden beklenen" bir pratik olmadığını düşünebilir; bu da zamanla pasiflik, yönsüzlük ve "bekleme hali"ne dönüşebilir.

Habitus kavramı, NEİY gençlerin yalnızca dışsal yapılar tarafından mağdur edilmediğini, aynı zamanda bu yapıların bireyde içselleşerek öznel yönelimleri belirlediğini vurgular. Dolayısıyla bireylerin sistem dışına düşmesi, sadece "şanssızlık" ya da "tercih" ile açıklanamaz; daha çok sınıfsal pozisyonun bedenselleşmiş etkisidir**.**

Bourdieu'nün sermaye kuramı, bireylerin toplumsal yaşamda çeşitli kaynaklara erişimini ve bu kaynakları biriktirme biçimlerini analiz etmek için kullanılır. Dört temel sermaye biçimi tanımlanır: Ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye (Bourdieu, 1986). Bu sermaye türleri hem birbirinden ayrı hem de birbirine dönüşebilir niteliktedir. Ekonomik sermaye**,** maddi kaynaklara erişimi ifade eder. NEİY statüsündeki bireylerin çoğu, ailesinin geçim kaynağına bağımlı yaşamakta, kendi ekonomik sermayesine sahip olamamaktadır. Kültürel sermaye**,** eğitim düzeyi, dil becerisi, ifade yetisi ve kültürel bilgi gibi unsurları içerir. NEİY statüsündeki bireyler arasında kültürel sermaye aktarımının zayıf olduğu, özellikle üniversite tercihlerinde veya mesleki yönelimlerde aile desteğinin eksik kaldığı görülmektedir. Sosyal sermaye**,** bireyin sahip olduğu sosyal ilişkiler ve bu ilişkiler aracılığıyla ulaşabildiği fırsatlara işaret eder. Sembolik sermaye**,** toplumsal dünyada sahip olunan kaynak ve imkânların tanınması, takdir görmesi ve meşrulaştırılması anlamına gelir

(Akt. Koytak, 2024, s. 82). NEİY statüsündeki bireylerin toplumda “tembel”, “başarısız” ya da “boşta gezen” olarak etiketlenmeleri, onların sembolik sermayesini zayıflatmakta ve görünürlüklerini azaltmaktadır. Bu sermaye biçimlerinin eşitsiz dağılımı, bireylerin toplumda kapladıkları alanı, erişebildikleri fırsatları ve kendilerine dair geliştirdikleri gelecek tahayyülünü doğrudan şekillendirmektedir.

3.BULGULAR

3.1. Mevcut Durum: NEİY Olma Biçimleri, Süreçleri ve Algıları

NEİY statüsündeki bireylerin mevcut durumlarının analizinde, bu durumun tekil bir örüntüyle açıklanamayacak kadar çok boyutlu ve çeşitlenmiş olduğu görülmektedir. Görüşmelerden elde edilen veriler, NEİY durumunun sabit bir kimlik değil, aksine sürekli değişen, esnek ve bireysel deneyimlerle şekillenen, hatta bazen tercih edilmiş bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların eğitim durumları, çalışma geçmişleri, sosyoekonomik koşulları ve toplumsal konumları bu sürecin her bir birey için farklı biçimlerde yaşanmasına neden olmaktadır.

NEİY olmanın biçimleri katılımcılar arasında oldukça çeşitlidir. Bazı katılımcılar bu durumu gönülsüzce yaşarken, bazıları ise bunu bilinçli ve geçici bir tercih olarak deneyimlemektedirler. Örneğin 18 yaşında olup lise son sınıfta açık öğretime geçiş yapan K6, NEİY sürecini bilinçli olarak yaşayıp bir tercih olarak anlatmaktadır. Babasının tekstil atölyesine istediği zaman giderek kısa süreli ihtiyaçlarını karşılayabilme fırsatı, K6'ya NEİY durumunu deneyimlerken bu durumu bir tercih alanına dönüştürebilme şansı da sunmaktadır. K6, lise eğitimini açık öğretim üzerinden devam ettirirken gelecekte üniversiteye gitme veya çalışma gibi hedefler belirlemiş, bu haliyle NEİY durumunu geçici ve bir tür yönelim süreci olarak tanımlamıştır. K6'nın NEİY deneyimi, tamamen pasif bir durumda olmanın ötesinde bir arayış ve hazırlık evresine işaret ederken, bu durum aynı zamanda yapısal imkânların elverdiği ölçüde şekillenmektedir. Ancak bu arayışın zorunlu ve yorucu bir arayış süreci olmaktan çok, K6 için sosyal ilişkilerinden mahrum kalmamak adına çalışma hayatına adım atamaması kadar da gönüllü bir süreç olduğunu ayrıca belirtmek gerekmektedir. K6, hâlen 18 yaşında olması ve lise eğitimini açık öğretim üzerinden sürdürmesiyle, NEİY konumunu geçici ve yön arayışında bir aşama olarak yaşamaktadır. Eğitimini tamamlama ve üniversiteye girme hedefleri, onun bu dönemi bir geçiş süreci olarak değerlendirdiğini göstermektedir:

> "Şu anki çalışma durumum, şu an çalışmıyorum. En yakın zamanda çalışmaya başlamak istiyorum... Liseyi bitireceğim sınava girdikten sonra. Ondan sonrasında çalışmayı düşünüyorum. Ya da okul kazanabilirse bir üniversite okuyacağım ilk olarak." (K6, 18, Açık Lise Öğrencisi (Pasif))

Benzer şekilde, NEİY olma halini geçici bir fırsat olarak değerlendiren, 2021 yılında iktisat bölümünden mezun olan ve 4 yıldır NEİY sürecini deneyimleyen K2 için bu durum, kendi işini kurmak üzere hazırlık yaptığı bir dönemdir. Ekonomik sermayesi yüksek bir ailenin tek çocuğu olan K2, bu süreci zorunlu bir arayış olarak deneyimlememektedir ancak bu süreci tam olarak gönüllü bir süreç olarak da nitelendirmek zordur. K2 için bu süreç, ekonomik destek sağlayacak aile bireylerinden borç alma planlarıyla şekillenen geçici ve planlı bir evre olarak tanımlanmaktadır. Gelecek planlarını kurabilmek ve kendisi için doğru olan süreci bulabilmek adına bu süreci ekonomik açıdan daha az sorun ile sosyal ve psikolojik olarak ise oldukça zor bir şekilde deneyimlemektedir. Bu örnek, NEİY deneyiminin bazı bireyler için aktif bir kariyer planlamasının parçası olabileceğini ve bu yönüyle pasiflikten ziyade stratejik bir bekleyişi içerdiğini göstermektedir.

Buna karşın, İstanbul Teknik Üniversitesi Kontrol Otomasyon Mühendisliği mezunu olup, anne ve babası da İTÜ Metalürji Mühendisliği mezunu olan K13 ise yalnızca iş aradığını ve bunun dışında herhangi bir planı veya motivasyonu olmadığını dile getirmiştir. K13, hâlihazırda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Öyle ki bu durum, aslında NEİY kategorisine girmediği için görüşmenin iptaline sebep olabilecek bir durum iken katılımcı, yüksek lisans eğitiminin kendisi için NEİY olmanın önüne geçen bir süreç olmadığını paylaşarak, iş bulma sürecinde yaşadığı zorlukları paylaşmak istemiş ve görüşmenin devamına karar verilmesine sebep olmuştur. K13, istihdam sürecinin dışında olmanın, yapılan iş görüşmelerinin olumsuz sonuçlanmasının ve bu sürecin kendisi için oldukça yıpratıcı olduğunun etkilerini görüşme boyunca derinden hissettirmiştir. Dolayısıyla, esasen NEİY statüsünde olmasa da, yüksek lisans eğitimini sürdürüyor olmak dahi, NEİY yapısının geçirgen ve kırılgan yapısı sebebiyle bireyin NEİY sürecini deneyimlenmesinde keskin bir çizgi olarak görülememektedir. Bu durum, NEİY deneyiminin yalnızca eğitim dışı olmakla değil, aynı zamanda motivasyonel bir boşlukla da ilişkili olabileceğini göstermektedir.

NEİY kategorisini esnek kılan bir diğer faktörün aile içi istihdam ihtimali olduğu görülmüştür. Henüz 18 yaşında olup liseden mezun olan ancak üniversite eğitimine devam etmeyen K12 ise babasının Petshop dükkânında sigortasız ve gönüllü bir biçimde çalışmakta olup, bu durum teknik olarak istihdam edilmediği ve dolayısıyla NEİY kategorisine dâhil edilebileceği bir aralık durumu temsil etmektedir. K12'nin durumu, görünmeyen emeğin, özellikle aile içi istihdam ilişkilerinde NEİY tanımıyla kesişme

biçimlerine dikkat çekmektedir. Nitekim kategorilere bakıldığında, babasının yanında çalışma durumu itibariyle belirsiz bir durum olarak görülebilecek iken K12, aktif olarak iş arayışında olduğunu, babasının yanında çalıştığı süreci bir iş olarak görmediğini ifade etmiştir.

Kadın katılımcılar arasında, NEİY deneyimi sıklıkla ev içi sorumluluklar ve toplumsal cinsiyet rolleriyle de iç içe geçmektedir. 24 yaşında, İSG bölümü mezunu olup henüz yeni evlenmiş olan K3'ün ifadelerinde, evlilik sonrası ev içi emeğin görünmeyen bir iş yükü oluşturduğu ve çalışma hayatından bilinçli olarak uzak kalmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bu tercihin ardında ekonomik bağımlılık ve toplumsal rollerin etkisi olduğu da dikkate değerdir. K3, her ne kadar çalışmamakta kendisini rahat hissettiğini ifade etse de, ekonomik zorunluluklar nedeniyle iş aramaya başladığını belirtmiştir. Bu durum, gönüllü NEİY ile zorunlu NEİY arasındaki çizginin ne kadar kırılgan olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca İSG bölümünün mezunları için sunduğu, şantiye ortamı ve çalışma koşulları da K3'ün mesleğini icra etmesinin önünde önemli bir engel olup farklı sektörlere yönelme konusunda mecburi bir durum oluşturmaktadır.

Örneğin, K3'ün deneyimi bu anlamda oldukça çarpıcıdır. K3, iş bulma konusunda fırsatları olduğunu ancak bu fırsatların çalışma şartları ve evlilik, ev işleri gibi mevcut sorumluluklarla uyuşmadığını belirterek iş tekliflerini geri çevirmiştir:

> "Yani dediğim gibi eski iş yerime şu an yazsam yarın girebileceğime eminim... Ama ben istemiyorum... Çünkü sabah sekiz, akşam altı haftanın altı günü inşaatta çalışılıyor. Ve hani onun çalıştığı yerler yine onun evine biraz daha yakın olan yerler. Ve benim oraya gitmem de çok fazla vaktimi alacak... Ayrıca evlilikten kaynaklı ekstra sorumluluklarım var... Gözüm korkuyor... O yüzden gitmiyorum." (K3, 24, İSG Mezunu)

Bu ifadeler, NEİY olma durumunun yalnızca işsizlikle açıklanamayacağını; aynı zamanda işin niteliği, erişilebilirliği ve bireyin yaşam koşullarıyla olan uyumuyla da ilişkili olduğunu göstermektedir. K3'ün NEİY durumu gönüllülük ve zorunluluk arasında salınan bir çizgide yer alır. İş olanağının varlığına rağmen, koşulların uygun olmaması bu fırsatın değerlendirilememesine neden olmaktadır. Bu tür örnekler, NEİY kategorisine giren bireylerin yalnızca "atıl" durumda olmadığını, pek çoğunun geleceğe dönük planlar içinde yer aldığını, ancak mevcut koşulların bu planları geciktirdiğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan NEİY kavramı, özellikle genç yaş grubunda, toplumsal yapının bireye sunduğu fırsatlar, engeller ve yönlendirmelerle birlikte ele alınmalıdır.

Benzer şekilde, yeni evli olan ve evliliğiyle birlikte NEİY sürecini deneyimleyen, iç mimarlık mesleğini aktif olarak sürdürmeyen K4'ün ifadeleri de NEİY deneyiminin başta bir "tercih" olarak şekillendiğini, ancak zamanla kontrol dışı bir duruma dönüştüğünü göstermektedir. Bu süreç, kişinin yaşam döngüsündeki kırılmalarla da yakından ilişkilidir:

> "Hatta bunu eşimle ilk tanıştığımızda da konuşmuştuk. Dedim ki ben çalışmayabilirim... Ama dediğim gibi aslında ben bu durumun bana çok uygun olmadığını fark ettim... Şimdi yeniden iş arama sürecindeyim." (K4, 27, İç Mimar)

Bu ifadeler, NEİY olma halinin sabit bir durum değil, bireyin hayat döngüsündeki geçici duraklardan biri olabileceğini ve zamanla yeniden gözden geçirildiğini göstermektedir. Aynı zamanda NEİY'in bireyin sadece tercihleriyle değil, yaşam koşulları, aile içi roller, toplumsal beklentiler gibi yapısal etmenlerle de etkileşim içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu noktada, katılımcıların bir kısmı NEİY olmayı bir rahatlama veya dinlenme süreci olarak deneyimlerken, bir kısmı için bu durum stres, suçluluk, toplumsal baskı ve değersizlik hissi yaratmaktadır. NEİY olmayı hazırlayan şartların değişkenliği aynı zamanda NEİY olmanın getirdiği duyguların geçişliliğini hazırlamaktadır. Örneğin, endüstri mühendisliği mezunu olan ve başlangıçta kendi alanında çalışma fırsatı bulup ulaşım sebebiyle yeni bir iş arayışına giren K8'in deneyimi, NEİY halinin bireyde nasıl bir tıkanıklık ve umutsuzluk hissi yaratabileceğini göstermektedir:

> "Şu anda bir kargo şirketinde çalışıyorum. Hani artık diyorsun ki ya tamam kendi alanımda bile olmuyorsa bile artık bir işe girmem gerekiyor. Ben aslında kendi alanım dışında hiçbir işe girme kafasında değildim. Hiçbir zaman da olmadım. Gireceksem belki kendi bölümüm olsun istedim ama yani bir 6 ay oldu iş arıyorum. Bulamadım yeni işten ayrıldım zaten. 6 ay önce bir işte çalışıyordum. O da çok uzak mesafeliydi yani. Ulaşım benim için çok zorluyordu yani beni. O yüzden ayrılmak zor durumda kaldım. Sonra işte iş arama sürecine girdim. Böyle olacak gibi olan yerler oldu. Mülakatlara katıldım. Geri döneceğiz diyorlar ama dönmüyorlar kesinlikle. Yani o şekilde." (K8, 26, Endüstri Mühendisi)

Bu ifade, iş arama sürecinin yalnızca zamanla değil, aynı zamanda motivasyonla da yıpratıcı bir hal alabildiğini ve NEİY durumunun bir "bekleme odası"na dönüşebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda NEİY olma hali, yalnızca işsizlik süresiyle değil, bu süre zarfında yaşanan duygusal ve toplumsal yüklerle de tanımlanmalıdır.

Görüşmelerde dikkat çeken bir diğer boyut, NEİY durumunun esnek çalışma biçimleriyle nasıl iç içe geçtiğidir. Öyle ki profesyonel meslek mensubu olan gençler bile

mesleklerindeki güvencesizleşmeden dolayı NEİY olabilmektedir. 2021 yılında nitelikli bir öğrenim imkânı sunan, İstanbul'da yer alan bir üniversitenin Mimarlık Fakültesi'nden mezun olan K1'in freelance ve proje bazlı çalışma deneyimi, düzenli ve güvenceli bir işten ziyade düzensiz, istikrarsız ve geçici işlerle yaşamını sürdürmeye çalışan bir NEİY profiline işaret eder. K1, bu işleri "iş" olarak görmediğini, daha çok mesleki formunu kaybetmemek için yaptığı bir tür süreklilik aracı olarak tanımlamaktadır. Bu söylem, günümüzde artan güvencesiz çalışma biçimlerinin, NEİY tanımının sınırlarını nasıl bulanıklaştırdığını ve bazı bireylerin teknik olarak çalışıyor olsalar dahi kendilerini hâlâ işsiz ya da dışlanmış hissettiklerini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların NEİY sürecini deneyimleme süresinin farklılık göstermesi de bu durumun tek yönlü bir yapı olmadığını ortaya koyar. Bazı katılımcılar birkaç aydır NEİY durumda olduklarını belirtirken, bazıları bu halin yıllara yayıldığını ifade etmiştir. Örneğin ziraat mühendisliği bölümünden 2022 yılında mezun olan K15, üç yıldır atanmayı beklediğini, bu sürecin uzamasıyla birlikte giderek umutsuzlaştığını ve iş hayatına dair beklentilerini kaybetmeye başladığını aktarmıştır. KPSS hazırlık sürecini oldukça olumsuz deneyimleyen K15'in ifadelerinde, zaman içinde biriken başarısızlık hissi ve toplumsal baskı, bireyin motivasyonunu zayıflatmakta ve NEİY sürecini durumunu daha kalıcı ve kırılgan bir hale getirmektedir.

Buna karşın, ekonomik sermayesi yüksek olan ve ailesinde kadınların çalışmasına karşı olumsuz bir algı olan K10'un iş arama motivasyonunu "kafa dağıtmak" olarak tanımlaması, NEİY durumunun yalnızca ekonomik değil, psikososyal ihtiyaçlarla da ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. K10, akşam lisesi mezunu olup geçirdiği sağlık problemleri sebebiyle eğitim hayatını hayalindeki gibi (psikoloji bölümünde okuma hayali) sürdürememiş, görüşme boyunca da duygularına engel olamayarak bu sürecin kendisi için geçen zorluğunu duygusal olarak da ifade etmiştir. NEİY gençler arasında toplumsal hayata katılma, zaman geçirme, sosyalleşme gibi ihtiyaçlar da iş arama davranışlarını etkileyebilmektedir. Bu durum, istihdamın yalnızca bir gelir kaynağı değil, aynı zamanda kimlik inşasında ve psikolojik iyilik halinde oynadığı rolü vurgulamaktadır.

Dolayısıyla, K6, lise son sınıfta eğitimini açık öğretime taşıyarak eğitimine uzaktan devam ederken gelecekte üniversiteye gitmeyi ya da çalışmayı planladığını belirtmektedir; bu da onun NEİY durumunun geçici ve yönelim arayışında bir aşama olduğunu gösterir. K13 ise yalnızca iş arayışında olduğunu, bunun dışında bir motivasyonu olmadığını vurgularken,

K12'nin babasının yanında sigortasız ve gönüllü olarak çalışması, teknik olarak istihdam edilmediği bir ara durumun varlığına işaret etmektedir. Öte yandan, mimar olan K1'in freelance ve düzensiz çalışma deneyimi, esnek ancak sürekliliği olmayan bir çalışma biçimini ortaya koyar. Öyle ki K1, proje bazlı freelance işlerini iş olarak görmediğini de ayrıca vurgulamıştır. K3'ün ifadeleri ise ev içi emeğin görünmeyen bir iş yükü oluşturduğunu ve NEİY tanımının sadece "çalışmıyor" olma haliyle sınırlanamayacağını göstermektedir. Ayrıca K8'in ulaşım zorlukları nedeniyle işten ayrılması ve uzun süredir iş arıyor olması da NEİY durumunu yapısal engellerle ilişkili bir bağlama oturtmaktadır. Bu çeşitlilik, NEİY olma halinin yalnızca işsizlik ya da eğitim dışılık olarak değil; geçici, gönülsüz, yarı zamanlı ya da görünmeyen emek gibi farklı düzeylerde yaşandığını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların NEİY deneyimleri aynı zamanda "iş" kavramına yükledikleri anlamlarla da şekillenmektedir. Bazı katılımcılar freelance işleri ya da geçici çalışma deneyimlerini işten saymazken, bazıları sigortasız çalışmayı istihdam olarak görmemektedir. Bu durum, resmi istihdam tanımlarının birey deneyimleriyle örtüşmediği durumlara işaret eder. NEİY tanımının bu kadar geniş bir aralıkta anlam kazanmasının arkasında, bireylerin emek ve çalışma ilişkilerini nasıl kavramsallaştırdığı önemli bir yer tutmaktadır. Öte yandan, katılımcıların bir kısmı eğitim sistemine duydukları güvensizlik veya eğitim yoluyla ulaşılabilir istihdam olanaklarının yetersizliği nedeniyle eğitimi terk etmeyi ya da ertelemeyi tercih etmektedir. Özellikle pandemi döneminde yaşanan aksaklıklar, bazı katılımcıların mezuniyet süreçlerini geciktirmiş, bu da NEİY durumunu daha uzun süre deneyimlemelerine neden olmuştur. Pandemi süreci, katılımcıların eğitim ve iş yaşamlarında belirleyici bir kırılma noktası olarak öne çıkmaktadır. Eğitim hayatı pandemi dönemine denk gelen katılımcılar, üniversiteye fiziksel olarak devam edememiş, çevrim içi eğitimin yetersizliklerinden dolayı öğrenme süreçlerinde kopuşlar yaşamıştır. Pandeminin uzattığı eğitim süresi, mezuniyeti geciktirmiş, bazı katılımcılar için NEİY sürecinin başlangıcını oluşturan önemli bir faktör haline gelmiştir. Pandeminin etkisi ise sadece eğitim süresini uzatmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda eğitim kalitesi ve bireysel gelişim fırsatlarını da kısıtlamıştır. K8'in ifadeleri de bu durumu desteklemektedir:

> "Eğitim hayatımız tam pandemi dönemine denk geldi... Maksimum bir sene gitmişimdir okula. Onda da ne kadar verimli olabilir ki? Verimliliğini hiç hissetmedim." (K8, 26, Endüstri Mühendisi)

Bu tür kesintili öğrenim süreçlerinin, bireyin kendisini donanımlı ve hazır hissetmesini engelleyerek, iş hayatına katılımı geciktirebilir veya bireyi motivasyon kaybına sürüklediği söylenebilmektedir.

NEİY sürecinin çok katmanlı yapısında katılımcıların özel hayatlarının, dini inançlarının da etkili olduğunu vurgulamak önemlidir. Örneğin başörtülü bir kadın olan K3, hem tesettürlü olması hem de kadın olması nedeniyle teknik alandaki iş başvurularında dezavantajlı bir konumda olduğunu belirtmiş, sektördeki cinsiyet temelli işbölümünün ve erkek egemen yapının istihdam sürecinde belirleyici olduğunu vurgulamıştır. Bu durum, NEİY olgusunun sadece bireysel yetersizliklere indirgenemeyeceğini, aksine toplumsal normlar ve iş piyasasının eşitsiz işleyişiyle de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bir başka özel bir sebebi yansıtan örnek olarak K4 ise projelerini geç teslim ettiği ve stajını zamanında yapmadığı için resmi olarak altı yılda mezun olduğunu ve bu durumun iş bulma sürecini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Gerek üniversite eğitiminin uzun sürmesi gerekse açık öğretim gibi alternatif sistemlerin sınırlı işlevselliği, bireylerin istihdam sürecine entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. K4, altı yıla yayılan lisans eğitimi sürecinin büyük ölçüde sistemsel gecikmeler ve pandemi gibi dışsal koşullarla ilişkili olduğunu anlatmıştır:

> "İki dönem proje almadım... Bir sene o şekilde uzadı. Kültür stajımı yapmadım. O da kaldı... Baktım bursluyum, para ödemiyorum okula. Dedim ki bir sene daha kalsın." (K4, 27, İç Mimar)

Bu gecikmeler ve uzamalar, mezuniyet sonrasındaki iş hayatına geçişi belirsizleştirmekte, NEİY sürecini istem dışı bir şekilde uzatmaktadır. Eğitimin uzaması, bireyde "bir şeyleri tamamlayamamışlık" hissi yaratmakta, bu da iş bulma konusunda motivasyon düşüklüğüne neden olabilmektedir.

Bu analizler, NEİY olma halinin sabit bir durum değil, sürekli değişen ve bireysel deneyimlerle şekillenen bir süreç olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu süreç, toplumsal cinsiyet, ekonomik koşullar, eğitim geçmişi, istihdam deneyimi ve kişisel motivasyonlar gibi çok katmanlı etkenlerle örülüdür. NEİY gençlerin her biri, bu çok katmanlı yapının farklı yerlerinde konumlanmakta, NEİY durumunu bazen bir zorunluluk, bazen bir tercih, bazen de bir mecburiyet olarak yaşamaktadır. Dolayısıyla NEİY olmayı anlamak, yalnızca işsizlik ya da eğitimsizlik üzerinden değil; görünmeyen emek, gönüllü geçiş süreçleri, kariyer stratejileri ve toplumsal rollerle birlikte ele alındığında mümkün olmaktadır.

Bu çeşitlilik içerisinde NEİY gençlerin deneyimlerini daha iyi anlamak, politikaların daha hedefli ve duyarlı biçimde geliştirilmesine katkı sunacaktır. Çünkü her NEİY birey, benzer bir durumu paylaşsa da, bu durumu farklı koşullarda, farklı hislerle ve farklı beklentilerle yaşamaktadır. Bu da NEİY olgusunu sadece sayısal değil, niteliksel bir mesele olarak da ele almayı gerektirmektedir. Dolayısıyla, NEİY kavramı, ilk bakışta eğitimde olmayan, istihdamda yer almayan ve herhangi bir mesleki eğitime katılmayan gençleri kapsıyor gibi görünse de, yapılan görüşmeler bu kategorinin son derece heterojen ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcıların eğitim durumları, iş deneyimleri, çalışmaya yönelik tutumları ve NEİY olma süresi gibi değişkenler, NEİY olma durumunun tek biçimli bir yapıda ele alınamayacağını, aksine çok boyutlu ve kişiselleşmiş deneyimlerden oluştuğunu göstermektedir.

3.1.1. NEİY Deneyiminin Yapısal Boyutları: Ulaşım, Toplumsal Cinsiyet, Eğitim Formasyonu

NEİY olarak tanımlanan gençlerin deneyimlerinin yalnızca bireysel motivasyonlar veya tercihlerle şekillenmediği, aksine yaşadıkları toplumsal bağlamın da bu deneyim üzerinde ciddi bir etkisi olduğu görüşmelerde net biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, görüşmeler NEİY deneyiminin toplumsal cinsiyet rolleri, çalışma şartlarının fiziksel ve zamansal sınırları, eğitim sisteminin niteliği ve istihdam yapısındaki yapısal aksaklıklar gibi birçok faktörle kesiştiğini göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, NEİY sürecini etkileyen önemli değişkenlerdendir. Kadın katılımcıların pek çoğu, iş hayatına katılım konusundaki zorluklarının yalnızca kişisel yeterliklerinden değil, aynı zamanda "kadın olmak"la ilişkilendirilen toplumsal kabullerden kaynaklandığını dile getirmiştir. Örneğin, K3'ün tesettürlü bir kadın olmasından dolayı karşılaştığını düşündüğü ayrımcılık, NEİY olma halinin cinsiyete bağlı eşitsizliklerle de şekillendiğini göstermektedir:

> "Görünüşüm olabilir, kapalı ve kadın olduğum için. Ki bunun da sektörde çok fazla eksiğini gördüm...Ustalar tarafından saçma sapan tavırlarla maruz kaldığım oldu... Özellikle mesela iş ilanlarında 'erkek aday aranıyor' şeklinde ilanlar olabiliyor." (K3, 24, İSG Mezunu)

Benzer şekilde Biyomedikal Mühendisi olan ve istihdam konusunda hem bölüm bazlı hem de tesettürlü olmak, kadın olmak gibi sebeplerle oldukça zor bir süreç geçiren K11 de

yalnızca kadın olduğu için kabul edilmediği, başörtülü olduğu için başvuramadığı işler sebebiyle karşılaştığı ayrımcılık, motivasyon kaybına yol açmıştır:

> "Şöyle, özel sektördeki biyomedikal için evet gerektiriyor. Çünkü her şeyden öte ben hem kadın hem de artı olarak tesettürlü bir insanım. İş başvurularımın çoğunda, böyle 2-3 yerden tesettürlü olarak, kadın olmanın dışında tesettürlü olarak sorun yaşadığımın farkındaydım. Söylediler zaten hani tesettürden dolayı olmuyor Yasemin diye. Hatta bu yazılım alanında da en çok karşılaştığım banka sektörüyle olan durumlarda da mesela şu an eşim TEB'de çalışıyor. Bankaya alınırken, kadın diyor ama tesettür olmasaydı kesinlikle alırdık dedikleri oldu. Bu cümleyi söylüyorlar hala. Yani tesettürlü kadın olarak yaşadığım sorunlar tabii bunlar. Kadın olarak da şöyle, genellikle biyomedikalde hem farklı pozisyonlar var. Eğer teknik servis için birini arıyorlarsa genellikle erkeği tercih ediyorlar. Eğer işe başlamadan önce bu durumu değerlendirdiğinde bir kadına karşı yapılan bir şeymiş gibi düşünürdüm. Ama işin içine girdiğim zaman teknik serviste gerçekten bir kadının zorlanacağını tahmin edebiliyorum. O yüzden anlayabiliyorum yani." (K11, 29, Biyomedikal Mühendisi)

Bu tür deneyimler, kadınların belirli sektörlerde kendilerini var etmelerini zorlaştırmakta, NEİY olma riskini arttırmaktadır. Bu durum özellikle erkek egemen iş kollarında çalışan ya da çalışmak isteyen kadınlar için daha belirgin hale gelmektedir. Cinsiyet temelli ayrımcılıkla birleşen görünüşe dayalı yargılar, NEİY durumunun sürekliliğini besleyen bir diğer yapısal unsur haline gelmektedir. Ayrıca, bazı katılımcılar NEİY durumunu haklı ve makul bir geçiş süreci olarak da tanımlamaktadır. Özellikle üniversite mezunu olmayan ve hazırlık sürecinde olan bireyler, kendilerini iş piyasasında konumlandırma konusunda hâlâ "hazırlık aşamasında" olduklarını ifade etmektedir. K14'ün ifadesi bu çerçevede dikkat çekicidir:

> "Şu an mezun olduğum bir konum yok... O yüzden beni bir yere almaması normal yani." (K14, 20, Lise Mezunu)

Bu tür ifadeler, NEİY olma halini yalnızca başarısızlık ya da işsizlikle değil, aynı zamanda geçiş aşaması, bekleme süreci, ya da bir tür yeniden yön bulma dönemi olarak değerlendirme eğilimini ortaya koymaktadır. Bu geçici pozisyonun kalıcı hale gelmemesi için ise yapısal desteklerin, özellikle eğitim-istihdam geçişine dair politikaların güçlendirilmesi gereklidir. NEİY bireylerin mevcut durumlarını anlamak, yalnızca eğitimde ve istihdamda yer almama durumuna odaklanmakla sınırlı değildir; aksine, bu süreç bireysel, toplumsal ve yapısal etkenlerin kesişiminde şekillenen karmaşık bir yaşam pratiğidir. Görüşmelerden elde edilen bulgular, NEİY olma halinin bazı katılımcılar için geçici ve yönelim arayışına dayanan bilinçli bir tercihken, diğerleri için yapısal engeller, toplumsal beklentiler ve duygusal yükler nedeniyle oluşan bir zorunluluk durumuna

dönüştüğünü göstermektedir. Katılımcılar arasında eğitimine açık öğretimde devam eden, freelance projelerle mesleki kimliğini korumaya çalışan, babasının yanında sigortasız çalışan ya da ev içi emeği görünmez bir iş olarak üstlenen gençler yer almakta; bu da NEİY deneyimlerinin sadece işsizlik ya da eğitimsizlik olarak değil, görünmeyen emek, geçici duraksama, psikolojik tükenmişlik ya da kariyer stratejisi gibi farklı biçimlerde yaşandığını ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, pandemi kaynaklı eğitim kopuşları, ulaşım gibi fiziksel engeller, mezuniyetin gecikmesi ya da bölüm-beceri uyumsuzluğu gibi faktörler, bu deneyimleri biçimlendiren temel yapısal unsurlardır. NEİY bireylerin "iş" kavramına yükledikleri anlam da farklılık göstermekte; kimi için sigortasız ya da düzensiz işler bir geçim biçimi sayılmazken, kimileri için bu tür deneyimler hayatta kalmanın bir yolu olarak görülmektedir. Tüm bu çeşitlilik, NEİY tanımının sabit bir kategori değil; bireyin toplumsal yapıyla kurduğu ilişki biçimlerine göre sürekli dönüşen bir deneyim olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda NEİY gençlere yönelik politikaların da bu heterojen yapıyı gözeterek, yalnızca nicel ve yapısal değil niteliksel olarak da duyarlı biçimde tasarlanması gerektiği açıktır.

3.2. Aile: Özellikler ve Etkiler

Toplumsal yaşamda bireylerin konumlanışını etkileyen başlıca kurumların başında aile kurumu gelmektedir. Aile, yalnızca biyolojik bağlarla tanımlı bir birliktelik değil; aynı zamanda bireyin değerlerini, tutumlarını, meslek algılarını ve hayata dair beklentilerini şekillendiren temel bir toplumsallaşma alanıdır. Bu bağlamda, NEİY bireylerin yaşam öyküleri analiz edildiğinde, aile yapısının ve aile içi dinamiklerin belirleyici etkisi açıkça gözlemlenmektedir.

Yapılan görüşmeler, NEİY durumunun yalnızca bireysel tercihlerle ya da başarısızlıklarla açıklanamayacağını, aksine bireyin içinde doğduğu ve büyüdüğü aile ortamının bu sürece güçlü katkılarda bulunduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin eğitim düzeyleri, meslekî geçmişleri, bireye sundukları maddi-manevi destek ya da baskı, aile içindeki rol modeller ve ekonomik koşullar; bireyin eğitimle kurduğu ilişkiyi, iş yaşamına yönelik beklentilerini ve nihayetinde NEİY konumunu nasıl deneyimlediğini doğrudan etkilemektedir.

3.2.1. Ebeveynlerin Eğitim Düzeyi ve Meslekî Konumlarının Etkisi

Toplumsallaşma sürecinde bireyin eğitime ve çalışmaya dair geliştirdiği tutumlar, büyük ölçüde ebeveynlerin bu alanlardaki durumu ve yaklaşımlarıyla şekillenir. Bourdieu'nün habitus kavramı burada oldukça açıklayıcıdır: Ailenin kültürel ve ekonomik sermayesi, bireyin dünyaya bakışını, olanaklarını ve tercihlerini biçimlendiren yapıların toplamı olarak bireyin içselleştirilmiş pratiklerini ve yatkınlıklarını üretir. Bu bağlamda ebeveynlerin eğitim düzeyleri, hem doğrudan hem dolaylı biçimde NEİY bireylerin eğitim ve iş yaşamına katılımlarını belirlemektedir.

NEİY olma durumuna ailenin ilk etkisi, eğitim sistemine dair tercihlerde aileden gelen yatkınlıkların zayıf olduğu gerçeğidir. Görüşmelerde, ebeveynleri formel eğitime sınırlı düzeyde katılmış katılımcıların çoğu, eğitim süreci boyunca sistemli bir yönlendirme ya da rehberlik desteği almadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, yalnızca bilgi eksikliğiyle değil, aynı zamanda eğitime yüklenen anlamla da ilgilidir. K10'un ifadesinde bu açık biçimde görülmektedir: *"Babam Almanya'da çalışmış, teknik çizimlerle kendi işini kurmuş. O yüzden okuldan çok, işi öğrenmenin önemli olduğunu düşünürdü."* Burada eğitim, bilgi edinmenin bir yolu olarak değil, pratik iş becerileriyle yer değiştirmiş bir değer olarak kodlanmaktadır. Bu örnek, aynı zamanda ebeveynlerin mesleki konumlarının birey üzerindeki etkisini de göstermektedir. K10'un babasının çizim ve teknik alanlardaki deneyimi, kızının da aynı alanda eğitim alma ve o işi sürdürme yönünde bir rol model oluşturmuştur. Bir diğer deyişle, ebeveynin sahip olduğu mesleki bilgi ve deneyim, bireyin yönelimini belirleyen somut bir referans haline gelmektedir. Ancak bu yönelimin eğitimle desteklenip desteklenmeyeceği, büyük ölçüde ailenin eğitime verdiği anlamla ilişkilidir.

Bir başka örnekte, anne ve babası mühendis olan K13, anne ve babasının hayatındaki rolünün eğitim konusunda baskılayıcı, sınırlayıcı ve salt başarı odaklı bir yaklaşımla etki etmediğini ifade etmiştir. Ancak bu yaklaşım, öncülük etmeyen, ilgisiz veya nötr bir yaklaşımdan ziyade K13 üzerinde kendisini gösteren öğrenim disiplini sebebiyle yalnızca yerinde dokunuşlarla çevrelenen bir yaklaşım olarak ifade edilmiştir:

> "Herhangi bir noktada hiçbir şekilde karışmadılar. Ödevin var mı? Ödevini yaptın mı? Dersini çalıştın mı? Sınavlarını ne zaman? Hocanla konuştum tarzı herhangi bir şeylere olmadı. Ben onlara bir yardım için gitmediğim müddetçe gelip bana şunu yapalım bunu yapalım demediler. O konuda her zaman esneklerdi. Ve tabii ki de ne zaman onlardan bir yardım istesem tamamıyla yardım ettiler. Yani anlamadığın bir yer mi var? Tamam, dersen

> ne olur. Özel hoca olabilir. Değerlendirir. Ona göre o anlamadığın yerin telafisi için bir çözüm bulunur. Ya da dersin düşük mü geldi? Çalıştın mı? Çalışmadın. O zaman düşük geleceğini kabullenmek zorundasın diyerek tamamıyla sorumluluğu da bana bıraktılar belli bir yaştan sonra ya da neden bu dersten kaldın tarzı hiçbir şey olmadı. Aksine hatta okulu uzattığım üçüncü sınıfın başına karar verdim. O dönemde hani beni destekliediler de çünkü üniversite hayatını yaşamamı istediler. Orada sıkılmamı istemediler." (K13, 27, Kontrol Otomasyon Mühendisliği Mezunu)

Bu bağlamda, K13'ün annesinin aynı zamanda akademisyen olmasıyla da bağlantılı olarak, aile içinde eğitimle iç-içe olma durumu ve eğitime yüklenen anlamın, bireyin eğitim hayatının şekillenmesinde doğrudan, görünmez bir rol model olarak destekleyici bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Ancak elbette bu durumu oluşturan tek boyutun bu olduğunu söylemek mümkün değildir. Babası belediyede memur olan ve eğitim hayatında oldukça belirleyici, hatta karar verici etkiye sahip olan K15, babasının bu etkisini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Lisedeyken meslek lisesinde okudum. Babamın kararıydı meslek lisesinde okumam. Meslek lisesinde inşaat, mimarlık okudum. Babamın kararıydı. Üniversitede bölüm seçmem ve babamın etkisi yine çok fazlaydı. Yani bu seçimlerimde açıkçası o büyük kararlarda babamın fikirleri çok önemli oldu benim için ve hep onları dinledim. Ama onun dışında mesela ders çalışırken falan, ders çalış kızım falan filan öyle şeyleri hiç olmamıştı benim de. Ama yani bölüm seçiminde etkili oldukları için oldukça şeyi etkilediler diye düşünüyorum." (K15, 26, Ziraat Mühendisi)

Dolayısıyla, ailede eğitime yüklenen anlamın ve eğitimle ilişkinin, bireyin üzerinde olumlu anlamda etkiler gösterdiğini, bu etkilerin eğitim hayatında kalmayarak mesleki yaşamda da kendisini gösterdiğini ve bu durumun da ilerleyen kısımlarda paylaşılacağı üzere, kişinin NEİY deneyiminde kolaylaştırıcı bir faktör olarak yeniden üretilmesi olarak karşımıza çıkması mümkün olmaktadır.

3.2.2. Ekonomik Sermaye ve Güvenli Alanın Oluşumu

Ailelerin sahip olduğu ekonomik sermaye, çocuklarının eğitim ve istihdam sürecine katılımlarında belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle NEİY gençlerin yaşam öykülerinde bu durum çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bazı katılımcılar, aile kaynaklı ekonomik güvenceler sayesinde çalışma zorunluluğu hissetmediklerini; bazıları ise tam tersine, maddi yetersizlik nedeniyle erken yaşta eğitimden kopmak ya da formel ve tam zamanlı istihdam yerine geçici işlerle hayatını idame ettirmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Bu bağlamda, K2'nin ifadeleri ailenin ekonomik imkânlarının sağladığı güvenli alanın bir örneğidir: Babası esnaflık yapan K2, ailesinde birçok kişinin kendi işini yürüttüğünü belirtmiş ve buna bağlı olarak "patron olmak", "kendi işini kurmak" gibi söylemleri içselleştirdiğini vurgulamıştır. K2'nin hikâyesinde ekonomik sermaye yalnızca maddi bir birikim anlamına gelmemekte; aynı zamanda bireyin iş dünyasına adım atmasında bir özgüven ve hareket alanı da yaratmaktadır. Bu bağlamda, aile işletmeleri ya da girişimcilik pratikleri, NEİY bireyler açısından bir 'güvenli alan' oluşturarak ücretli bir iş arama baskısını ortadan kaldırabilmektedir. Bu durum, NEİY bireyler açısından bir 'güvenli alan' oluşturur. Böylece formel iş arama baskısı azalmış olur. K2, bu alanda duyduğu güveni, *"Annem babam, oğlum derslerini çalış demediler. Sağ olsunlar beni hiç parasız bırakmadılar. Hep cebime paramı koydular."* ifadeleriyle de yansıtmaktadır.

Benzer şekilde K6 da bu durum, babasının atölyesinde istediği zaman çalışabilme fırsatı olması sebebiyle aktif bir iş arama sürecine girmek zorunda olmamaya yönelik güvenli bir alan oluşturmaktadır. Bu da birey açısından olumlu gibi görünen bir durum olsa da esasen kişinin geleceğe bakış açısında sınırlayıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü nihayetinde, ücretli çalışan bir aile büyüğü olmaması sebebiyle, bu katılımcılar gerek çekirdek ailenin gerekse amca ve dayı gibi ikinci derece akrabaların iş yerlerinde kendileri için her zaman açık olan bir kapının varlığına bir güven duymaktadırlar. Bu güven, olumlu anlamda NEİY sürecinin geçişkenliğine olanak tanıyan bir yapı olarak karşımıza çıkarken, diğer yandan bireylere NEİY sürecine girme konusunda 'cesaret' alanı da oluşturmaktadır. Bu da istikrarlı bir alan yerine düzensiz bir güvenli alanın inşasına yol açmaktadır.

Buna karşılık, ailelerinin ekonomik imkân ve sermayesi sınırlı olan katılımcılar ise genellikle hem eğitim hayatlarında hem de iş arama süreçlerinde daha fazla zorlukla karşı karşıya kalmışlardır. Eğitim sürecinde burs, harçlık, yol-parası gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması, üniversiteye devamı güçleştirmiş; mezuniyet sonrası ise işe girebilmek için gerekli olan kurs, sınav, belge gibi harcamaları karşılayamamak bireyleri sistemin dışına itmiştir. Bu durum, yalnızca yoksulluğun Bu bağlamda, K2'nin aksine, K12'de maddi güvencesizlik sebebiyle eğitim hayatına adım atmakta son derece çekingen bir tavır söz konusudur. Annesi ile babası uzun süre önce ayrılmış olan K12, bu süreçte kendisinin daha fazla sorumluluk alması gerektiğinden söz ederek kendi sürecini şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Çok arada kaldım. Acaba hiç okul, şey yapmasam, işe girmesem de sadece derse asılıp üniversiteyi mi kazansam falan diye. Sonradan fark ettim ki şu anda yaşadığımız dönemde bunu yapmak çok zor. Sadece okuyabilmek, özellikle annemle yaşadığım için daha da böyle şey. O yüzden işe de girmem gerekiyor. Ben ne yapsam falan. Para kazanmam gerektiğini hissedip Bu yola tekrardan girdim. Yani çünkü Pet Shop bana şu anda yeterli geliri vermiyor. Dediğim gibi harçlık gibi günlük ben alıyorum yani. İşte şu kadar ihtiyacım var diyorum öyle geliyorum. O da beni kurtaracak bir durumda değil. O yüzden okulda şu anda okusam sürekli bir masraf sürekli bir şey." (K12, 20, Lise Mezunu)

Benzer şekilde, anne ve babası ayrı olan K6 da, farklı bir senaryoda belki de hiç NEİY bir genç olmayacağından söz ederek, NEİY konusunda ailenin etkileri boyutunda parçalanmış aile yapısının da önemini vurgulamaktadır:

> "Eğer küçük yaştan beri birlikte aynı evde bir ailem olsaydı belki yani o okula biraz daha şimdi ben işte küçüklükten beri 10 yıldır falan annemle babam ayrı olduğu için hep annem evdeydi. Annem yine annemi bazı noktalarda kırabiliyordum ona karşı gelebiliyordum. Ama baba faktörü olsaydı evde belki ona karşı gelemeyip işte onun dediklerini yapmak zorunda kalacağım için belki de okulumu şu an açıktan değil de normal bir şekilde okuyor olurdum." (K6, 18, Açık Lise Öğrencisi (Pasif))

Dolayısıyla ailelerin ekonomik sermayesi, bireylerin NEİY konumuna düşmelerini ya da orada kalmalarını etkileyen hem koruyucu hem de sınırlayıcı bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Maddi imkânlar, birey için bir hareket alanı sağlarken; aynı zamanda aktifleşmeyi geciktiren, formel çalışma hayatını öteleyen bir unsur da olabilmektedir. Ayrıca, bu ekonomik sermaye, ailenin yapısından bağımsız bir konu olmayıp, katılımcılar için güvenli alan oluşturma noktasında parçalanmış aile yapısına sahip olan katılımcıların ifadeleri de aile yapısının ve aile içi ilişkilerin kişilerin ekonomik anlamda da kendilerini daha fazla sorumlu hissetmelerine sebep olabilmektedir.

3.2.3. Rol Modeller, Meslekî Yönelimler ve İşle Kurulan İlişkiler

NEİY gençlerin meslekî yönelimlerinde ailedeki rol modellerin ve gözlemlenen iş pratiklerinin önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu yönelimler çoğu zaman bireyin aktif karar mekanizmalarından ziyade, sosyal çevresinde gözlemlediği örüntülerle şekillenmektedir. Özellikle ebeveynlerin ya da yakın akrabaların meslekî başarıları, bireylerin geleceğe dair tahayyüllerinde belirleyici rol oynamaktadır.

K2'nin ifadeleri bu açıdan dikkate değerdir. Ailesinde birçok bireyin kendi işini yürüttüğünü vurgulayan K2, küçük yaşlardan itibaren bu düzenin içinde yer aldığını, bu nedenle "bir yere bağlı çalışmak" fikrine yabancı olduğunu dile getirmiştir: *"Ben patron*

olmak istiyorum. Çünkü ailede herkes kendi işinin patronu." Bu yaklaşım, bireyin ücretli istihdama mesafeli durmasına ve girişimcilik yönelimini daha değerli bulmasına neden olmuştur. Burada gözlemlenen, klasik bir kapitalist başarı modeli değil; aile içinde içselleştirilmiş, sosyal çevre tarafından onaylanmış bir çalışma kültürüdür. Benzer biçimde, K10'un babasının Almanya'da teknik çizimlerle yürüttüğü serbest iş, onun meslek tercihini doğrudan şekillendirmiştir. K10, ailesindeki bu teknik odaklı beceri örüntüsünü model almış ve aynı alanda eğitim alarak benzer bir yol izlemeyi tercih etmiştir. Bu durum, meslekî yönelimlerin yalnızca bireysel ilgi ve yetenekle değil, aynı zamanda aile içi pratiklerle ve aktarılan iş değerleriyle de iç içe geçtiğini göstermektedir.

> "Yani olacağını çok düşünmüyorum ama... Bu mimarlığı eğer devam ettirirsem mimar olmak istiyorum hani. Mimar olmak istiyorum demeyeyim de mimar olarak bir şeyler yapıp sürekli böyle yani çizimle alakalı uğraşıp, böyle iç mimarlıkla alakalı bir şeyler yapıp Almanya'da yaşamak istiyorum." (K10, 27, Lise Mezunu)

Özellikle "işin aileden öğrenilmesi" şeklinde tanımlanabilecek bu aktarım biçimi, bireyler için hem kolaylaştırıcı hem de sınırlayıcı işlev görebilir. Kolaylaştırıcıdır çünkü birey, başvuracağı mesleki yolda hazır bir rehberlik ve destek sistemi bulur. Ancak sınırlayıcıdır çünkü bu tür yönlendirmeler, bireyin alternatif alanlara yönelmesini ya da kendi potansiyelini keşfetmesini engelleyebilir. Özellikle küçük işletmelerde yetişen gençlerin büyük kurumsal yapılara karşı güvensizlik geliştirmeleri ya da bu yapılarda tutunamamaları, bu sınırlayıcı etkiye örnek olarak verilebilir. Bu bağlamda K6, bu rehberlik sistemini kendisi için olumlu anlamda sunduğu bir fırsat, olumsuz anlamda sınırlayıcı bir vizyon olarak deneyimlemekte olup geleceğe yönelik bakış açısını da şu ifadelerle belirtmektedir:

> "Şu an benim yapmak istediğim iş tam olarak babamın işini yapıp çalışan insanların da kendi yaşımda olmasını istemem. Tam istediğim, kendimi istediğim pozisyon o. İşimin patronuyum ve çalıştığım insanlar, iş arkadaşlarım ya da işte çalışanlarımın kendi yaşıtlarımda olması. Onlarla bir aktivite yapabiliyorum. İlla onları da kendimden yüksek görmek istediğim için patron olmak demiyorum. Sadece hayat açısından kendimi rahatlatmak için patron olmak istiyorum." (K6, 18, Açık Lise Öğrencisi (Pasif))

Sosyolojik açıdan bu durum, "aile sermayesi"nin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve mesleki içerikli olduğunu da gösterir. Ailenin bireye sunduğu çalışma modelleri, zamanla o bireyin meslek yönelimini ve meslek anlayışını, başarı tanımını ve geleceğe yönelik planlarını yapılandıran güçlü bir habitus ya da yatkınlıklar seti oluşturur. Ayrıca bu çalışma modeli, aynı zamanda belirli bir kültürel sermaye aktarımıdır. NEİY bireylerde bu

yapı, bazen piyasaya mesafeli duruşla; bazen de yalnızca "aile içi işler" üzerinden kısıtlanmış bir bakış açısıyla sonuçlanabilmektedir.

3.2.4. Toplumsal Cinsiyet Rolleri

NEİY bireylerin aile geçmişlerinde toplumsal cinsiyetin etkisi, özellikle kadın katılımcıların ifadelerinde belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Ailelerin cinsiyete göre şekillenen tutumları, kadınların eğitim ve istihdam süreçlerinde karşılaştıkları görünür ve görünmez engelleri anlamak açısından kritik bir yere sahiptir. Bu bağlamda, "kadınlar çalışmaz", "kız çocuğu uzak şehre gidemez", "evlenince zaten bırakır" gibi normatif yargılar, hem bireylerin kendi kararlarını hem de ailelerinin onlara biçtiği rolü sınırlandırmaktadır.

Daha önce aile şirketinde yaklaşık 7 yıl çalışan ancak pandemi sürecinden bu yana, yaklaşık 6 yıldır istihdamda aktif olarak yer almayan K10'un ifadesi, bu normların içselleştirilmiş biçimini açıkça ortaya koyar: *"Ailemde kadınlar çalışmazdı. Benim çalışmam da garipsendi."* Bu tür söylemler, yalnızca dışsal bir baskı olarak değil, bireyin kendini algılayış biçimi üzerinden de bir direnç üretir. Kadın katılımcılar arasında, çalışmaya dair içsel bir istek bulunsa bile, bu isteğin eyleme dönüşmesi çoğu zaman çevresel engeller nedeniyle ertelenmiş ya da bastırılmıştır. Buna karşın bazı katılımcılar, ailelerinden özellikle kız çocukları olmalarına rağmen destek gördüklerini ve bu sayede eğitim ve istihdama daha güçlü biçimde tutunduklarını belirtmiştir. Örneğin K11, ailesinin kendisine sağladığı manevi desteği şu sözlerle ifade eder:

> "Aile hayatımda yani kız, tek kız çocuğuyum. İki tane erkek kardeşim var. Ailem hep okumak konusunda beni çok desteklemiştir. Çünkü hani başarılı olmak, hani başarılı bir kız öğrenci olmak, kız öğrenci kızları olduğu için Hep babam inşaat işçisiydi. Hep böyle kıttı hani şey olarak ama hiçbir zaman beni bu konuda şey yapmadı hani. Hep onu destekledi sağ olsun. Yani ilçede, bir ilçe, köşeyi diyeyim ben, bir ilçede yaşıyoruz. Orada tek lise vardı. Normalde biliyorsun hani o zamanlarda öyle hani kız çocuğunu göndermek, başka bir yerde yatılı kalması çok zor. Herkesin kabul edebileceği bir şey değildi. Hem maddi hem de manevi. Ama babam bunun üstünden geldi. Yani puanını kazandıktan sonra çok arkamda durdu, sağırsın, hani başka bir şeye yatılı olarak gönderdi." (K11, 29, Biyomedikal Mühendisi)

Bu gibi örnekler, aile içindeki toplumsal cinsiyet algılarının homojen olmadığını; kimi ailelerde kadınların güçlendirilmesine yönelik bilinçli bir tutum geliştirildiğini göstermektedir. Toplumsal cinsiyetin iş yaşamına katılım üzerindeki etkisi, yalnızca eğitim

hakkı üzerinden değil; aynı zamanda çalışma hakkı, iş ortamında var olabilme gücü ve toplumsal onay gibi boyutlar üzerinden de değerlendirilmelidir. K15'in ifadesiyle: *"Erkek personel istiyorlardı, o yüzden başvurumu değerlendirmediler."* Bu örnek, kadınların yalnızca aile içinde değil, aynı zamanda işveren nezdinde de ayrımcılıkla karşı karşıya kaldığını ortaya koyar. Bu tür durumlar, NEİY kadınların iş piyasasına entegrasyonunu güçleştirmekte, hatta zamanla bu piyasadan tamamen kopmalarına neden olabilmektedir.

Sosyolojik olarak değerlendirildiğinde, aile içinde içselleştirilen ve paylaşılan toplumsal cinsiyet rolleri, kadın bireylerin eğitim ve iş hayatındaki yerini şekillendiren temel faktörler arasında yer alır. Ailenin bu rolleri sorgulamadan sürdürmesi, kız çocuklarının potansiyelini sınırlarken; destekleyici aile yapıları ise bu sınırları aşmak için kritik bir motivasyon kaynağı oluşturur. NEİY kadın bireylerin hikâyelerinde bu ikili yapı kendisini göstermekte; aynı cinsiyet, farklı aile yapıları içinde farklı yaşam rotalarına yol açmaktadır.

3.2.5. Akrabalık İlişkileri ve Sosyal Ağların İşlevi

NEİY bireylerin iş yaşamına dair tutum ve deneyimlerinde yalnızca çekirdek aile değil, geniş aile ve akrabalık ilişkileri de önemli rol oynamaktadır. Bu sosyal ağlar, özellikle Türkiye gibi aile bağlarının güçlü olduğu toplumlarda istihdama erişimde hem destekleyici hem de yönlendirici işlevler üstlenebilmektedir. Görüşmeler, sosyal sermayenin yalnızca bireysel donanımla sınırlı olmadığını; bireyin dâhil olduğu ağların büyüklüğü ve niteliğiyle doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Birçok katılımcı, iş bulma süreçlerinde akrabalarının_yönlendirmesiyle ya da onların kurduğu bağlantılar sayesinde fırsatlara eriştiklerini belirtmiştir. Sosyoloji bölümü mezunu olup askerlik ve sağlık sorunları gibi sebepler sürekli bir işte çalışma fırsatı bulamayan ancak sosyal çevresi sayesinde ihtiyaç duyduğunda maddi olarak kazanç sağlayabilme fırsatı bulan K7 bu durumu şöyle ifade eder:

> "Zaten bizim aile genelinde bazı akrabalarımızla aynı meslek grubundalar genelde. Garsonluk, gıda sektöründe çalışıyorlar. Amcalarım olsun, diğer akrabalarım olsun, eniştelerim olsun. O sektörde oldukları için, oralarda iş bulma ve onların yanında daha rahat şekilde çalışıyordum." (K7, Erkek, 26, Sosyoloji)

Bu tür örnekler, sosyal ağların NEİY bireyler için nasıl bir geçici çözüm sunduğunu ortaya koyarken, aynı zamanda bağlantısı olmayan bireylerin yaşadığı zorluğu da görünür kılar. Ailenin etkisi sadece anne ve babanın etkisi değil; geniş ailedeki büyüklerin ve önceki

kuşakların hem eğitim hem çalışma hayatına dair tecrübelerinin kümülatif şekilde birikmesi, anlatılması ve örnek gösterilmesi yoluyla da gerçekleşir. Aktif olarak çalışmamakla birlikte dayısının ihtiyaç duyduğu ölçüde muhasebe alanında destek olarak aile içi iş ilişkileriyle öne çıkan K2'nin geçmişten gelen ve sürekli yeniden üretilen bir aile içi iş dinamiği söz konusudur. K2'nin anlattıkları da K7'nin ifadelerindeki benzer bir yapıyı destekler:

> "Londra'daki dayım pazardan işe başlamış, sonra atölye kurmuş. Diğer dayılarım da yanına gitmiş. Sonra Türkiye'ye fabrika açtılar. Hep birlikte iş yaptılar." (K7, Erkek, 26, Sosyoloji)

Bu hikâye yalnızca bir başarı öyküsü değil; aynı zamanda sosyal sermayenin kuşaklar arası aktarımına ve bireyin iş yaşamına girişinde ailevi ağların belirleyiciliğine işaret etmektedir. Özellikle kendi işini kurma yönelimi olan katılımcılar için bu tür akrabalık hikâyeleri, bir model olmanın ötesinde bir referans çerçevesi işlevi de görmektedir.

Ancak sosyal sermayesi sınırlı olan bireyler için durum çok daha farklıdır. Ailesi ya da akrabaları arasında istihdam imkânı sağlayabilecek kişiler bulunmayan katılımcılar, iş arama süreçlerinde yalnız bırakıldıklarını, referans sunamadıkları için çoğu ilana başvuru bile yapamadıklarını belirtmişlerdir. Bu katılımcılar için iş gücü piyasası daha rekabetçi, daha kapalı ve daha yıpratıcı bir alan olarak algılanmaktadır. Bu da NEİY pozisyonunun kalıcı hale gelmesine zemin hazırlamaktadır. Babası inşaat ustası olan ve kendisi iç mimar olan K4, bu konuda yaşadığı olumsuz süreci ve hayal kırıklığını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Aslında benim böyle bir çevrem yok hiç. Yani böyle bir çevremiz yok açıkçası. Hani böyle tanıdık olur. Ne bileyim, bir yerle bağlantılı olur. Benim hiç öyle bir çevrem yok. Benim babam şeydi, inşaat ustasıydı benim babam. Benim bu beklettiğim dönemde. Ondan dolayı seçmedim tabii ki. Ama dedim ki benim babam inşaat ustası. İllaki bir yerlerden bir şeyler gelir diye düşünmüştüm. İş olur, referans olur. Bilmiyorum, işle ilgili de gelirdi. Ama staj bile yapamadım babamın çevresinden. O biraz beni açıkçası şey yaptı yani, hayal kırıklığına uğrattı. Çünkü hiçbir işe yaramadı. İnşaat ustası olmasının sebebi. İnşaat üstesi bana şahsi olarak bir faydası çok az dokunabilir, bilemiyorum ama dediğim gibi yani işte tanıdıkları vardır. Sonuçta herkesin bir çevresi var. İllaki belki onun direkt tanıdığı olmasa bile, tanıdığının tanıdığı bile olsa bir yerde bir şekilde bir iş olur, ofis olur, şantiye olur, tadilat olur, gelir diye düşünmüştüm ama hiçbir şekilde olmadı açıkçası yani." (K4, 27, İç Mimar)

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, aile ve akrabalık ilişkileri yalnızca bireyin yaşamının arka planında yer alan pasif unsurlar değil; istihdam sürecine doğrudan müdahil olan ve yön veren aktif sosyal mekanizmalardır. Sosyolojik açıdan bu ilişkiler, "sosyal sermaye"

kavramı çerçevesinde ele alınmalı; bireyin iş gücü piyasasındaki yerini belirleyen yapısal avantaj veya dezavantajlar olarak değerlendirilmelidir.

NEİY bireylerin yaşam öykülerine dayanan bu çözümleme, aile kurumunun yalnızca bir arka plan unsuru değil, bireyin eğitim ve istihdam süreçlerini şekillendiren çok boyutlu ve etkili bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Görüşmelerden elde edilen veriler, ailenin ekonomik kaynakları, kültürel değerleri, sosyal çevresi ve toplumsal cinsiyetle kurduğu ilişkinin bireyin NEİY olma sürecindeki etkisini açıkça göstermektedir. Sosyal sermaye açısından bakıldığında ise, akrabalık ve tanıdıklık ilişkilerinin sunduğu imkânlar, bireylerin iş bulma ve mesleki yönelimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Tanıdık aracılığıyla işe girme ya da aile işletmelerine katılma gibi yollar, birçok katılımcı için istihdam sürecinin doğal bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Bu tür sosyal ilişkiler, bazı bireylerin iş yaşamına daha erken ve daha kolay adım atmasını sağlarken, bu durum aynı zamanda istihdamın yalnızca bireysel çabalarla değil, sosyal bağlar aracılığıyla da şekillenebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla sosyal sermaye, NEİY bireylerin deneyimlerinde destekleyici ve yönlendirici bir kaynak olarak önemli bir yer tutmaktadır.

Ebeveynlerin eğitim düzeyi ve mesleki konumu, bireylerin eğitimle ve işle kurduğu ilişkiyi temelden etkileyerek, yönlendirici ya da belirsizlik yaratan bir zemin hazırlamaktadır. Ailelerin sahip olduğu ekonomik sermaye, bir yandan bireyin çalışma zorunluluğunu ortadan kaldırarak_güvenli bir alan sunmakta, diğer yandan formel istihdam sürecine katılımı erteleyen bir unsur haline gelebilmektedir. Aile içindeki rol modeller ve gözlemlenen mesleki yönelimler, bireylerin karar alma süreçlerini kolaylaştırmakla birlikte, alternatifleri keşfetmeyi sınırlandırıcı bir etki de yaratabilmektedir. Özellikle kadın katılımcıların deneyimlerinde belirginleşen toplumsal cinsiyet rolleri, aile içinde yeniden üretilen normlar doğrultusunda ya destekleyici bir kaynak ya da harekete geçmeyi zorlaştıran bir engel olarak devreye girmektedir. Tüm bu örüntüler bir araya geldiğinde, aile kurumunun NEİY konumunun oluşumunda ve sürdürülmesinde hem destekleyici hem de sınırlayıcı işlevleriyle belirleyici bir toplumsal yapı olarak konumlandığı açıkça görülmektedir.

3.3. NEİY'in Arka Planı: Eğitim Geçmişi

3.3.1. Eğitimde Başlangıç Noktaları ve Okulun Sosyal İşlevi

NEİY konumundaki gençlerin eğitim geçmişlerini analiz ederken, eğitimin yalnızca okul binasında geçirilen yıllardan ibaret olmadığını, aksine bu sürecin bireyin toplumsal konumlanışıyla yakından ilişkili olduğunu görmek mümkündür. Katılımcıların ifadeleri, erken yaşlardan itibaren eğitim ortamlarının sunduğu olanaklar, toplumsal aidiyet ve akademik destek yapıları açısından önemli çeşitlilikler içerdiğini göstermektedir. Eğitim sisteminde başka insanların sistemle kurduğu veya kuramadığı bağlara dair gözlemler, NEİY statüsündeki gençlerin kendi eğitim geçmişlerine dair görüşlerinin ortasında yer alır. K6'nın ifadeleri bu bağlamda çarpıcıdır:

> "Okulun nüfusu 3000 kişi falandı. Yani okuldaki zaten 3000 öğrenciden 2500-2600'ü okulla ilgili pek işi olmayan insanlar. Mahallede olduğu için okul. Genel olarak işte okuldan kaçmaya çalışanlar olsun, derse girmeyenler olsun." (K6, 18, Açık Lise Öğrencisi (Pasif))

K6'nın sözleri, yalnızca bireysel bir gözlemden ibaret değil; aynı zamanda maruz kalınan eğitim atmosferinin eğitime yönelik motivasyon ve bağlılık duygusunu nasıl etkilediğini gösterir. Burada söz konusu olan yalnızca öğretim eksikliği değil, okulun bir sosyal mekân olarak işlevini yitirmiş olmasıdır. Bu durum, okulun fiziksel olarak var olmasının tek başına bir anlam ifade etmediğini; kültürel, sosyal ve simgesel sermaye üretiminde işlevsizleştiğinde, öğrenciler için eğitime ve okula yüklenen anlam ve bağın güçsüzleşmesine yol açmaktadır.

Eğitim almak her ne kadar kâğıt üstünde mümkün olsa da esasen eğitimin içeriğine ve kazanımlarına dair şüpheler gençler arasında yaygındır. K10'un özel akşam lisesine devam etmesi ise eğitime erişimin biçimsel olarak sağlanmış görünmesine rağmen, bu erişimin niteliksel olarak oldukça sınırlı olduğuna işaret eder. K10 yalnızca *"Ben açıktan devam ettim. Özel akşam lisesine gittim."* demektedir, bunu ifade ederken de çekimser bir tavırla ifade ederek kendi içinde özdeşleştiremediği bir durumun kabullenişini sergilemektedir, bu kısa ifade bile, eğitimin bir zorunluluk değil, zamanla sistemin dışında kalmış bireyler için bir tür "tamamlama" aracına dönüştüğünü ortaya koyar. Bu tür kurumlar, çoğu zaman bireyin kimlik inşasına, mesleki gelişimine ya da sosyal etkileşimine katkı sunmadıkları için, eğitimi salt diploma üretimine indirgerler. Dolayısıyla K6 ve K10'un deneyimleri, okulun mekânsal olarak erişilebilirliğine rağmen, kültürel ve toplumsal eşitsizliklerin

eğitim deneyimini nasıl anlamsızlaştırabileceğini ve NEİY olma riskini nasıl daha erken dönemlerde inşa ettiğini göstermektedir. Bourdieu'nün habitus kavramıyla bakıldığında, bu gençler eğitim sürecinde edindikleri deneyimlerle, sistemin merkezinden ziyade, çevresinde konumlanan bir varoluş biçimini içselleştirmiştir. Okulun kültürel kaynaklar üretme ve bireyin toplumsal yükselme potansiyelini destekleme işlevi, bu örneklerde büyük ölçüde askıya alınmıştır. Bu bağlamda, NEİY sürecinin yalnızca mezuniyet sonrası değil, çok daha erken evrelerde başlayan bir eşitsizlik ve sisteme inancını yitirme zincirinin sonucu olduğu görülmektedir.

Bunun yanı sıra, eğitim sisteminde görece avantajlı, inançlı ve kazanımlı bir güzergâh izlemek de NEİY olmaya engel değildir. K15'in deneyimi eğitim sürecinde aktif ve başarılı bir öğrenci olmasına rağmen dezavantajlı bir istihdam sürecini içermektedir. Uludağ Üniversitesi Ziraat Mühendisliği'ni bölüm birincisi olarak tamamlamış olan K15'in mezuniyeti istihdamda karşılık bulmamıştır. Kendisinin *"zaten sınıf arkadaşlarımın çoğu genelde çiftlikleri olan, zaten kocaman işletmeleri olan insanlardı. Ben de İstanbul'dan gelmiş hiçbir şey bilmeyen biriydim yani. Birinciliği bitirmem hiçbir şeye yaramadı açıkçası."* ifadesi, eğitim sürecinde elde edilen bireysel başarıların sosyal sermaye eksikliği karşısında yetersiz kaldığını ortaya koyar. K15, hem kent yaşamıyla paralel olmayan bir alanda uzmanlaşmanın getirdiği mekânsal sınırlılıkla hem de sınıf arkadaşlarının sahip olduğu aile işletmeleri gibi yapısal avantajlarla karşılaştırıldığında dezavantajlı bir konumda kalmıştır. Bu durum, bireysel çabanın yapısal olanaklarla desteklenmediği sürece toplumsal hareketliliği sağlamada yetersiz kalabileceğini ve eğitim yoluyla eşitliğin ancak belirli sınıfsal altyapılar mevcutsa işleyebileceğini göstermektedir.

K8'in deneyimi ise üniversite tercihinin tamamen ekonomik rasyonaliteyle, yani "en çok maaş hangi mühendislikteyse onu seçmek" motivasyonuyla bütünleşen bir deneyimdir. Bu tercih, bireysel ilgi ya da yetenekten çok, piyasa koşullarına dayalı bir yönelimi yansıtmaktadır. Ancak K8, mezuniyet sonrasında karşılaştığı zorluklar ve *"keşke sağlık okusaymışım, başka bir meslek seçseymişim"* ifadesiyle, bu tercihin beklenen getiriyi sağlamadığını ve hayal kırıklığına dönüştüğünü belirtmektedir. Bu tür örnekler, yönlendirme mekanizmalarının zayıflığını, bireyin eğitime edilgen bir şekilde katıldığını ve bunun uzun vadeli pişmanlıklara neden olduğunu göstermektedir.

Son olarak, K1'in mimarlık eğitimiyle ilgili deneyimi, eğitimin teorik bilgi sunmakla sınırlı kalıp, pratik iş sahasına yeterli düzeyde hazırlamadığını göstermektedir. *"Mimarlığı çok da*

fazla kalemden, kitaptan ya da öğretmenden öğrenemezsin. Yani şantiyeden öğrenirsin." ifadesi, eğitimle meslek pratiği arasındaki kopukluğa işaret etmektedir. Bu durum yalnızca mesleki bir boşluk yaratmakla kalmaz; aynı zamanda bireyin özgüveni, meslek kimliği ve iş piyasasındaki yerini de olumsuz etkiler. Mimarlık gibi görünüşte prestijli bir alanın dahi bu tür yapısal sorunlara sahip olması, eğitimin sunduğu vaatlerin her zaman karşılık bulmadığını, bazı bölümlerin aslında istikrarsız kariyer yollarına işaret ettiğini göstermektedir.

Bu örnekler, NEİY gençlerin eğitim geçmişlerinin yalnızca diploma veya mezuniyet yılı ile değerlendirilmemesi gerektiğini; eğitimin alındığı bağlam, bireyin bu süreçteki konumlanışı ve yapısal faktörlerle kurduğu ilişkilerin NEİY pozisyonunu belirlemede merkezi rol oynadığını açıkça ortaya koymaktadır.

3.3.2. Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar

NEİY konumundaki gençlerin eğitim süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar, bireysel motivasyon eksikliğiyle açıklanamayacak kadar çok katmanlıdır. Bu zorluklar; eğitim sistemindeki yapısal eksikliklerin, pedagojik yetersizliklerin, yönlendirme ve destek mekanizmalarının eksikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların ifadeleri, sadece akademik başarıya odaklanan bir sistemin, öğrencilerin ihtiyaç duyduğu mesleki yeterlilikleri, psikolojik desteği ve yönlendirmeyi sağlamakta ne derece başarısız olduğunu gözler önüne sermektedir.

K1, mimarlık eğitimini anlatırken akademik yoğunluğun yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik bir yıpranma süreci yarattığını vurgulamaktadır. Proje bazlı sistemin öğrenciyi sürekli olarak zamanla yarışmaya zorladığını, "uykusuzlukla" özdeşleşen bu yoğunluğun ise özellikle sunum dönemlerinde doruğa çıktığını belirtmiştir. Bununla birlikte, öğretim üyelerinin yüksek ego ve otoriter tutumlarının öğrenciler üzerinde baskı yarattığını ifade etmiş, pedagojik destekten ziyade eleştiriyle yüzleşmenin yaygın olduğunu aktarmıştır. Bu ifade, eğitimin sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda duygusal dayanıklılık gerektiren bir sürece dönüştüğünü ve destek mekanizmalarının zayıflığının öğrencinin motivasyonunu nasıl aşındırdığını göstermektedir:

> "O yüzden uykusuzluk olabilir. Başka hocaların üslubu. Ne olursa olsun her bölümde olmadığı bir şey var. Yani biz ilkokul çocuğu gibi hocaya gidersin, resim çitlersin, gösterirsin. Her hafta, haftada iki günümüz, sabahtan dokuzdan beşe kadar iki günümüz bir hocayla otururuz on kişi ve bir proje hakkında konuşarak geçeriz. Tam birebir diyalog var. Ve birebir diyalogda da egosu olan hocalar tarafından fazlasıyla da ezilebilirsin. İşte bir

> doğrusu olmayan bir şeyi kendi doğrusuna yaptırmaya çalışırken yani karşısındaki ezme üstü süper kötü oluyor." (K1, 27, Mimar)

K9 ise eğitim sürecinde yaşadığı ekonomik sıkıntıların altını çizmiş ve ailesinin desteğine rağmen burs bulmakta zorlandığını ifade etmiştir. Bu nedenle zaman zaman çalışmak zorunda kaldığını, bu da derslerine odaklanmasını zorlaştırdığını belirtmiştir. Onun deneyimi, ekonomik sermayenin eğitimde sürekliliği sağlamadaki rolünü ortaya koymaktadır. Eğitime devam etmek, sadece bireysel istek değil aynı zamanda maddi kaynaklarla da yakından ilişkilidir.

Bu ifadeler, NEİY gençlerin eğitim süreçlerinde farklı türde zorluklarla karşılaştığını göstermektedir: Bazıları psikolojik ve pedagojik yıpranmışlıkla, bazıları ise ekonomik güçlüklerle eğitim sisteminin dışına itilmektedir. Bu nedenle, eğitimde kaliteyi sadece sınav başarısı ya da diploma üzerinden değerlendirmek yetersiz kalmaktadır. Eğitimin bireyin sosyal sermayesine, öz-yeterlik algısına ve mesleki donanımına katkısı göz ardı edildiğinde, eğitim sistemi gençleri topluma kazandıran değil, dışlayan bir mekanizmaya dönüşebilmektedir. Sonuçta NEİY durumuna giden yolda eğitim süreci, kimi zaman bu sürecin pasif bir fonksiyonu değil, aktif bir hazırlayıcısı haline gelebilmektedir.

3.3.3. Okul Derslerine Yönelik Tutum

Eğitim hayatına ilişkin deneyimlerin biçimlenmesinde bireyin derslere ve öğrenme sürecine karşı geliştirdiği tutum da önemli bir belirleyici olmaktadır. K6, derslerde başarılı olduğunu belirtmesine rağmen, eğitim ortamına aidiyet geliştiremediğini şöyle anlatır:

> "Yani okula genel olarak gitmiyordum. Dışarıya geç uyanıyordum. Ondan sonra dışarıda arkadaşlarımla vakit geçiriyordum. Çok disiplin sahibi olmadığım için böyle yapıyordum. Ama sınavlara girdiğim zaman, derse girmediğim halde diğerlerinden daha yüksek not alıyordum." (K6, 18, Açık Lise Öğrencisi (Pasif))

Bu durum, ders başarısının eğitimle kurulan bütünsel bir ilişkiyi garanti etmediğini gösterir. K6'nın ifadelerinde, sistemin "devamlılık" ya da "katılım" gibi unsurları ödüllendirmemesi, bireyin okulla ilişkisini yüzeyde kurmasına neden olmuştur. Derslerde başarılı olmak, onun için bir bağlanma nedeni değil; yalnızca bir performans göstergesidir. K7'nin ifadesi ise bu bağlamı başka bir açıdan zenginleştirir. O, derslerin zorlayıcı olmamasının kendisini öğrenmeye motive etmediğini ifade eder:

> "Bence daha zorlayıcı olsaydı ya başaracaktım ya başarmayacaktım diye bir hedef olurdu. Çünkü eğer zorlayıcı olsaydı daha çok uğraşacaktım. Ama o kadar zorlayıcı gelmediği için

> daha az uğraşıyordum, daha az puan alıyordum noktalarda. Kendimi gelip derse vermiyordum. Biraz daha zor, daha böyle ulaşılması zor olsaydı belki daha çok uğraşacaktım, daha çok derslere ayıracaktım. O açıdan düşünüyorum. Onun dışında eğitim yeterli miydi? Öğrencinin ne kadar eğitimi almak istemesine dair değişir." (K7, 26, Sosyoloji)

Bu ifade, öğrenmenin bireysel olduğu kadar bağlamsal da bir süreç olduğunu gösterir. Derslerin niteliği, öğretim üyelerinin yönlendirme biçimi ve akademik yapının teşvik ediciliği gibi unsurlar, bireyin öğrenmeye ne kadar yatırım yapacağını doğrudan etkileyebilmektedir. K7 ayrıca, eğitimden anlamlı kazanım elde etmek için bireyin kendi başına çaba göstermesi gerektiğini; sistemin bunu her zaman kolaylaştırmadığını da vurgular. Bu iki örnek birlikte değerlendirildiğinde, üniversite eğitiminin bireyler üzerindeki etkisinin sadece sunulan bilgiyle değil, bu bilginin nasıl aktarıldığı ve bireyde nasıl bir öğrenme arzusu doğurduğuyla ilişkili olduğu görülmektedir. Eğitim ortamı, bireyi geliştiren değil, yalnızca ölçen bir yapıya büründüğünde, bireyin potansiyelinin açığa çıkması da zorlaşmaktadır.

3.3.4. Üniversite ve Bölüm Tercihlerinde Yönlendirme Eksikliği

Üniversite tercihlerinin nasıl şekillendiğine dair görüşmelerden elde edilen veriler, NEİY gençlerin eğitim yolculuklarının önemli bir kırılma noktasını bu tercihlerde yaşadığını göstermektedir. Katılımcıların büyük bir bölümü, üniversite ve bölüm tercihlerini bilinçli bir analizden çok, anlık koşullara, çevresel etkilerle şekillenen yönlendirmelere ya da rastlantısal karşılaşmalara dayandırmaktadır. Bu durum, bireyin eğitim sürecine etkin bir özne olarak değil, edilgen bir biçimde katıldığını ve bu edilgenliğin NEİY sürecinin oluşmasında yapısal bir unsur olarak işlediğini göstermektedir. K11'in ifadeleri, bu durumu oldukça açık biçimde ortaya koymaktadır. Kendisinin biyomedikal mühendisliği tercih süreci, bireysel ilgiden çok sosyal çevresinin etkisiyle şekillenmiştir:

> "Hocam dedi ki Yasemin böyle biyomedikal diye bir alan varmış. Hem tıp var içinde hem mühendislik var dedi… En yakın arkadaşımla benim puanlarım yakındı. Dediler, bak sen aynı okulda da gidersiniz hem de yakın arkadaşsınız falan deyip öyle seçtim." (K11, 29, Biyomedikal Mühendisi)

K11'in bu tercihi, arkadaşlık ilişkileri ve öğretmen yönlendirmesi üzerinden şekillenmiş, bireysel ilgi ve mesleki hedeflerden çok sosyal bağlamın önceliklendirildiği bir seçim olmuştur. Ancak mezuniyet sonrası karşılaşılan güçlükler ve pişmanlık, bu tür yönlendirmelerin uzun vadeli etkilerini sorgulatmaktadır. K11, bu bölümü seçmiş olmanın

getirdiği pişmanlığı açıkça ifade ederek, *"Önü açık dediler. Girdik. Ama değilmiş."* diyerek yönlendirme eksikliğinin uzun vadeli tatminsizlik ve hayal kırıklığıyla sonuçlandığını ortaya koymaktadır.

Benzer bir biçimde, K8 de eğitim tercihini ekonomik kaygılar ve alan kısıtlılıkları doğrultusunda yapmıştır. İlk olarak elektronik ve haberleşme bölümünde okuyan K8, bu bölümü yarıda bırakıp daha sonra dikey geçişle endüstri mühendisliğine geçmiştir. Bu süreçte karşılaştığı sınırlı geçiş imkânları ve mevcut puanıyla yapabileceği tercihler, onu mühendislik alanına yöneltmiştir:

> "İş olanaklarına da baktım. İş olanakları en yüksek hangisi? Maaş olarak en yüksek hangisi? Hangi mesleği daha iyi yapabilirim? Bunları araştırdım. Bu da bana endüstri mühendisliğini sundu aslında." (K8, 26, Endüstri Mühendisi)

K8'in tercihi, bireysel tutkulardan çok, iş güvencesi ve geçim stratejisi üzerinden şekillenmiştir. Ancak mezuniyet sonrası NEİY durumuna düşmesi, iş olanaklarının beklenen seviyede olmaması ve kendi mesleki kimliğine dair duyduğu belirsizlik, bu yönelimin bireyde doğurabileceği olumsuz sonuçlara işaret etmektedir. 18 yaşında olup üniversite için yeniden hazırlık sürecinde olan K14'ün ifadesi ise daha çok kişisel ilgi alanına yönelme örneği sunmaktadır. Sayısal alanla ilgisinin olmadığını vurgulayan K14, çizim ve estetik tasarıma duyduğu ilgiden ötürü bu alanı tercih ettiğini belirtmiştir:

> "Hiç böyle sayısal falan hiç aram yoktur öyle şeylerle. O yüzden en ilgi duyduğum şey, böyle çizim falan da yapmayı çok seviyorum. Kıyafet çizmek falan. En çok sevdiğim şey de oraya yönelmek istedim." (K14, 20, Lise Mezunu)

Ancak bu ilgiye rağmen ailesinin ve sosyal çevresinin yeterince destekleyici olmadığı ve kendi yeterliliğinin de sorgulandığı bir bağlamda tercihini gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim ailesinin *"Sen bir bilgin yok, dikiş dikmeyi bile bilmezsin."* şeklindeki ifadeleri, bireyin ilgisinin ciddiye alınmaması ve meslek seçiminin değersizleştirilmesi üzerinden eğitim sürecine katılımını olumsuz etkilemiştir.

Bu ifadeler, üniversite ve bölüm tercihlerinde yalnızca bireyin akademik başarısının ya da ilgisinin değil; aynı zamanda çevresel yönlendirmelerin, bilgi eksikliklerinin, ekonomik kaygıların ve sosyal baskıların da belirleyici olduğunu göstermektedir. Özellikle lise döneminde etkin bir rehberlik sisteminin bulunmaması, bireylerin gelecekteki meslek hayatlarını doğrudan etkileyen seçimleri rastlantısal veya dışsal etkenlerle yapmalarına

neden olmaktadır. Bu da mezuniyet sonrası yaşanan işsizlik, mesleki uyumsuzluk ve kimlik bunalımı gibi sorunların temelinde, yönlendirme eksikliğinin ne denli etkili olduğunu öne çıkarmaktadır.

Tüm bunlardan hareketle, NEİY gençlerin önemli bir kısmı, eğitim yolculuğunun başında yeterince desteklenmemiş, karar süreçlerinde yalnız bırakılmış ve bu nedenle eğitim geçmişleri tatmin edici olmaktan uzak kalmıştır. Bu durum, yalnızca bireysel bir başarısızlık hikâyesi değil, eğitim sisteminin yönlendirme ve rehberlik konusundaki yapısal yetersizliğinin bir sonucu olarak da değerlendirilmelidir.

3.3.5. Eğitimde Ayrışma ve Üniversitenin Sembolik Değeri

NEİY konumundaki gençlerin yükseköğretim deneyimlerine bakıldığında, mezun olunan üniversitenin bir eğitim kurumu olmanın ötesine geçtiği; iş piyasasında bireyin konumunu belirleyen bir sembolik sermaye kaynağına dönüştüğü görülmektedir. Katılımcıların ifadeleri, Türkiye'de üniversitelerin yalnızca akademik içerik üzerinden değil, aynı zamanda sahip oldukları itibar, mezun profili, network olanakları ve kurumsal geçmişle değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle İstanbul, Ankara gibi merkezlerde yer alan, köklü ve prestijli üniversitelerle, görece daha yeni kurulan ve periferide yer alan üniversiteler arasında ciddi bir ayrım olduğu dile getirilmiştir. Bu ayrım, yalnızca mezuniyet sonrasındaki iş bulma süreçlerine değil, eğitim süresince bireyin kendine dair algısını, özgüvenini ve aidiyet duygusunu da doğrudan etkilemektedir. K2'nin *"Boğaziçi mezunu ile Medeniyet mezunu aynı değil"* ifadesi, bu ayrımın hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ne denli içselleştirildiğinin somut bir örneğidir. K2, İstanbul Medeniyet Üniversitesi İktisat Bölümü mezunu olarak, daha kurumsal firmalara erişimin büyük oranda üniversitenin prestijine bağlı olduğunu ifade etmiş, Medeniyet Üniversitesi'nin zaman içinde geliştiğini belirtse de mezun profili itibarıyla hâlâ dezavantajlı bir pozisyonda olduklarını vurgulamıştır: *"Özel sektör bazında gidersek daha kurumsal firmalarda çalışıyorlar. Medeniyettekiler o kurumsallığa çok erişemediler."* Bu durum, eğitim sürecinin yalnızca bireysel başarıyla değil, içinde bulunulan kurumsal bağlamla da doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Benzer şekilde, K5'in ifadeleri de üniversite diplomasının yalnızca akademik bir yeterlilik değil, aynı zamanda bir "etiket" olarak algılandığını göstermektedir. İstanbul Üniversitesi

Diş Hekimliği mezunu olan K5, mezun olduğu üniversitenin isminin iş başvurularında bir tür ön yargı yarattığını şu sözlerle ifade etmiştir:

> "Yani ben öyle düşünüyorum. Bana öyle yansıdı. İstanbul Üniversitesi'ndeki bir öğrenci varken ya da Marmara Üniversitesi'ndeki bir öğrenci varken benim mezun olduğum yer birazcık iş bulması sıkıntılı oluyordu. Üniversitenin adını söylediğimde biraz düşünüyorlardı açıkçası." (K5, 28, Diş Hekimi)

K5'in yaşadığı bu durum, işverenlerin yalnızca teknik yetkinliğe değil, aynı zamanda diplomanın temsil ettiği sosyal sermayeye göre değerlendirme yaptıklarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, üniversite diploması, Bourdieu'nün kavramsallaştırdığı anlamda, yalnızca kültürel sermayenin bir bileşeni değil, aynı zamanda sembolik sermaye niteliği de taşımaktadır. Prestijli bir okuldan mezun olmak, bireyin piyasadaki görünürlüğünü artırırken; görece az bilinen bir kurumdan mezun olmak, aynı becerilere sahip olunsa dahi, görünmez bir eşik yaratmakta, bireyin toplumsal hareketliliğini sınırlamaktadır.

K11'in deneyimi ise bu ayrışmayı tersinden anlamaya katkı sunar. Kocaeli Üniversitesi Biyomedikal Mühendisliği mezunu olan K11, mezuniyet sırasında hocaların yetkinliğinden şüphe duyduğunu, ancak iş hayatında karşılaştığı diğer mezunlarla kıyaslama yaptıktan sonra aslında güçlü bir eğitim aldığını fark ettiğini belirtmiştir: *"O zaman isyan ediyorduk ama sonradan işe girdiğimde... iyi bir eğitim aldığımı fark ettim."* Bu ifade, üniversiteler arası ayrımın yalnızca dışsal değil, aynı zamanda bireyin kendi deneyimleri ve öz-değerlendirmeleri üzerinden de yeniden üretildiğini göstermektedir. K11'in örneği, üniversiteye dair algının yalnızca mezuniyet anında değil, zamanla ve deneyimle yeniden şekillendiğini; bu sürecin bireyde hem tatmin hem de pişmanlık duygularını aynı anda barındırabildiğini ortaya koyar.

Bu örnekler, Türkiye'de üniversite eğitiminin homojen bir alan olmadığını, aksine ciddi bir iç ayrışma barındırdığını ortaya koymaktadır. Eğitim sisteminin nominal eşitliğine karşın, mezun olunan kurumun sunduğu sembolik ve sosyal sermaye düzeyleri büyük farklılıklar göstermekte, bu da bireylerin iş yaşamına geçiş sürecinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, NEİY konumundaki gençlerin eğitim geçmişleri analiz edilirken, mezun olunan üniversitenin yalnızca içeriksel yeterlilik açısından değil, aynı zamanda taşıdığı sosyal anlam ve toplumsal itibar açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.3.6. Mezun Olunan Bölümle İlgili İş Bulma Süreci

NEİY gençlerin eğitim geçmişleri, yalnızca aldıkları diploma ile sınırlı kalmayıp, bu diplomaların iş piyasasında nasıl karşılık bulduğuna dair deneyimlerini de kapsamaktadır. Görüşmelerde sıkça dile getirilen bir tema, mezun olunan bölümün istihdam olanaklarıyla doğrudan örtüşmemesi ve bu durumun gençlerde hayal kırıklığı, motivasyon kaybı ve gelecek belirsizliği yaratmasıdır. Mezuniyetin hemen ardından iş bulma süreci birçok katılımcı için zorlu, yıpratıcı ve kimi zaman da sonuçsuz bir mücadeleye dönüşmektedir.

K15'in ifadeleri bu sürecin nasıl yapısal ve toplumsal engellerle örülü olduğunu ortaya koymaktadır. Ziraat mühendisliği bölümünden birincilikle mezun olmasına rağmen, kadın olduğu gerekçesiyle işe alınmaması, iş piyasasındaki cinsiyet temelli ayrımcılığın somut bir örneğidir:

> "Bir yer beni almaya karar verdi. Sonrasında erkek çalışan, erkek personel istediğine karar verdi ve beni almadı. Çok saçma ama gerçekten oldu bu." (K15, 26, Ziraat Mühendisi)

Bu örnek, sadece mesleki yeterliliğin değil, toplumsal cinsiyet normlarının da iş bulma sürecinde belirleyici olduğunu göstermektedir. K15'in deneyimi, mezuniyetin doğrudan istihdam sağlamadığını ve toplumsal engellerin bireyin iş gücüne katılımını nasıl şekillendirdiğini gözler önüne serer. Dahası, K15'in iş başvurularına yapılan geri dönüşlerin yetersizliği ve mezun arkadaşlarının asgari ücretin altında ya da ücretsiz çalışmaya mecbur bırakılması, ziraat mühendisliği gibi bazı bölümlerin piyasa karşılığının oldukça sınırlı olduğuna işaret etmektedir.

İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) alanından mezun olan K3 ise, iş piyasasındaki gerçeklik ile bölüm eğitimi arasındaki uyumsuzluğu çok yönlü biçimde ortaya koymuştur. K3, teknik olarak gerekli yeterliliklere sahip olsa da, sahadaki beklentilerin, mevzuat güncellemelerinin ve sektördeki bilgi güncelliği ihtiyacının, iş bulma sürecinde yeni mezunlar için büyük bir yük oluşturduğunu vurgulamıştır.

> "Çünkü bizim sektörde sürekli bir kanun güncellemesi olduğu için hep güncel kalman gerekiyor. Mesela ben... Bizim sınavımız senede iki kez yapılıyor... Ve ben bu sınava üçüncü kez gireceğim." (K3, Kadın, 24, İSG Mezunu)

Bu ifade, yalnızca mezun olmanın yeterli olmadığını, sürekli öğrenmenin ve mesleki gelişimin zorunlu olduğunu göstermektedir. K3'ün ifadelerinde, İSG uzmanlarının

sahadaki prestiji, kâğıt üzerindeki statüyle örtüşmemekte; mezuniyet sonrası mesleki uygulamaların bireyi nasıl yıprattığı detaylı biçimde ortaya konmaktadır. Nitekim K3'ün ifadesi, alan içi eğitimin ve iş deneyiminin birbirinden bağımsız düşünülmemesi gerektiğini, sahada var olmanın yalnızca bilgiyle değil, ilişki kurabilme ve mesleki otoriteyi kabul ettirebilme kapasitesiyle mümkün olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, mimarlık gibi yaratıcı ve teknik disiplinlerde de mezuniyet sonrası iş bulma süreci aynı düzlemde işlememektedir. K1'in deneyimi, mimarlık mesleğinin piyasada nasıl "lüks" bir hizmete dönüştüğü ve bu durumun istihdam olanaklarını nasıl daralttığını göstermektedir:

> "Şu an çok çok azaldı çünkü lükse giren bir şey. Lüks dediğin şeyde açıkçası maddiyete bakar... Yani düşüyorsun derken alanım azalıyor." (K1, Kadın, 27, Mimar)

K1'in ifadeleri, eğitim yoluyla elde edilen becerilerin iş piyasasında sürdürülebilirliğinin olmadığını, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde bu tür hizmet alanlarının daraldığını ve mezunların zorunlu olarak başka sektörlere yöneldiğini göstermektedir. Bu tür mesleklerdeki kırılganlık, NEİY sürecini daha karmaşık bir hale getirmektedir. Çünkü birey mesleğini yapamasa dahi, başka bir işe geçmeyi bir "yenilgi" olarak algılayabilmekte, bu da psikolojik olarak aidiyet ve tatmin duygusunu zayıflatmaktadır.

Öte yandan, K8'in endüstri mühendisliği bölümünden mezun olduktan sonraki süreci de dikkat çekicidir. Kendi alanında iş bulamayan K8, bir kargo şirketinde çalışmak zorunda kaldığını ve bu durumun kendisinde yetersizlik ve pişmanlık duyguları yarattığını belirtmiştir. *"Ben aslında kendi alanım dışında hiçbir işe girme kafasında değildim. Ama 6 aydır iş arıyorum, geri döneceğiz diyorlar ama dönmüyorlar,"* diyerek iş piyasasındaki belirsizliklerin gençlerde nasıl motivasyon kaybına ve özsaygı sorunlarına yol açtığını gözler önüne sermektedir. Burada, bireyin mezuniyet sonrası dönemde yaşadığı psikolojik durağanlık, sadece iş bulamamaktan değil; aynı zamanda eğitim süreci boyunca verilen emeğin boşa gitmişlik hissinden kaynaklanmaktadır.

Bütün bu ifadeler, NEİY konumunun yalnızca eğitim düzeyiyle ya da mesleki yeterlilikle açıklanamayacak bir durumu temsil ettiğini göstermektedir. Mezun olunan bölümün istihdam alanlarındaki karşılığı, iş piyasasının beklentileriyle ne derece örtüştüğü, mezunların sahip olduğu sosyal ağlar ve toplumsal normlarla ilişkileri gibi faktörler, bu sürecin nasıl deneyimlendiğini doğrudan etkilemektedir. Mezuniyet, birçok katılımcı için

bir “tamamlanmışlık” değil, yeni ve daha zorlayıcı bir mücadelenin başlangıcıdır. Bu bağlamda, eğitim-istihdam geçişine yönelik politikaların yalnızca sayısal istihdam oranlarını değil, gençlerin nitelikli ve onurlu bir iş deneyimine erişimlerini öncelemesi gerektiği açıktır. Mezuniyet sonrası iş bulma süreci, bazı bireyler için hayal kırıklıkları ve yapısal dışlanmalarla örülüyken, bazıları için yeniden yön bulma ya da geçici bir bekleme evresi anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, NEİY olma durumu yalnızca bir “eksiklik” ya da “başarısızlık” değil; karmaşık, çok katmanlı ve toplumsal olarak üretilmiş bir konumlanma biçimi olarak ele alınmalıdır.

3.3.7. Eğitimle İş Arasındaki Kopukluk ve Alan Dışı İstihdam

NEİY gençlerin eğitim süreçlerinden mezuniyet sonrası istihdam arayışlarına geçişlerinde karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri, eğitimle iş piyasası arasındaki yapısal kopukluktur. Eğitimin sunduğu teorik bilgi ve yetkinliklerin, iş sahasında karşılık bulmaması ya da mezun olunan alanların iş gücü piyasasında yeterince istihdam alanı sunmaması, birçok genç için mesleki aidiyet duygusunun gelişmemesine ve alternatif, çoğu zaman da alan dışı geçim yollarına yönelmesine neden olmaktadır. Bu durum, Bourdieu’nün eğitim sisteminin toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretme işleviyle doğrudan örtüşmektedir; çünkü eğitim, bireyin toplumsal konumunu güçlendirmeyi değil, çoğu zaman bu konumu pekiştirmeyi sağlayan bir araç olarak işlev görmektedir.

Mimarlık mezunu olan K1’in ifadesi, bu uyumsuzluğun mesleki aidiyet açısından ne tür sonuçlara yol açtığını açıkça göstermektedir. Eğitim sürecinin sahayla yeterince ilişkilenmemesi, bireyin kendisini mesleki olarak donanımlı hissetmemesine neden olmakta ve bu da uzun vadede mesleğini icra etme motivasyonunu kırmaktadır. K1, mimarlık eğitiminin büyük ölçüde teorik kaldığını, teknik bilgilerin ise ancak şantiyede ve gerçek iş pratikleri içinde öğrenilebildiğini belirtmektedir: *“Mesela mimarlığı çok da fazla kalemden, kitaptan ya da öğretmenden öğrenemezsin. Şantiyeden öğrenirsin... Okulda elektrik planı yaptırmazlar, ama şantiyede yapmak zorundasın.”* Bu ifade, yükseköğretim kurumlarının piyasadaki reel ihtiyaçları gözetmeden verdiği eğitimin, mezuniyet sonrasında birey için karşılıksız kalabileceğini ve bu durumun mesleki özgüveni zedeleyebileceğini göstermektedir.

Benzer şekilde, İSG mezunu olan K3, eğitim sürecinin formel olarak yeterli görünse de sahada karşılaştığı pratik zorlukların bu yeterliliği anlamsızlaştırdığını vurgulamaktadır.

Eğitimini dört yıllık lisans düzeyinde tamamlamasına ve yasal olarak çeşitli yetkilere sahip olmasına rağmen, mesleği icra ederken karşılaştığı sektörel koşullar nedeniyle uzmanlık hakkını kullanmak istememektedir: *"Kaşe imza yetkim olmasına rağmen B sınıfı uzmanlık sorumluluğunu almak istemedim, çünkü daha çok saha tecrübesi kazanmak istedim."* Bu ifade, eğitimin sadece bir bilgi aktarımı süreci olmadığını; iş ortamının yapısı, sektörel pratikler ve bireyin kendini hazır hissetme düzeyiyle de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Ziraat mühendisliği mezunu K15'in deneyimi ise, alanla iş piyasası arasındaki kopukluğun coğrafi ve sınıfsal boyutlarını görünür kılmaktadır. İstanbul'da ziraat mühendisliği alanında iş bulmanın zaten zor olduğunu belirten K15, kendi çevresinde de bu mesleği sürdürebilecek bir sosyal sermayeye sahip olmadığını ifade etmektedir:

> "Sınıf arkadaşlarımın çoğu zaten çiftlikleri olan, işletmeleri olan insanlardı. Ben İstanbul'dan gelmiş, hiçbir şey bilmeyen biriydim. Birincilik bitirmem hiçbir işe yaramadı." (K15, 26, Ziraat Mühendisi)

Bu sözler, yalnızca akademik başarının yeterli olmadığını, mesleği sürdürebilmek için aynı zamanda sosyal ve ekonomik sermayeye ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Üstelik K15'in sahadaki deneyimi, danışmanlık pozisyonlarında bile kendisine güvenilmediğini, yerel bilgiye dayalı pratiklerin daha çok itibar gördüğünü göstermektedir: *"Köyleri geziyorsun, kulak küpeliyorsun ama kimse seni dinlemiyor... 'Sen gitmişsin, okumuşsun, nereden bileceksin' diyorlar."*

Bu kopukluk elbette ki sadece belirli bölümlerle sınırlı değildir; aksine, birçok meslek alanı için geçerlidir. Örneğin iç mimarlık mezunu K4, kamu kurumlarında yalnızca mimar imzasının geçerli olması nedeniyle iç mimarlık mesleğinin kurumsal karşılık bulmakta zorlandığını belirtmektedir: *"Belediye bir proje için mimara ihtiyaç duyuyor ama iç mimar imzası şart değil. O yüzden iç mimarlık biraz daha özel sektöre kalıyor."* Bu durum, bazı mesleklerin yasal tanınırlığının eksikliği nedeniyle mezunların güvencesiz koşullarda çalışmak zorunda kalmasına yol açmaktadır.

Tüm bu ifadeler bir arada değerlendirildiğinde, mezun olunan bölümle iş hayatı arasında doğrudan bir geçişin çoğu zaman gerçekleşmediği; bu geçişin, bireyin toplumsal konumundan sektörel gerçekliğe, işveren beklentilerinden eğitimin niteliğine kadar birçok değişkenin etkileşimiyle şekillendiği anlaşılmaktadır. Eğitim, bu bağlamda yalnızca bir

formasyon süreci değil; bireyin mesleki kimliğini kurduğu, toplumda yer edinme mücadelesi verdiği çok boyutlu bir alan olarak işlev görmektedir. Ancak bu sürecin sonunda birey, alanında istihdam edilemediğinde, NEİY konumu yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda mesleki ve psikososyal bir dışlanma biçimine dönüşmektedir.

NEİY gençlerin eğitim geçmişlerini anlamak, yalnızca hangi okullara gittiklerini ya da hangi bölümlerden mezun olduklarını sıralamakla sınırlı kalamayacak kadar çok katmanlı bir meseledir. Bu bölümde yapılan analizler, eğitim sürecinin, bireyin toplumsal konumuyla, sermaye birikimiyle, yönlendirilme biçimleriyle ve çevresel imkânlarla nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Eğitim hayatına nitelikli olmayan okullarda başlayan, özel akşam liseleri gibi sistemin dış çeperlerinde konumlanan kurumlardan mezun olan ya da üniversite tercihini yeterli bilgilendirme olmaksızın yapan bireyler, daha en baştan yapısal eşitsizliklerin içinde eğitimle kurdukları ilişkiye yön verilmiş gençlerdir. Mezun oldukları üniversitelerin prestijinin düşüklüğü, eğitimle iş hayatı arasındaki kopukluk, toplumsal cinsiyet temelli dışlanma ve sembolik sermaye karşılaştırmaları gibi faktörler, bu bireylerin iş piyasasına entegrasyonunu oldukça zorlaştırmıştır. Nitekim aynı bölümden mezun olan bireyler arasında bile iş bulma koşullarında eşitsizlikler yaşanmakta; mezun olunan okulun adı, iş görüşmesindeki değerlendirmeyi doğrudan etkileyebilmektedir.

Katılımcıların ifadelerinde sıkça dile gelen bir diğer nokta da, mezuniyet sonrası mesleklerini icra edemeyen ya da kendi alanlarında çalışmayı reddeden arkadaş çevrelerinin deneyimleridir. Bu durum, bireyin yalnızca kendi eğitim geçmişine değil, aynı zamanda kolektif bir kuşağın deneyimlediği yön kaybına, piyasa güvencesizliğine ve mesleki değersizleşmeye tanıklığını göstermektedir. Bu bağlamda eğitim, NEİY olma sürecinde bazen bir hazırlık zemini, bazen bir hayal kırıklığı, bazen de yapısal dışlanmışlığın ilk durağı olarak işlev görmektedir.

Tüm bu ifadeler ve analizlerden hareketle, NEİY konumuna gelen gençlerin eğitim geçmişleri yalnızca bireysel çabaların ürünü değil, aynı zamanda eğitim sisteminin eşitsizliği yeniden üreten doğasının, sınıfsal ve kültürel sermaye farklılıklarının ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin bir sonucu olarak okunmalıdır. Yapılan görüşmeler, eğitim sürecinin birey için yalnızca bir öğrenim alanı değil, aynı zamanda yön bulma, sosyal çevreye erişme, meslek sahibi olma ve kendini gerçekleştirme çabalarının şekillendiği bir toplumsal alan olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim geçmişi, bu gençlerin toplumsal konumlarını belirleyen, hayata tutunma biçimlerini şekillendiren ve NEİY olma sürecini ya

kolaylaştıran ya da derinleştiren bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretiminde ya da kırılmasında kilit rol oynamakta; bireyin iş yaşamına, kimlik inşasına ve gelecek tahayyülüne uzanan yolda belirleyici bir alan olarak varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla NEİY gençlerin eğitim geçmişine dair yapılan her değerlendirme, yalnızca bireysel hikâyelerin değil, aynı zamanda bir kuşağın sistemle kurduğu ilişki biçimlerinin de yansımasıdır.

3.4. Eğitim-Çalışma İlişkisi

Eğitim ile çalışma hayatı arasındaki ilişki, yalnızca kurumsal bir bağlantı değil; bireyin yaşam pratiğinde şekillenen çok katmanlı bir geçiş sürecidir. Bu geçiş, bireyin sahip olduğu sosyoekonomik konum, kültürel sermaye, yönlendirme biçimleri ve kişisel deneyimlerle birlikte anlam kazanır. NEİY bireylerle yapılan görüşmeler, Türkiye'deki yükseköğretim sisteminin bu geçiş sürecinde ne derece etkin rol oynayabildiğini sorgulama imkânı sunmaktadır.

Eğitimin, bireyi iş hayatına hazırlama işlevi, teknik bilgi aktarımıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda bireye mesleki kimlik kazandırması, iş dünyasının dinamiklerine dair farkındalık yaratması ve sahayla bağ kurabilmesi beklenir. Ancak katılımcıların ifadeleri, bu ihtiyaç ve beklentilerin çoğu zaman karşılık bulamadığını, eğitim altyapısının iş dünyasına geçişte işlevsel bir köprü olmaktan uzak kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, eğitim sisteminin iş gücü piyasasıyla olan ilişkisini yeniden değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda, bu bölümde katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak Eğitimin Uygulamadan Kopukluğu, Eğitim Sürecinin Dolaylı Etkileri: Sosyal İlişkiler, Katılım ve Görünürlük ve Eğitim Başarısının İş Arama Sürecindeki Rolü olmak üzere 3 ana başlık ile bu ilişkiye yönelik bulgular ele alınacaktır.

3.4.1.Eğitimin Uygulamadan Kopukluğu

NEİY konumundaki gençlerin üniversite deneyimlerine ilişkin ifadeleri, eğitimin yalnızca teknik bilgi sunan değil, aynı zamanda iş dünyasına geçişi kolaylaştıran bir süreç olması gerektiği beklentisiyle başlamaktadır. Ancak çoğu zaman bu beklenti karşılanmamaktadır. Özellikle uygulamalı alanlarda eğitim almış katılımcılar, mesleklerini öğrenmenin asıl yerinin okul değil, iş sahası olduğunu vurgulamışlardır. Bu durum, eğitimden işe geçişte bocalama ve el yordamıyla ilerleme durumunu beraberinde getirmektedir.

K1 ve K4 gibi bilhassa uygulama gerektiren mimarlık ve iç mimarlık alanlarından mezun olan katılımcılar, eğitimin pratikle bağ kurmaktan uzak olduğunu belirtmektedirler. K1, okulda verilen içeriklerin çoğunlukla gerçek projelerle örtüşmediğini, özellikle teknik altyapı gerektiren konuların ancak şantiyede öğrenilebildiğini ifade etmiştir. K4 ise sektör deneyimini üniversite eğitimine tercih ederek, mesleki yeterliliğin esas olarak iş hayatında kazanıldığını savunmuştur. Bu görüşler, üniversitenin mesleki donanım açısından bir başlangıç noktası olmaktan çok, sürecin dışında bir yerde konumlandığını düşündürmektedir:

> "Hatta ben şey diyorum bazen bana kızıyorlar. Kızıldığı zaman evet çok da adil bir şey olmayabilir belki ama diyorum ki ben tamam bir doktor değilsem ya da ne bileyim işte bir öğretmen değilsem mesela ben bir iç mimarım. Usta çırak ilişkisi bence daha sağlıklı, Üniversite eğitimine göre diyelim." (K4, İç Mimarlık Mezunu)

Bu gibi ifadelerde ortaya çıkan gerçeklik, bilginin pratikte sınandığı ölçüde değer kazanmış olduğudur. Katılımcılar, okulda edinilen bilişsel performansın ve mesleki sermayenin iş piyasasında geçerliliğinin sınırlı olduğunu deneyimledikçe, öğrenmeyi sahayla ilişkili pratik süreçlere yönelmektedirler. Usta-çırak ilişkisine yapılan vurgu sadece pedagojik değil, aynı zamanda epistemolojik bir tercihi ifade eder: Bilginin otoritesi üniversiteden sahaya, teoriden uygulamaya doğru bir geçiş süreci içerisindedir. İç mimarlık bölümü mezunu olan K4, eğitim sürecine dört yılını ayırmış olmasına rağmen, sektöre atıldığında bu bilgi birikiminin karşılığını bulamadığını şu sözlerle dile getirmiştir: *"Üniversite hayatı zaman kaybı gibi gelmişti... Sektöre girmeden üniversitede edindiğim bilgiler ön bellekte bekliyor, zamanla unutuluyor."* Bu ifade, yalnızca bireyin yaşadığı bir pişmanlığı değil; aynı zamanda eğitim sürecinin pratik işlevselliğine yönelik bir eleştiriyi barındırmaktadır.

Bununla birlikte, katılımcıların birçoğu, mezuniyetin iş bulmak anlamına gelmediğini, hatta zaman zaman işsizlik sürecini geciktiren bir alan olarak gördüğünü belirtmiştir. Bu noktada K2'nin değerlendirmesi önemlidir: *"Üniversiteler zaten şu anda gizli işsizlik örtme yeri."* Bu ifade, üniversitenin bireyleri iş gücü piyasasına hazırlamaktan çok, onları geçici biçimde işsizlik kategorisinden uzak tutan bir politika aracı haline geldiğini düşündürmektedir. Bu bakımdan NEİY olma durumu, yükseköğretimin Türkiye'de yaygınlaşması süreciyle iç içe anlamlandırılmaktadır. Eğitimin bilgi üretiminden uzaklaşıp yalnızca sembolik bir değer taşımaya başladığı bu noktada, bireylerde bir tür boşluk hissi doğmakta, zaman, emek ve umutla yürütülen eğitim süreci, sonunda somut bir karşılık bulmadığında derin bir hayal kırıklığına dönüşmektedir. Bu durum, NEİY bireylerin

yalnızca iş bulma değil, aynı zamanda eğitim sistemine dair inançlarını da kaybettiklerini göstermektedir. İktisat bölümü mezunu olan K2'nin üniversiteyi yalnızca network edinmenin bir yolu olarak görmesi, eğitimin içeriğine ve kurumsal işlevine yönelik güven kaybını açıkça ortaya koyar:

> "Ülkedeki üniversite eğitimini YouTube'dan da alabiliriz. Üniversitenin buradaki katkısı network olur sadece. Network de işte ileride iş yaramadı olsun, üniversite arkadaşlarının sana açacağı kapılar olsun vs. Bu alanda eğitim. Onun dışında okul da aldı, bize eğitim hiçbir önemi yok." (K2, Erkek, 27, İktisat Bölümü Mezunu)

Eğitimle ilgili olumsuz değerlendirmeler içerikle sınırlı kalmaz, öğretim sürecine ve öğretmen-öğrenci etkileşimine de uzanır. Üniversite yıllarına dair yöneltilen eleştiriler bu sürecin aynı zamanda değer kazandıran ve değerli hissettiren bir süreç olarak deneyimlenmediğini gösterir. K9'un aktardıkları, akademisyenlerin pasif ve yönlendirici olmaktan uzak bir tutum sergilediği bir öğrenme ortamında, öğrencinin motivasyonunun nasıl sönümlendiğine dikkat çekmektedir:

> "Hocaların biraz şeydi böyle... Biz her şeyi biliyormuşuz da onlar tekrar ediyormuş gibi anlatıyorlardı. Ama biz yine bir şekilde hallediyorduk. Hani şey yapıyordu, YouTube'dan falan video öneriyordu, alın bunları izleyin diye. Kendisi anlatmıyordu.". (K9, Kadın, Lise Mezunu)

Bu ifadeler, okulun sunduğu öğrenme deneyiminin niteliğine dair önemli bir ipucudur. K9'un deneyiminde öğretmen figürü, öğrenme sorumluluğunu tamamen öğrenciye devreden edilgen bir konumdadır. Bu durum, özellikle yönlendirme ve destek beklentisi içinde olan öğrencilerde hem değer ve aidiyet hissinin hem de öğrenme isteğinin azalmasına neden olmaktadır. Bourdieu'nün "kültürel sermaye" kavramı çerçevesinde düşünüldüğünde, K9 gibi öğrencilerin okuldan beklediği rehberlik, değerlilik ve yapılandırılmış öğrenme süreci, eğitim kurumunun etkin bir şekilde yerine getirmediği pasif bir sürece dönüşmektedir. Öğretmenin yalnızca dijital kaynaklara yönlendirmesi veya öğrenim sürecinde aktif olarak yer almaması, eğitimi sistematik yapısından uzaklaştırmakta, pedagojik ilişkinin zayıflamasına yol açmaktadır. Bu da öğrencinin öğretmeni bir "yeniden üretici" değil, ilgisiz veya belki de isteksiz bir rehber olarak algılaması, eğitim sürecinin merkezinde yer alan karşılıklı etkileşimin kırıldığını göstermektedir. Öğretmenin motivasyon eksikliği, öğrencide de benzer bir motivasyon kaybına yol açmakta, öğrenme deneyimini yüzeysel ve işlevsiz bir sürece dönüştürebilmektedir. Dolayısıyla bu durum, öğrencilerin eğitimden elde etmeyi

bekledikleri sosyal ve kültürel sermaye birikimini olumsuz etkilemektedir. Yeterince desteklenmeyen ya da etkileşime açık olmayan öğrenme ortamlarında öğrencilerin kendilerini yetersiz ya da dışlanmış hissetmeleri, okul terkine ya da eğitim sürecine yabancılaşmaya da zemin hazırlayabilmektedir.

Bu değerlendirmeler, NEİY gençlerin eğitim deneyimlerinin bireysel boyutunun ötesinde, sistemsel bir sorunun dışavurumu olduğunu gösterir. Üniversite eğitiminin iş dünyasıyla senkronize olmaması, nitelik uyuşmazlığı, müfredatın sektörle bağının zayıf kalması, uygulama alanlarının eksikliği ve rehberliğin yetersiz oluşu, bu kopukluğu derinleştirmektedir. Sonuçta eğitim, işsizlikten çıkışı sağlayan bir köprü değil; çoğu zaman yalnızca ertelenmiş bir bekleyişin durağına dönüşmektedir.

3.4.2. Eğitim Sürecinin Dolaylı Etkileri: Sosyal İlişkiler, Katılım ve Görünürlük

Eğitim sürecinde önemli bir nokta, NEİY gençlerin üniversite deneyimleri ve bu sürecin nasıl yaşandığı ve hangi ilişkilerle şekillendiğidir. Katılımcıların bazıları, üniversite döneminde akademik başarıyı asıl hedef olarak görürken, bazı katılımcılar sosyal aktivitelerle birlikte gelişen sosyal ilişikleri önceleyebilmektedir. Özellikle öğrenci kulüpleri ve gönüllü projeler, bireylerin hem kişisel gelişimlerine hem de sosyal sermayelerine katkı sunmuştur. Üniversitede aktif olarak kulüp yönetiminde rol alan K7'nin ifadeleri bu durumu açıkça yansıtır:

> "Kendi kulübümüz vardı. Arkadaşımla kulüp kurmuştuk Genç Gelecek Topluluğu'na. Bu kulüpte de belli faaliyetlerimiz vardı. Gönüllü faaliyetleri, kişisel gelişim faaliyetleri. Bu faaliyetleri gerçekleştirmeye çalışıyorduk. İşte köy okullarına kültür fani açma gibi gönüllü faaliyetleri vardı. Ayrıca işte yurt dışındaki insanlara yardım için kendimizi düzenlediğimiz oldu. Üniversite öğrencilerini Eğitim anlamında kaliteli katkı verebilmek adına atölye kursları açmıştık. İletişim, liderlik, diksiyon, onun dışında işte kara kalem, atölyesi, Fransızca, Rusça. Böyle atölye kursları açtık. Milli Eğitim Bakanlığı onaylı onlardan. Onları sunmuştuk yani. Güzel oluyordu. Daha çok insan tanıyordu. Daha fazla zorlanıyorduk. Kurumlarla iletişime geçiyorduk." (K7, 26, Sosyoloji)

Dolayısıyla üniversite ortamını yalnızca akademik bir alan olarak değil, ilişkilerin ve fırsatların doğduğu bir sosyal zemin olarak deneyimleyen bireyler için bu süreç, doğrudan iş bulmakla sonuçlanmasa da özgüven, ifade becerisi ve iletişim ağı gibi dolaylı kazanımlar üretmiştir.

Ancak tüm öğrenciler bu imkânlardan eşit düzeyde faydalanamamıştır. Katılımcılardan bazılarının üniversite süreci daha durağan ve geri planda bir konumlanışla geçmiştir. Örneğin K8, eğitiminin pandemi dönemine denk gelmesi nedeniyle okulun sunduğu sosyal ve akademik olanaklardan yeterince yararlanamadığını şöyle ifade etmiştir: *"Zaten iki senesi pandemiye denk geldi… Maksimum bir sene gitmişimdir okula. Onda da ne kadar verimli olabilir ki?"* Bu durum, eğitimin yalnızca içerik açısından değil, zamansal veya deneyimsel boyutta da eşitsizlik üretebildiğini göstermektedir. Ancak bu da doğrudan yapısal veya sistemsel bir soruna işaret etmemekte olup, bir noktada olağanüstü bir sürecin etkilerini yansıtmaktadır. Bir diğer ifadeyle, zaten iş hayatına geçiş sürecinde eleştirel değerlendirilmelere konu olan üniversite yılları, pandemi gibi kapsayıcı bir engelle birlikte derinleşen bir işlevsizleşmeye konu olmuştur.

Bazı katılımcılar, öğrencilik yıllarındaki tutumlarının ya da tercihlerinin mezuniyet sonrası süreci etkilediğini dile getirmiştir. Öğrencilerin bireysel inisiyatif alma ve sürekli kendini geliştirme yönünde bir söyleme de başvurdukları görülmüştür. Kontrol Otomasyon Mühendisi olan K13, üniversite sırasında yazılım alanında ilerleme fırsatı varken bunu yeterince değerlendirmediğini, ders içi projelerle sınırlı kaldığını belirtir:

> "Normalde direkt atılabiliyorsun ama tabii üniversite hayatını nasıl geçirdiğinde biraz önemli burada. Benim üniversite hayatım kötü geçmedi. Ortalamam bence kötü değil. 2.82 ortalamam. 2.82 ile mezun oldum. Ancak bir projede yer almış olmak, bir yazılım dileyebiliyor olmak kesinlikle bir avantaj oluyor. Ben de okulda resmi olarak bir projede yer almadım. Sadece derste yaptığımız projelerde ben yer aldım. Öyle olunca… İnsanlarına daha geride kalıyorsun. Yoksa yazılım dilinde istesen, istemesen zaten yazılım öğrenmek zorundasın. Çünkü... Projelerin hepsinde MATLAB kullanıyorsun. O da zaten... C'ye benzeyen bir yazılım dili. Yani ister istemez öğreniyorsun zaten. Ama işte o projelerde yer alıp kendini bir o şekilde geliştirmek... ...önemli oluyor. Ben biraz onu yapmayıp sosyalliğime önem verdiğim için o konuda biraz geri kaldım." (K13, 27, Kontrol Otomasyon Mühendisliği Mezunu)

K13'ün ifadelerine bakıldığında, yalnızca bölüm derslerine odaklanmanın da farklı alanlarda kendisini geliştirmesi konusunda olumsuz etkiler doğurması gibi bir durum karşımıza çıkabilmektedir. Üniversite yaşamında sosyallik, teknik yeterlilik kadar belirleyici olabilmekte; üniversite süreci ise bireyin bu fırsatları nasıl kullandığına göre şekillenmektedir. Bazı katılımcılar sosyal açıdan aktif bir üniversite yaşamanın olumsuz etkilerini hissederken, K7 gibi katılımcılar bu faaliyetlerin kendilerine sağladığı kazanımlara odaklanmaktadır. Bu noktada bireylerin, kendileri için akademik ve sosyal anlamda dengeli bir konumda tutmaları önemlidir.

Yapılan görüşmelerde, üniversite ortamında kurulan öğretmen-öğrenci ilişkilerinin iş yaşamına geçişteki etkisi de dikkat çekmektedir. Bu ilişkilerin genellikle zayıf kaldığı aktarılırken, olumlu örnekler de şahsi ve keyfi şartlara bağlı olarak yine eleştirel şekilde aktarılmıştır. Bazı katılımcılar bu ilişkilerden yeterince faydalanmadıklarını belirtirken, bazıları bu eksikliği kendi tercihleriyle açıklamaktadır. Diş hekimliği mezunu olan ancak özel bir klinikte emek sömürüsüne maruz kalarak uzun bir süredir NEİY sürecini deneyimleyen K5, öğretim üyeleriyle daha yakın ilişki kurabilmiş arkadaşlarının iş bulmada daha avantajlı olduklarını fark ettiğini açıkça dile getirmiştir:

> "Hocalarla aktif olarak yakın olan insanlar sanırım. Öyle yani sanırım değil, öyle. Onlar bulabildi. Ya ben kendimde de diyorum hani ben. Bende de problem vardı. Bende bu şeyleri değerlendirebilirdim ama sanırım değil öyle. Kendim çok iyi ifade edememişimdir. Ya da hocalarla daha fazla ilgilenmem gerekiyordu. Onların yanında daha fazla bulunmam gerekiyordu belki. Ama bilmiyorum, benim işte dediğim gibi, benim hayal ettiğim gelecek de o yönde değildi. Hani o yüzden hep doktora yapmayı düşünmüyordum açıkçası. Hani o yüzden hocalarla böyle ayrıyeten bir iletişim kurmaya hiçbir zaman ihtiyaç duymadım." (K5, 28, Diş Hekimi)

K5, bu ilişkileri kurmamış olmayı bir eksiklik olarak görmektedir ancak aynı zamanda bu tercihin bilinçli olduğunu da belirtir: "*Hocayla birebir iletişimde olman gerekiyor… Ama ben bunu yapmadım."* Bu ifade, bireyin üniversitede yalnızca bilgiye değil, aynı zamanda sosyal ilişkiler konusunda da bir çaba içinde olmanın ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, hocayla ilişki gibi enformel bağlar ve sosyal sermaye biçimleri, eğitim sisteminin içerikte veremediği kazanımların boşluğunu telafi eden küçük patikalar olarak görülebilmektedir.

Benzer şekilde, K4 de akademik süreçte hocalarıyla daha güçlü ilişkiler kurmamış olmayı mesleki görünürlüğünün sınırlı kalmasıyla ilişkilendirir. K4, sahip olduğu yaratıcı fikirlerin hocalar tarafından fark edilmediğini, çünkü bu fikirleri görünür kılacak sosyal ilişkileri yeterince geliştirmediğini ifade etmektedir. Burada yalnızca bireysel çekingenlik değil, aynı zamanda yükseköğretimin "kendini sunma" ve "tanıtma" becerilerini teşvik eden yapısı da sorgulanmaktadır. Bu durum da yükseköğretimde akademik performansın yeterliliğine gölge düşürmektedir.

Ziraat mühendisi olan K15'in ifadesi ise öğretmenlerle kurulan ilişkilerin yalnızca okul içi değil, sektörle olan bağlarda da işlevsel olduğunu ortaya koymaktadır. Ziraat mühendisliği gibi alanda, öğretim üyeleri yalnızca bilgi kaynağı değil; aynı zamanda mezunların sektöre

geçişini kolaylaştıran referans figürleri olarak da öne çıkmaktadır. K15'in ifadesi, bu referansların doğrudan istihdam süreçlerine etki ettiğini göstermekte, öğretim üyeleriyle kurulan güçlü bağların iş gücü piyasasında önemli bir sembolik sermaye olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Ancak bu güçlü ilişkiye rağmen işe alınmaması, tek başına referansın yeterli olmayabileceğini ve diğer yapısal faktörlerin de belirleyici olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla akademik performans gibi sosyal ilişkiler de tek başına iş hayatına avantajlı geçiş için garanti görülmeyebilir.

NEİY gençlerin eğitim deneyimleri, bireylerin akademik kazanımlarının yanı sıra kazanılan sosyal ilişkiler, üniversite içinde kendilerini konumlandırma biçimleriyle de şekillenmektedir. Yapılan görüşmelerde üniversite dönemleri, kimi zaman kişisel gelişim ve aidiyet duygusuyla hatırlanırken; kimi zaman da pandemi veya diğer sebeplerle verimsizlik, yalnızlık ve hayal kırıklığıyla geçen bir deneyim alanı olarak ifade edilmektedir. Bazı katılımcılar için üniversite, kendini tanıma, sosyalleşme ve mesleki gelişimlerine katkı sunması açısından olumlu bir deneyim olarak ifade edilmektedir. Bu ifadelerde genellikle etkileşimi yüksek sosyal bağlar, öğretim üyeleri ve danışmanlarıyla kurulan akademik ilişkiler ve bölümlerine, mesleklerine yönelik aidiyet ve tutku dikkat çekmektedir. Örneğin K5, öğrencilik hayatını "gayet mutlu" olarak tanımlarken, hem akademik süreci hem de mesleki yönelimi içselleştirdiğini belirtmiştir: *"Mesleğimi de çok seviyorum. Çok severek mezun oldum."* Bu tür deneyimlerde akademik ortam yalnızca bilgi değil, bir tür aidiyet ve özgüven kaynağına dönüşmektedir. Bu gibi ifadeler, üniversite eğitiminin eğitim içeriklerinin ötesinde, üniversite ortamını deneyimleme biçimi, kurulan sosyal ilişkiler ve pedagojik rehberliklerle de bir bütün olduğunu göstermektedir. Kimi gençler için bu dönem güçlü bir kimlik inşasına, kimileri içinse sadece statü olarak bir beklentinin yerine getirilmesine hizmet etmiştir. Üniversite, bazen hayata tutunmanın başlangıç noktası, bazen ise hiçbir yere varmamış olmanın başlangıcı olmayan boşluğu olabilmektedir. NEİY gençlerin ifadeleri, bu eğitsel geçiş döneminin ne kadar kırılgan ve eşitsiz şekillendiğini gözler önüne serer.

Sonuçta, NEİY gençlerin üniversite deneyimleri yalnızca hangi derslerin verildiği ya da hangi içeriklerin sunulduğuyla da sınırlı değildir. Öğrenci kulüplerine katılım, gönüllü projeler, öğretim üyeleriyle kurulan ilişkiler ve öğrencilik döneminde edinilen alışkanlıklar, iş yaşamına geçişte belirleyici faktörler haline gelebilmektedir. Ancak bu süreçlerin tamamı bireyin toplumsal konumu, üniversitenin sunduğu fırsatlar ve bireysel tercihlerle yakından

ilişkilidir. Bu da eğitim-iş ilişkisinin yalnızca "eğitim aldı mı?" sorusuyla değil, "nasıl bir eğitim deneyimi yaşadı?" sorusuyla ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

3.4.3. Eğitim Başarısının İş Arama Sürecindeki Rolü

Üniversite eğitiminin bireyi meslek hayatına hazırlamadığına dair eleştiriler, eğitim sürecindeki başarıların mezuniyet sonrası iş gücü piyasasında karşılık bulmaması gibi yapısal bir soruna da işaret etmektedir. Diş hekimliği mezunu olan K5'in yaşadığı deneyim bu bağlamda oldukça çarpıcıdır. K13, eğitim sürecini başarıyla tamamlamış, dereceyle mezun olmuş olmasına rağmen bu akademik başarının kendisine bir iş kapısı açmadığını ifade eder:

> "Ben dereceyle mezun oldum. Ama beni işe almadılar mesela. Çok garip geliyordu bana. Hani hiç kimse... Derecemi de yazmıştım CV'ye ama hiç kimse bunun... Hiç kimsenin umurunda değildi. Bilgi önemli değil. Pratik anlamda önemli, teşkil ediyor. Ne kadar bilgili olursan ol, senin elin önemli. Haklılar bu arada. Ama hiçbir zaman bana fırsat da vermediler." (K5, 28, Diş Hekimi)

K13'ün bu sözleri, bireysel bir hayal kırıklığının ötesinde, üniversite eğitiminin işlevine yönelik daha yapısal bir sorgulamayı da beraberinde getirir. Bilgiye ve başarıya yatırım yapmış bir birey olarak K13, bu emeğin somut karşılık bulamamasını yalnızca ekonomik koşullara değil, sistemsel çıkmazlara da bağlamaktadır. Bilginin değil, pratik becerilerin esas alındığına dair gözlemi bu çelişkiyi açığa çıkarır. Benzer bir durum, bölüm birincisi olmasına rağmen iş başvurusunda yalnızca cinsiyeti nedeniyle reddedilen ziraat mühendisi K15'in deneyiminde de kendini göstermektedir:

> "Zaten bölüm birincisi olduğum için onlar biraz daha böyle şeylerde seni bir yere sokalım gibi şeyleri vardı. Fakat sonrasında çok saçma şeyler oldu. Bir yer beni almaya karar verdi. Sonrasında erkek çalışan, erkek personel istediğine karar verdi ve beni almadı. Çok saçma ama gerçekten oldu bu." (K15, 26, Ziraat Mühendisi)

K15'in ifadesi, iş bulma sürecinde akademik başarının tek başına yeterli olmadığını, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarıyla da başa çıkmak zorunda kalan kadın mezunların yaşadığı eşitsizliklerine dikkat çekmektedir. Bu durum, iş gücü piyasasının yalnızca yetkinlik temelli değil, aynı zamanda ideolojik ve normatif biçimlerde de işlediğini ortaya koyar. Bu tür örnekler, yalnızca "mezun oldu mu?" değil, "mezuniyeti nasıl bir toplumsal karşılığa dönüştü?" sorusunu ön plana çıkarır. Eğitim sisteminden başarıyla çıkan bireyler dahi, eğer gerekli sosyal ağlara, uygulama deneyimlerine ya da iş gücü piyasasının

dinamiklerine uygun bir profil sunamıyorlarsa, NEİY konumuna düşebilmektedir. Başarı bu nedenle garanti değil; çoğu zaman yalnızca kişisel bir teselli olarak kalmaktadır.

NEİY bireylerin eğitim ve iş yaşamına dair ifadeleri, Türkiye'de yükseköğretimin bireylerin toplumsal hayata katılımında oynadığı rolü yeniden tartışmayı zorunlu kılmaktadır. Bu deneyimler, eğitim ile istihdam arasındaki ilişkinin basit, doğrusal ve otomatik bir geçişten ibaret olmadığını; aksine sosyal sermaye, kişisel yönelimler, yapısal eşitsizlikler ve sektörel beklentilerle örülmüş karmaşık bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Bir yandan eğitim, bireye bilgi, yeterlilik ve statü sağlayabilecek potansiyelde bir araçken; öte yandan bu potansiyelin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, bireyin ait olduğu sınıfsal konum, sahip olduğu ilişkiler ağı ve üniversitenin kendisine sunduğu olanaklarla doğrudan ilişkilidir. Esasında, NEİY olma durumu, Türkiye'de üniversiteleşme oranının arttığı son 15 yılda daha sorunlu bir durum halinde gelmiştir çünkü yükseköğretime istihdam arasında yeni köprüler ortada yoktur. Öyle ki katılımcıların önemli bir kısmı, eğitim ile iş piyasası arasında bekledikleri bağlantının kurulamadığını; üniversitenin meslekî yaşamlarına doğrudan katkı sunmadığını, aksine süreci erteleyen ya da boşlukla dolduran bir dönem olarak deneyimlediklerini dile getirmiştir.

Özellikle uygulamalı disiplinlerde öğrenmenin sahada gerçekleştiği ve eğitimin bu yönüyle yetersiz kaldığı sıkça vurgulanmıştır. Mimarlık ve iç mimarlık gibi alanlarda eğitimin uygulama ile buluşmaması, bireylerin iş yaşamına eksik donanımlarla başlamalarına yol açmaktadır. Bu durum yalnızca pedagojik bir sorun değil; aynı zamanda eğitim politikalarının piyasa ile yeterince uyumlu olmamasından kaynaklanan yapısal bir problemdir.

Buna karşılık, üniversiteyi sosyal sermaye üretiminin alanı olarak değerlendiren bireyler için bu süreç daha farklı sonuçlar doğurmuştur. Öğrenci kulüpleri, gönüllü çalışmalar, öğretmen ilişkileri gibi faktörler, bireylerin iş hayatına geçişte önemli avantajlar elde etmelerini sağlamış; üniversiteyi yalnızca akademik değil, aynı zamanda sosyal ve kişisel gelişimin mekânı haline getirmiştir. Ancak bu olanakların herkes için eşit biçimde erişilebilir olmaması, sistemdeki fırsat eşitsizliğini yeniden üretmiştir.

Öte yandan, başarı, sosyal faaliyetler ve öğretim üyeleriyle kurulan ilişkiler gibi unsurlar, bireylerin mezuniyet sonrası konumlarını doğrudan şekillendirmiştir. Dereceyle mezun olan ancak istihdam edilemeyen katılımcılar, başarı göstergelerinin piyasa gerçekliğiyle ne denli uyumsuz olabileceğini gözler önüne sererken; proje deneyimi ve kulüp faaliyetlerine katılan bireyler, iş gücü piyasasında daha görünür hale gelebildiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, bireyin üniversite sürecinde yalnızca "ne öğrendiğiyle" değil, "nasıl deneyimlediğiyle" değerlendirildiğini göstermektedir.

Eğitime yönelik tutumlar da bu geçişte belirleyici olmuş; yüzeysel katılım, düşük motivasyon ya da aidiyet eksikliği, eğitim sürecini birey için işlevsizleştirmiştir. Ancak bu tutumlar çoğu zaman bireyin kişisel zaaflarından değil; sistemin yönlendirici olmayan, ilgi çekmeyen ve destekleyici olmayan yapısından kaynaklanmıştır. Üniversite eğitiminin, bireyin içsel çabasıyla ayakta kalmak zorunda olduğu bir yapı olması, eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmuş; bazı bireyleri avantajlı hale getirirken, bazılarını sistemin kıyısında bırakmıştır.

NEİY bireylerin eğitim-iş ilişkisine dair deneyimleri, Türkiye'deki yükseköğretim sisteminin işlevselliğini çok boyutlu biçimde sorgulamamıza imkan tanımaktadır. Üniversitelerin, yalnızca diploma veren kurumlar olmaktan çıkıp; piyasaya entegre, uygulamalı öğrenmeye açık, sosyal sermaye üretimini destekleyen ve bireysel yönelimlere duyarlı yapılar haline gelmesi gerekmektedir. Aksi hâlde, üniversite eğitimi, gençler için yalnızca bir erteleme alanı olmaya devam edecek; NEİY konumu da yapısal olarak yeniden üretilmeye devam edecektir.

3.5. NEİY Olmaya Giden Yol: Anlık Değil Süreçsel Bir Kırılma

NEİY durumu, kamuoyunda çoğu zaman ani bir işten ayrılma ya da okulu bırakma kararıyla özdeşleştirilse de, yapılan görüşmeler, bu durumun çok daha karmaşık ve katmanlı bir süreç olduğunu göstermiştir. Katılımcıların ifadelerinde, NEİY konumuna geçişin ani bir kopuştan ziyade, zamanla biriken belirsizlikler, hayal kırıklıkları ve dışlayıcı yapılarla örülmüş bir kırılganlık hattı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kırılganlık hattı, özellikle genç bireylerin lise ve üniversite dönemlerinden itibaren yaşadıkları deneyimlerin, bu geçişin çok öncesinde sinyal vermeye başladığını göstermektedir. NEİY olma durumu bu anlamda, yalnızca "çalışmıyor ve okumuyor olmak"tan ibaret bir statü değil, bireyin yaşam rotasında karşılaştığı çeşitli içsel ve dışsal süreçlerin kesişiminde oluşan bir ara konumdur.

K12'nin ifadesi, üniversite tercih sürecinde yaşanan yönsüzlüğün NEİY'e giden sürecin ilk halkasını nasıl oluşturduğunu göstermektedir. Fizyoterapi bölümünü hedeflerken,

> "Fizik tedavi istiyorum, fizyoterapi. O gelmedi. Sonra ben de farklı bir sağlık bölümü yazdım. Keşke yazmasaydım. Tuttu o Üsküdar'da. Ama tutmaz diye, rahata yazdığım bir şeydi. Onun geleceğini düşünmeyerek yazmıştım. Daha öncekileri gelir diye düşündüm. Yılım, her sene olduğu gibi yılım olduğu için puanları yükseltmişler. Bu sefer benim puanımın yettiği yere bir anda yetmedi. Öyle bir şanssızlık oldu." (K12, 20, Lise Mezunu)

sözleriyle anlattığı şekilde, yerleştiği bölümün hayat planlarıyla örtüşmemesi, erken bir motivasyon kaybına yol açmıştır. Bu durumda NEİY olmaya giden yolda içsel bir kırılmanın tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

18 yaşında lise mezunu olan ve moda tasarım bölümü için hazırlık yapan K14'ün yaşadığı dışsal müdahale ise farklı bir kopuş biçimini ortaya koymaktadır. Türkiye'de moda tasarım bölümü için eğitim planları yapılırken babasının *"Okuma, yurt dışında okursun,"* yönlendirmesiyle Türkiye'de üniversite kaydını gerçekleştirememiştir. Ancak bu planlar iptal olmuş ve *"Ben hem okuyamadım, hem de yurt dışına çıkamadım,"* ifadesiyle, iki seçenekten de mahrum kalarak sistem dışına itilmiştir. Bu tür belirsizlikler ve plansız müdahaleler, bireyin eğitim sürecine olan bağlılığını zayıflattığı gibi, gelecek inşasında da kalıcı boşluklar doğurmaktadır.

Sosyolog olan ve sağlık sorunları, askerlik engeli gibi özel sebeplerle 2021 yılında mezun olmasının ardından düzenli ve sürekli çalışma fırsatı bulamayan K7'nin ifadesi ise NEİY sürecinin nasıl süreğen ve iç içe geçmiş etkenlerle şekillendiğine işaret eder. *"Askerliğim farklı kurumsal yerlerde iş için sıkıntı yaratabildiği için askere gitmek istedim. Fakat... Beni askere almadılar,"* şeklinde özetlediği bu döngü, bireyin hayatında süreklilik ve tutarlılık kurmasının ne kadar güçleştiğini göstermektedir. Birebir örtüşmese de askerlik süreci bağlamında benzerlik taşıyan bir başka ifade, iktisat bölümü mezunu olan K2'ye aittir. K2'nin geçici olarak çalıştığı bir işle ilgili bahsetmiş olduğu, *"Ayrılma sebebim, zaten askere gidecek olmamdı... O sırada da biraz dinlenirim dedim... Askere alma durumu ise beni ocak ayına attı,"* sözleri, dışsal süreçlerin bireyin sistemle kurduğu sürekliliği nasıl kırdığını yansıtır.

Bu ifadeler, NEİY'e geçişin yalnızca kişisel bir süreç değil, yapısal darlıkların ve kırılganlıkların bir sonucu olduğunu göstermektedir. NEİY durumu, çoğu zaman bireyin kontrolü dışındaki koşulların çevrelenmesiyle şekillenir. Bu nedenle NEİY olmak, bir

tercih olmaktan ziyade, birey için adım adım gelişen ve sonunda kendini güvenli bir istihdam ve kariyer sisteminin dışında bulduğu bir rotadır.

Eğitim sürecinde bir mesleki hedefe sahip olmamak, birçok katılımcının NEİY konumuna sürüklenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Mesleki hedef noktasındaki bu belirsizlik, aynı zamanda bir aidiyet sorununa, sistemsel döngünün içerisinde bir adaptasyon zorluğuna ve istihdam alanında kendisini konumlandıramamaya kadar uzaması muhtemel bir sorun olarak karşımıza çıkabilir. Görüşmelerde birçok katılımcının, lise ve üniversite yıllarında eğitim hedeflerinin belirsiz olduğunu, meslek seçimi veya bölüm seçimi konusunda yeteri kadar iyi bir rehberlik desteği görmedikleri anlaşılmıştır.

Bu tür yönsüzlük durumları, Merton'un "amaç-araç uyumsuzluğu" kavramıyla açıklanabilir. Genç bireyler sistemin sunduğu araçlara erişseler bile, bu araçlar anlamlı bir amaca bağlanmadığında sistemle kurulan ilişki zayıflar. Eğitimde kalmak, yalnızca diplomanın alınması için değil, bir amaca doğru yönelmenin anlamlı bir yolu olarak görüldüğünde bireyde karşılık bulur. Ancak hedefin olmadığı bir durumda, eğitim süreci anlamsızlaşmakta, birey sistemden kendi iradesiyle değil, sistemin boşluğu içinde kaybolarak çekilmektedir.

K12'nin sözleri, yalnızca kararsızlığın değil, aynı zamanda yönsüzlüğün bireyin tüm yaşamına yayılabileceğini ve NEİY sürecini besleyen temel duygulardan biri olduğunu gösterir:

> "Yani şöyle Nasıl söylenir bu? Yani böyle bir kararsız bir ortada olduğum için ne çalışıyorum, ne çalışmıyorum, ne işte hedefime kitleniyorum hiçbir şey olduğu için böyle şey oluyorum. Ama ben ne yapacağım falan. O da ister istemez eğitim. Yani eğitime gidemiyorum. Başka bir şeye gidemiyorum. Kararsızlığım beni çok etkiliyor." (K12, 20, Lise Mezunu)

Bu ifadeler, NEİY konumuna giden yolda yalnızca dışsal engellerin değil, aynı zamanda içsel pusula eksikliğinin de ne denli belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

NEİY olma sürecinde bazen hedef bazlı duraklama alanları deneyimlenebilir. Üniversiteye hazırlık süreci, KPSS süreci veya üniversite hazırlık süreci gibi hazırlık aşamaları bu aşamada deneyimlenebilecek duraklama alanlarından bazılarıdır. Bu kapsamda, KPSS sürecini oldukça zorlu olarak deneyimleyen ziraat mühendisliği mezunu K15'in ifadeleri,

çabanın karşılık bulmadığı ve bu karşılık bulamayışla birlikte yaşanan hayal kırıklığını yansıtmaktadır:

> 3 senedir bakıyorum ne yaptım ki diye düşünüyorum açıkçası. KPSS çalıştım. Eee yani ne oldu? Atandım mı? Hayır. Böyle senelerim çöpe gitmiş gibi hissediyorum ve geç kalmışlık hissi yaşıyorum inanılmaz derecede. Her şeye çok geç kalmışım gibi. Şu an yeni bir şey yapmak istesem... Hani ben yeni bir şey yapana kadar zaten 30 yaşında olacağım. Hayat bitti."(K15, 26, Ziraat Mühendisi)

Bu ifadede yalnızca kişisel bir hayal kırıklığı değil, sistemin gençlerin emeğini nasıl karşılıksız bıraktığına dair güçlü bir eleştiri barındırır. K15'in bir yılını bu sınava ayırması, aslında sadece mesleki bir yatırım değil, aynı zamanda zaman, enerji ve psikolojik odaklanma anlamına da gelir. K15'in sözlerindeki "hayat bitti" duygusu, NEİY bireylerin zamanla sisteme karşı geliştirdikleri duygusal yabancılaşmanın bir yansımasıdır. Genç bireyler yalnızca işsiz kalmaz; sistem tarafından tanınmadıklarını, değer görmediklerini hissettiklerinde, bu durum varoluşsal bir sorgulamaya dönüşür. Sınavdan alınan yüksek puan, emeğin karşılığını alma konusunda artık bir güvence değildir; bu da güvenli olduğu varsayılan kamu istihdamının bile kırılganlaştığını göstermektedir. Bu çerçevede KPSS süreci, NEİY gençler için yalnızca bir iş bulma stratejisi değil, sistemin tanıdığı tek "meşru" çıkış yolu olarak görülmektedir. Ancak bu yolun da çetrefilli, gecikmeli ve çoğu zaman dışsal müdahalelere açık olması, gençleri daha derin bir güvensizlik hissine sürüklemektedir.

3.5.1. Sosyal Çevre, Aidiyet Krizi ve Hedef Yoksunluğu

NEİY sürecindeki önemli noktalardan biri, bireylerin sosyal çevreleriyle kurdukları ilişkinin eğitim veya istihdam alanında nasıl bir etki alanına sahip olduğudur. Görüşmelerde elde edilen bulgulara bakıldığında, okul ortamındaki sosyal ilişkilerin yıpratıcı, dışlayıcı ya da tehdit edici olması, bireylerin sistemden uzaklaşmalarına neden olmuştur. Aidiyet eksikliği, dışlanma hissi veya güvenlik kaygısı gibi sorunlar eğitimden kopuşun önemli dinamiklerindendir.

Üniversiteyi güvenlik endişesi sebebiyle yarıda bırakan K9'un ifadesi, bu durumun en açık örneklerinden biridir. *"Okulda madde kullananlar vardı, herkes dedikodu yapıyordu, huzur yoktu,"* diyen K9, bu ortamda kendini güvende hissetmediğini ve devam etmek istemediğini ifade etmiştir. Bu açıklama, eğitimin yalnızca bilgi aktarılan bir süreç değil; aynı zamanda bireyin psikolojik ve sosyal güvenlik duygusunu pekiştiren bir alan olması

gerektiğine işaret eder. Ne var ki, bu güvenlik hissi sağlanmadığında, bireyler için okul tehditkâr bir mekâna dönüşebilmekte ve çekilme davranışını tetikleyebilmektedir.

K6'nın ifadesi ise daha içsel bir aidiyet krizini yansıtır*: "Okulda başarı sağlasam dahi ne için okuyorum?"* sorusu hem geleceğe dair bir belirsizlik, hem de amaçsızlık ve yön kaybı duygusuna dikkat çekmektedir. K6'nın yaşadığı bu anlamsızlık hâli, bireyin sistemde varlığını sürdürmesini sağlayan en temel öğelerden biri olan hedef duygusunun yitimine işaret eder.

Bu veriler doğrultunda, aidiyetin zedelendiği, hedeflerin bulanıklaştığı ya da tamamen kaybolduğu ortamlarda, bireylerin eğitim ve çalışma yaşamına entegre olmaları güçleşmekte; NEİY konumu, bir seçenekten çok kaçınılmaz bir rota olarak ortaya çıkmaktadır.

3.5.2. Parçalı İş Deneyimleri ve Planlı Kariyer Eksikliği

NEİY gençlerin büyük bir kısmı için iş yaşamıyla ilk temasları, rastlantısal karşılaşmalar, geçici işler ve akran yönlendirmeleriyle şekillenmiştir. Katılımcıların ifadelerinde iş bulma süreci çoğu zaman bir kariyer stratejisine değil; fırsat anlarına, kişisel çevreye ya da tesadüflere dayanmakta, bu da bireylerin mesleki kimlik geliştirmesini ertelemekte ve zorlaştırmaktadır. Katılımcı ifadeleri, mezuniyet sonrası başlayan bu deneyimlerin bir kariyer inşasından çok, geçici bir uğraş ya da zorunlu bir geçim aracı olarak şekillendiğini göstermektedir. Birçok katılımcı, çalıştıkları yerlerde meslekî gelişim imkânı bulamadıklarını, çoğu zaman farklı alanlarda geçici işler yaptıklarını ifade etmektedir. İç mimarlık bölümü mezunu olan K4, mezun olduktan sonra proje bazlı işlerde çalıştığını, çizim ve modelleme işleri yaptığını, ardından staj yaptığı ofisten gelen çağrıyla işe başladığını, ancak yolun uzaklığı nedeniyle kısa sürede bırakmak zorunda kaldığını belirtmektedir. *"Yani işte bu bir iki sene içerisinde ara ara uzaktan işleri oldu… Daha sonra staj yaptığım yerdeki mimar beni çağırdı. Ama oraya bir ay devam edebildim,"* sözleri, süreklilikten uzak ve parça parça bir iş deneyimine işaret etmektedir. K4'ün bu istikrarsız deneyimi kendi alanında yaşaması önemlidir. İç mimarlık gibi teknik bir meslek alanında dahi güvensiz, istikrarsız bir istihdam hattı söz konusudur ve böyle olduğunda bireyler için NEİY olmaya giden yol çok daha ulaşılabilir hale gelmektedir.

Benzer şekilde, K2'nin deneyimi de farklı alanlarda geçici olarak çalışmayı yansıtmaktadır. Garsonluk ve dayısının yanında muhasebe işleri yaptığını belirten K2, bu işlerin bir kariyer yolundan ziyade geçim amacıyla yapıldığını ima eder. K6 ise, hem babasının yanında hem de farklı işlerde kısa süreli çalıştığını anlatır: *"Bir ay keyfine çalışmıştım… Acaba başkasının elinin altında çalışmak nasıl diye bir bakmak istemiştim."* Bu tür ifadeler, gençlerin iş deneyimlerini bir tür 'deneme' alanı olarak gördüklerini; meslekî yönelimlerinin ise çoğu zaman netleşmediğini göstermektedir. Ve bu deneme süreci, ekonomik anlamda daha zor bir süreç geçiren katılımcılar için çok daha kritik bir özellik taşırken, ekonomik anlamda daha rahat olan bireyler için keyfi bir forma dönüşmektedir.

Biyomedikal mühendisi olan K11 ise deneme amacıyla girilen, mezuniyetten hemen sonra alan dışı bir istihdama başlangıcın aksine kendi alanında deneyim elde edebileceği bir işte yaklaşık yedi yıl çalıştığını ancak psikolojik olarak çok yıprandığını ifade eder: *"Öyle altı buçuk yıl çok severek çalıştım aslında. Ama yoğundu orası da. Psikolojik olarak da çok yoruldum bu dönemde. Ama alışmıştım. Yani öyle bir işe alıştıktan sonra çıkmak çok kolay olmuyor bu arada. Hep böyle çıkacağım, çıkacağım, çıkacağım. Öyle oldu."* K11'in bu ifadeleri, iç mimarlık alanında düzenli bir iş bulamayan K4 ile benzer şekilde, uzun süreli ve kişinin kendi alanında olduğunda da iş deneyimlerinin her zaman tatmin edici ve sağlıklı olmadığını göstermektedir.

Öte yandan bazı katılımcılar, üniversite döneminde günlük işler ya da zorunlu stajlar yoluyla iş hayatıyla tanışmışlardır. Ziraat mühendisi olan K15, markette tadım yapma, çocuk bakıcılığı ve garsonluk gibi işlerde çalıştığını söylerken; kontrol otomasyon mühendisi olan K13, hem zorunlu staj hem de Work and Travel programı ile Amerika'da kasiyerlik yaptığını belirtmektedir. Ancak bu işler, mezuniyet sonrası meslekî kariyere dönüşmekten çok uzak kalmıştır. Benzer şekilde, İSG mezunu olan K3 de yazları geçici süreyle çalıştığını ve yaptığı işlerde hem fiziksel hem de psikolojik olarak oldukça yıprandığını şu sözlerle dile getirmektedir:

> "Hani kısa süreli olduğunu bildiğim için ve yine de hani fiziksel olarak zorlansam da babamın dükkâna çalışmanın bana psikolojik artıları olmuştu. Yani kendimi güvende hissettiğim bir yerde çalışıyordum. O yüzden kalkıp iki saat yolda gitsem aşırı beni zorlayan bir iş olmamıştı. Onun dışında onun öncesinde üniversiteye girmeden önce bir benim baristalık ve garsonluk deneyimlerim olmuştu. Onlar hem fiziksel olarak hem psikolojik olarak çok zordu. 17 yaşındayken çalışmıştım. 18 yaşındayken de çalışmıştım. Bir yaz baristalık yaptım, bir yaz garsonluk yaptım. Aynı iş yerinde çalıştım." (K3, 24, İSG Mezunu)

Bazı katılımcılar ise aile işletmelerinde çalışmış, ancak bu deneyimler çoğu zaman bireysel gelişimi desteklemekten çok uzak kalmıştır. K3, babasının dükkânında çalıştığını ama "patronun kızı" olmanın aksine çok çalıştığını vurgulamıştır. 20 yaşında olan ve babasının petshop dükkânında geçici süreyle destek olan K12 ise aile işinde çalışmanın bir noktada tolere etme zorunluluğu doğurduğunu ve bu nedenle artık dışarıda iş aradığını belirtmiştir. Bu ifadeler, aile işlerinin bazen bir güvenli liman, bazen de bir gelişim engeli olarak deneyimlendiğini göstermektedir.

NEİY gençlerin iş deneyimleri genellikle süreksiz, plansız ve mesleki doyumdan uzak bir yapıya sahiptir. Görüşmelerde, iş deneyimlerinin genellikle kısa süreli, düşük nitelikli ya da sektörel sürekliliği olmayan biçimlerde gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Bu da hem bireylerin iş deneyimlerinden tatmin olmamalarına, hem de çalışma yaşamına yönelik bir aidiyet hissi geliştirememelerine neden olmaktadır. Katılımcıların bazıları LinkedIn ya da Kariyer.net gibi platformlar üzerinden sistematik başvurular yaptıklarını belirtse de, bu çabaların çoğu sonuçsuz kalmıştır. Bu noktada yalnızca bireysel niteliklerin değil, sektörel kabuller, ayrımcılık ve bağlantı eksikliği gibi yapısal faktörlerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Planlı bir kariyer inşa edememiş olmanın yarattığı belirsizlik, NEİY bireylerde zamanla umutsuzluk ve yılgınlığa dönüşebilmektedir. Özellikle sürekli olarak geri çevrilme, "deneyimsizlik" gerekçesiyle elenme gibi durumlar, bireylerin sistemin dışında kalma eğilimini güçlendirmektedir. Bu deneyim, deneyim eksikliği noktasında kısır döngüyü de beraberinde getirir: İşveren deneyim ister, ama deneyim kazanabilmek için önce işe girilmesi gerekir. Bu çelişki, NEİY gençlerin özellikle ilk adımı atmalarını zorlaştıran temel çıkmazlardan biridir.

Bunun yanı sıra, bazı bireyler çalışmak için girişimde bulunsalar da, karşılaştıkları dışlayıcı tutumlar nedeniyle iş yaşamında kalıcı olamamışlardır. Örneğin, görünüm, yaşam tarzı veya inanç temelli önyargılar (örneğin başörtüsü) işe alım süreçlerinde bir bariyer hâline gelebilmektedir. Bu durum, NEİY bireylerin yalnızca niteliksel değil; aynı zamanda kimliksel düzeyde de dışlandıklarını göstermektedir. Diş hekimliği mezunu olan K5'in ifadeleri, teknik değil, duygusal ve sosyal düzeyde bir bariyere işaret eder:

> "Bana gelen teklif oldu. Genel olarak benim karşılaştığım sorun şuydu ben bir tık fazla heyecanlanan, kendime anlatmakta zorlanan demeyeyim de yanlış anlaşılmaktan bir tık korktuğum için mülakatlarda çok fazla sıkıntı yaşıyordum ilk başta. Tam olarak bu şekilde

> bazı noktalarda böyle konuşamadığım için ya da sorulara cevap veriyorum ama tam olarak net olamadığım noktalar olabiliyor. İlk başlarda bu tarz şeylerden dolayı sıkıntı yaşadım." (K5, 28, Diş Hekimi)

Bu tür kırılmalar, bireylerin sadece mesleki değil, kimliksel olarak da sistem dışına itilmelerine neden olmaktadır.

Bu deneyimler, hem ekonomik nedenlerle geçici çözümler üretmek hem de sistem içinde yer tutma çabası olarak şekillenmektedir. Ancak bu süreçlerde yaşanan fiziksel, psikolojik ve yapısal zorluklar, bireylerin istikrarlı bir kariyer inşa etmesini çoğu zaman olanaksız hâle getirmekte; NEİY konumu, yalnızca işsiz kalmakla değil, aynı zamanda iş içinde tutunamamakla da beslenmektedir.

3.5.2.1. Önceki İşlerden Ayrılma Sebepleri

Yapılan görüşmelerde, NEİY durumunun gelişme sürecinde önemli faktörlerden biri de, işe başladıktan sonra karşılaştıkları olumsuz çalışma koşulları sebebiyle işten ayrılmak zorunda kalmaları oldukları dikkat çekmiştir. Bu olumsuz deneyimler, bazı kişiler veya meslekler için fiziksel koşullar, kimi zaman ulaşım ve işin eve uzaklığı, kimi zaman ise işin doğasından mesleki zorluklar ve yıpratıcı süreçler ile şekillenmektedir. Burada şuna dikkat çekmek gerekir ki, işten ayrılma süreçleri bir işten ayrılma sürecinin ötesinde, gençlerin sistemle kurdukları ilişkiyi de yıpratan ve güvencesiz hissetmenin sürekli yeniden üretildiği bir sürece işaret etmektedir.

Örneğin, K11 çalıştığı yerin evine olan uzak mesafesi ve yaşamış olduğu sağlık sorunları sebebiyle işten ayrıldığını belirtmiştir: *"Cevizlibağ'da iş yerim. Evlendiğimde Pendik'e taşındım... Her gün bir buçuk saatlik yol çekiyordum,"* ifadesi, ulaşımın yalnızca bir mekânsal mesele değil, aynı zamanda çalışma motivasyonunu doğrudan etkileyen bir faktör olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde mimar olan K1'in kendi alanında 3 yıl süreyle çalıştığı iş yerinden ayrılma nedenleri de taşınma sebebine dayanmakla birlikte bir tür tükenmişlik hissine de işaret eder:

> "İşten zaten taşıma süreci, taşındığım için çıktım yani. iş yerinden fazla uzaklaştım. Elimde birçok proje vardı. Birçok projeyi başka birine yüklemektense benim çalışma şartlarımı iyileştirip benimle çalışmaya devam etmek zorunda kaldılar. Karşılıklı anlayışlı bir ilişki vardı zaten aramızda. Benim ve elimdeki projeler bittiğinde de iki taraflı oldu. Ben de yorulduğumda. İkimiz de birbirimizden zaten ayrılmak istedik diyeyim. Sonra da işte zaten ben çalışmaya yorgunluğundan ötürü biraz da ofisin durumundan değil de çalışmanın yorgunluğundan ötürü bırakmıştım" (K1, 27, Mimar)

K3 ise çalıştığı yerde iş tanımı dışında ek sorumluluklar yüklendiğini, mesleki bilgisinin yetersiz kaldığı anlarda yalnız bırakıldığını ifade eder. *"Mesleki bilgim her zaman yeterli olmuyordu... Çok fazla ustabaşıyla iletişim kurmak zorunda kalıyordum."* Bu durum, hem fiziksel hem psikolojik bir yorgunluk yaratmış ve işten ayrılmasına neden olmuştur. Benzer şekilde, K8 de iş yerinin uzaklığı ve iş yerindeki yöneticisiyle yaşadığı uyumsuzluk nedeniyle ayrıldığını anlatır: *"Yöneticimle anlaşamadım, mobbing vardı."* Bu ifadeler, yalnızca fiziksel koşulların değil, iş yerinde kurulan ilişkilerin de önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır.

K7 ise bir aylık deneyimin ardından ayrılmaya karar verdiği son iş deneyiminde, yapılan işin zorluğundan ziyade yapılan işe kendini ait hissetmek noktasında sorun yaşadığını belirtmiştir: *"İş temposunda problem yoktu ama müşterileri ikna etme konusunda zorlandım... Farklı yöntemlere başvurmak istemedim."* Bu ifadeler, bireylerin yaptıkları işle kurdukları bağın yalnızca işle ilgili teknik beceriyi değil, kişinin değer ve tutumlarıyla da ilişkili olan bütüncül bir bağı kapsadığını yansıtır.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, NEİY bireylerin işten ayrılma nedenleri arasında fiziksel yorgunluk, iş ve yaşam dengesi, ulaşım zorluğu, mesleki doyumsuzluk ve aidiyet sorunu gibi çeşitli faktörler yer almaktadır. Bu sebepler birey eksenli sebeplerle birlikte, çalışma sisteminin sürdürülebilirliğiyle de ilgilidir. İşten ayrılma süreçleri, gençlerin iş hayatındaki istikrarını kırabilmekte ve NEİY olma sürecinde pekiştirici bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5.2.2. İşten Ayrılma Sonrası Deneyimler ve Geçiş Süreçleri

Katılımcıların işten ayrıldıktan sonraki deneyimleri, NEİY olma hâlinin yalnızca çalışmıyor olmakla sınırlı olmadığını, bunun aynı zamanda belirsizlik, yeniden yön bulamama ve toplumsal rollerin baskısıyla şekillenen bir geçiş süreci olduğunu ortaya koymaktadır. İşten ayrılma, bazı katılımcılar için bir rahatlama veya zorlayıcı koşullardan kurtulma anlamı taşırken, bazıları için ise bu durum psikolojik yük, toplumsal baskı ve yeni bir güvencesizlik döngüsüne giriş anlamına gelmektedir.

İç mimar olan K4'ün ifadesi bu geçişin psikolojik boyutlarını açıkça ortaya koyar: *"Ev işlerinin yoğunluğu bir süre oyaladı ama sonra o boşluk hissi geldi... Kendimi kötü hissetmeye başladım, nedenini bile bilmiyordum."* Bu ifade, işten ayrıldıktan sonra yaşanan

boşluk hissinin yalnızca zamanla ilgili değil, bireyin kendini toplumsal olarak konumlandırma biçimiyle de ilişkili olduğunu göstermektedir. İşe gitmek, yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda sosyal bir meşguliyet ve kimlik kaynağıdır.

Benzer şekilde, K11'in "her gün aynı şeyleri yapmak ve artık dışarı çıkmamak" şeklinde tanımladığı ev içi rutini, hareketliliğin kaybıyla oluşan bir durgunluğu yansıtır. Bu tür deneyimler, NEİY sürecinin bireyde zamanla fiziksel ve ruhsal bir hantallık yarattığını ortaya koyar. Bu durum, özellikle geçmişte yoğun tempolu hayatlara alışkın bireyler için daha çarpıcı bir değişimi temsil eder.

K7'nin ifadesi ise toplumsal cinsiyet rolleriyle iç içe geçmiş bir baskıyı yansıtır: "Erkekten beklenen düzenli iş, para kazanmak... O beklentiyi veremeyince sorun oluyor." Burada yalnızca işsizlik değil, erkeklik rolünün tam anlamıyla gerçekleştirilememesi gibi daha derin bir kimlik krizine işaret edilmektedir. İşten ayrıldıktan sonra yeni bir iş aramak, sadece ekonomik değil, aynı zamanda bir varoluşsal yeniden konumlanma arayışı hâline gelmektedir.

Bazı katılımcılar, ayrıldıkları işten sonra yeni fırsatlar arama sürecine girmekte zorlandıklarını belirtmiştir. K12, "*Şu anda çalışmıyorum ama aile işinde tekrar çalışmak istemiyorum... Bu yüzden aileme destek olurken aynı zamanda iş arıyorum,"* sözleriyle, işsizlik sürecinin yalnızca dışsal değil, içsel bir direniş ve kararsızlıkla şekillendiğini dile getirir. K3'ün ifadesi de benzer bir içsel gerilim taşır: *"İlk işim çok zordu, ama sonra tanıdık yerlerde çalışmak daha kolay geldi."* Bu tür tercihler, bazen zorlayıcı alanlardan uzaklaşmayı ve bilindik yapılara sığınmayı beraberinde getirmektedir.

Tüm bu örnekler, NEİY olma sürecinin sadece durağan bir durum değil, dinamik bir geçişler toplamı olduğunu göstermektedir. İşten ayrılma kararı, çoğu zaman bireyin içinde bulunduğu koşulları daha fazla sürdürememesinin bir sonucu olarak gelişmektedir. Ancak bu karar, her zaman yeni ve daha iyi bir sürecin başlangıcı olmayabilir. Aksine, bu karar sonrası oluşan boşluk, bireylerin ekonomik, sosyal ve duygusal anlamda daha da kırılgan hâle gelmelerine neden olabilmektedir.

Bu nedenle, işten ayrılma sonrası süreçler, NEİY bireylerin yalnızca mesleki değil; aynı zamanda psikososyal olarak da desteklenmeleri gereken dönemlerdir. Bu dönemler, bireyin

geleceğe dair beklentilerinin yeniden şekillendiği; aynı zamanda kendini değersiz, yetersiz ya da dışlanmış hissettiği karmaşık geçiş alanlarıdır.

3.5.3. İş Arama Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar: Ümitsizlik, Tecrübe Eksikliği ve Torpil Algısı

Katılımcıların deneyimleri, iş arama sürecinde karşılaşılan zorlukların yalnızca teknik engellerden ibaret olmadığını, duygusal bariyerlerden yapısal dışlayıcılığa kadar uzanan çok boyutlu bir sorun alanına işaret ettiğini göstermektedir. K13'ün mülakatlarda yaşadığı zorlanmalar bu çok katmanlı zorluklara örnek teşkil eder. *"Bana gelen teklif oldu... ama mülakatlarda çok fazla sıkıntı yaşıyordum. Yanlış anlaşılmaktan korktuğum için bazı sorulara net cevap veremiyordum,"* ifadeleri, bireysel yeterlilikle değil, duygusal güven eksikliğiyle şekillenen bir süreci yansıtır. K13'ün zamanla bu süreci aşmaya başladığını belirtmesi ise, tecrübe kazanmanın yalnızca teknik değil, duygusal bir gelişim alanı olduğunu gösterir. Ayrıca K13, *"işin tanımını vermemişlerdi... daha sonra endüstri mühendisinin yapabileceği işler olduğunu görünce kabul etmedim"* diyerek, iş ile bireysel donanım arasında oluşan niteliksel uyuşmazlıkların başvuru sürecini nasıl baltaladığını vurgulamaktadır.

K3'ün ifadesi ise daha farklı bir dışlayıcılık biçimini gündeme getirir. Başörtüsü ve cinsiyet temelli ayrımcılık, onun iş başvurularında sıklıkla karşılaştığı engellerdendir: *"Tesettürlü olduğum için almadılar. Kadın olduğum için teknik alanda çalışmakta zorlandım."* Bu açıklama, NEİY sürecinin yalnızca ekonomik ya da kariyer temelli değil, aynı zamanda kimliksel düzeyde de şekillendiğini göstermektedir. Katılımcıların bazıları güçlü referanslara sahip olmalarına rağmen bu bağlantıların işe dönüşmediğinden şikâyetçidir. K15, *"hocalarım güçlü referanslardı ama ona rağmen de olmadı"* diyerek, yalnızca bağlantıların değil, sistemsel kabullerin de işe yerleşmede belirleyici olduğunu ima eder.

Tüm bu ifadeler, iş arama sürecinin görünenden çok daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. NEİY bireyler, başvuru aşamasında yalnızca sistemle değil, kendileriyle de mücadele hâlindedir. Bu mücadele, bireysel çabanın ötesinde yapısal destek mekanizmalarının eksikliğiyle daha da ağırlaşmaktadır. Dolayısıyla, iş arama süreci çoğu zaman yalnızca işsizlik değil, duygusal tükenmişlik ve sistemden dışlanmışlık duygusuyla iç içe geçmiş bir süreç olarak deneyimlenmektedir.

İş arama sürecinde yaşanan en temel duygulardan biri ümitsizliktir. Özellikle uzun süredir iş arayan ya da çeşitli sınavlara hazırlanmasına rağmen karşılık alamayan katılımcılar, zamanla çabalarının boşa gittiği hissine kapılmışlardır. K15'in ifadesi bu hissin en yoğun örneklerinden biridir: *"3 senedir bakıyorum ne yaptım ki diye düşünüyorum… Böyle senelerim çöpe gitmiş gibi hissediyorum."* Bu ifade, yalnızca bir iş bulamama durumunu değil, bireyin zamanla kendine olan inancını ve geleceğe dair motivasyonunu da kaybettiğini göstermektedir.

İş başvurularının sonuçsuz kalması ya da yapılan görüşmelerin olumsuz neticelenmesi, bireylerde değersizlik hissini beslemektedir. K8, yaptığı başvuruların çoğuna hiçbir geri dönüş alamadığını, bazı firmaların CV'sini dahi görüntülemediğini ifade etmektedir. Bu durum, yalnızca işsizlikle değil, görünmez hale gelmesiyle de ilişkilidir. K8'in *"benim istediğim yerler beni istemedi, beni isteyen yerleri ben istemedim"* şeklindeki ifadesi, sürecin çift taraflı bir tatminsizlik ürettiğini açıkça ortaya koyar.

Tecrübe eksikliği, NEİY gençlerin iş bulma sürecinde karşılaştıkları yapısal bir engel olarak öne çıkmaktadır. K8, *"Tecrübesizim, yeni mezunum. Kimse çalıştırmak istemiyor zaten. Minimum bir iki yıl deneyim istiyor çoğu yer,"* sözleriyle bu döngüsel sorunu açıklar. Deneyim kazanmak için işe girmek, ancak işe girmek için deneyime sahip olmak zorunluluğu, bireyleri bir kısır döngüye hapseder.

Bir diğer dikkat çekici unsur ise iş başvurularında torpil olduğuna dair yaygın inançtır. K8, *"A101 kasiyerliğine bile insanlar artık torpile bakıyor"* ifadesiyle bu algının ne denli yaygınlaştığını gözler önüne serer. Burada önemli olan, bu tür bir inancın yalnızca moral bozucu bir unsur olmakla kalmayıp, aynı zamanda bireyin sistemin adaletine olan inancını da sarstığıdır. Bu durum, iş arama çabalarının yerini zamanla edilgen bir bekleyişe bırakmasına neden olabilir.

K15'in güçlü referanslarına rağmen işe alınamaması da bu algıyı pekiştirici bir örnektir. *"Referanslarım öğretmenlerimdi… Ama ona rağmen de olmadı,"* diyen K15, sistemin belirli aktörlerle yürüdüğü ve dışa kapalı olduğu hissini taşımaktadır. Bu ifadeler, iş arama sürecinde yalnızca niteliklerin değil; aynı zamanda sosyal ilişkiler, görünüş, cinsiyet ve hatta duygu durumlarının belirleyici olduğunu göstermektedir. NEİY bireyler için bu sürecin yalnızca iş aramakla sınırlı olmayan, aynı zamanda kendini sürekli olarak yeniden konumlandırma, yeniden umut etme ve yeniden deneme çabasıyla şekillenen çok boyutlu

bir mücadele olduğu açıktır. Bu nedenle işsizlik, yalnızca ekonomik bir sorun değil; aynı zamanda psikososyal bir kırılganlık alanı olarak da değerlendirilmelidir. NEİY bireylerin yaşadığı geçişsizlik hâli, yalnızca bireysel yetersizlikle değil, sistemin sunduğu istihdam olanaklarının güvencesizliği ve erişilemezliğiyle de doğrudan ilişkilidir.

3.5.4. Toplumsal Cinsiyetin Sürece Etkisi

NEİY sürecine giden yolu anlamak açısından toplumsal cinsiyet dinamikleri, göz ardı edilemeyecek bir belirleyicidir. Görüşmelerde, kadın ve erkek katılımcıların NEİY deneyimlerini yaşama biçimlerinin ve bu konuma verdikleri anlamların oldukça farklılaştığı görülmektedir. Cinsiyet, hem bireyin kendinden beklediklerini hem de toplumun bireyden beklediklerini şekillendiren güçlü bir toplumsal yapıdır.

Erkek katılımcıların ifadelerinde, "ev geçindirme", "bir işe sahip olma zorunluluğu" ve "ailenin yükünü üstlenme" gibi temaların sıklıkla yer aldığı dikkat çekmektedir. NEİY olma durumu, erkekler için yalnızca bir işsizlik hâli değil; aynı zamanda toplumsal rollerin yerine getirilememesiyle ilişkili bir statü kaybı olarak hissedilmektedir. K7'nin iş arama sürecinde yaşadığı baskı ve yılgınlık, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kimliksel bir gerilimi de yansıtmaktadır.

Kadın katılımcılarda ise NEİY olma durumu, daha karmaşık bir biçimde deneyimlenmektedir. Bir yandan geleneksel roller (örneğin evlenme, aileye destek olma, çocuk bakımı gibi) kadının eğitim ve çalışma sürecini sekteye uğratırken; öte yandan aile içi destek, bu süreci daha "yumuşak" bir geçiş hâline getirebilmektedir. Ancak bu "yumuşaklık" çoğu zaman bir görünüşten ibarettir. K11'in şu ifadesi bu çelişkiyi açıkça ortaya koyar: *"Eşim destek oluyor ama yine de para istemek bana ağır geliyor."* Bu ifade, maddi bağımsızlığın eksikliğiyle birlikte, bireyin özerkliğini yitirme hissinin ne denli derin olabileceğini göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, NEİY sürecini yalnızca deneyimleme biçiminde değil; aynı zamanda bu sürecin anlamlandırılmasında da belirleyici bir yere sahiptir. Kadınlar için "çalışmamak" toplumsal olarak daha tolere edilirken, erkekler için bu durum çoğu zaman "başarısızlık" ya da "yetersizlik" olarak damgalanmaktadır. Bu da NEİY erkeklerde psikolojik baskının daha yoğun, kadınlarda ise dışarıdan gelen yönlendirmelerin daha belirgin olduğu bir tablo ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, NEİY olma hâli, yalnızca

bireysel değil; toplumsal cinsiyet normları tarafından şekillenen, erkekliğin ya da kadınlığın nasıl yaşandığına göre farklılaşan bir süreçtir. Gerek sosyal beklentiler, gerekse aile içi roller, bireylerin NEİY konumunu nasıl deneyimlediği ve bu durumla nasıl başa çıktığını doğrudan etkilemektedir.

Erkek katılımcıların ifadelerinde ise NEİY olma hali daha çok bir statü kaybı ve kimlik kriziyle bağlantılıdır. K7'nin sözleri bu durumu net bir şekilde yansıtır: *"Tabii erkek olunca insanlar beklenti içerisine giriyor. Çalışmak, para kazanmak, ev almak gibi… Erkekten her zaman düzenli bir iş sahibi olması bekleniyor."* Bu beklentiler, erkeklerin işsizlik dönemlerini daha yoğun bir baskı altında ve suçluluk duygusuyla geçirmelerine yol açmaktadır. K8 de bu farkı şöyle ifade eder:

> "Bence erkeklerde çok daha farklıdır. Onlarda bu benim şu an hissettiklerim çok çok daha üst seviyededir yani. Çünkü onlar hani bir erkeğe verilmiş bir sorumluluk oluyor ya hani evlilik hayatında olsun, ailede olsun hani ailenin ondan beklentisi olsun maddi olarak hani erkeğin evet gerçekten çalışması gerekiyor. Hani mesela 6 ay bir erkeğin evde durması yani onu bence çok kötü etkilemiştir. Bir kıza göre değil bir erkek." (K8, 26, Endüstri Mühendisi)

Bu tür ifadeler, toplumsal cinsiyet rollerinin erkekleri 'geçindiren' ve 'çalışan' bireyler olarak konumlandırdığını; işsizlik durumunun bu kimlikle çatışma yarattığını göstermektedir.

Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet rolleri NEİY sürecinin hem deneyimlenme biçimini hem de bu sürece verilen anlamı doğrudan etkilemektedir. Erkekler için bu süreç çoğu zaman statü ve kimlik kaybı ile eşanlamlı hale gelirken; kadınlar için ekonomik bağımsızlığın yitimi, duygusal yıpranma ve sosyal hayatta görünmezleşme gibi riskler öne çıkmaktadır. Her iki cinsiyet için de NEİY olma hali yalnızca bir ekonomik durum değil, derin toplumsal anlamlar taşıyan bir kırılganlık alanıdır. Bu nedenle, NEİY olgusuna yönelik politikaların toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de dikkate alan çok katmanlı bir yaklaşımla geliştirilmesi gerekmektedir.

3.5.5. NEİY Olmaya Giden Yolun Çok Katmanlı Dinamikleri

NEİY konumuna geçiş, yüzeyde yalnızca bir "çalışmama" ya da "okumama" durumu olarak algılansa da, yapılan görüşmeler bu durumun çok daha derin, çok katmanlı ve süreçsel bir kırılganlık hâli olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadeleri, NEİY

olmanın ani bir tercihten çok, çeşitli yapısal, psikososyal ve kültürel eşitsizliklerin birikimi sonucunda oluştuğunu güçlü bir şekilde göstermektedir.

Bu bölümde sunulan bulgular, NEİY olma durumunun ani bir kopuş değil; zamana yayılan, çok katmanlı ve birbirini besleyen süreçlerin sonucu olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Katılımcıların ifadeleri, eğitim sürecinde yaşanan yönsüzlük, hayal kırıklıkları ve ani gelişen kopuşların yalnızca bireysel seçimlerle açıklanamayacağını, aksine yapısal eşitsizlikler ve sosyal çevrenin etkisiyle şekillenen bir yön kaybının bu süreci belirlediğini göstermektedir. Özellikle pandemi süreci gibi dışsal krizler, bu kırılganlığı daha da artırarak NEİY konumunun kalıcılaşmasına neden olmuştur.

İş yaşamına dair ilk deneyimlerin çoğunlukla rastlantısal olması, sistematik bir kariyer planlaması eksikliğini gözler önüne sererken; iş arama süreçlerinde karşılaşılan yapısal ve psikolojik engeller bireylerin hem profesyonel hem de duygusal anlamda yalnızlaştıklarını ortaya koymaktadır. İş başvurularında deneyim eksikliği, referans yoksunluğu, cinsiyet temelli ayrımcılık gibi unsurlar, yalnızca istihdamı değil; bireyin kendilik değerini ve sosyal rollerle kurduğu bağı da zedelemektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri ise NEİY sürecinin kadınlar ve erkekler tarafından farklı biçimlerde yaşanmasına neden olmaktadır. Erkeklerde işsizlik, toplumsal beklentilere uyamamanın getirdiği bir statü kaybına dönüşürken; kadınlarda bu süreç daha görünmez ancak daha derin bir bağımlılık ve özerklik kaybı olarak yaşanabilmektedir. Evlilik, bakım emeği ve ev içi rollerin yeniden dağılımı gibi faktörler, kadınların NEİY sürecini toplumsal onayla yaşamasına rağmen içsel gerilimler yaşamasına yol açmaktadır.

NEİY'e giden yol üzerindeki tüm bu ifadeler, NEİY'in kişisel veya keyfi bir durum olmasının ötesinde; rehberlik eksikliği, tecrübe eksikliği, istihdamdaki zorlu çalışma koşulları veya toplumsal cinsiyet gibi birçok faktörün kesişimiyle meydana gelen bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, NEİY bağlamındaki politikaların hem eğitim hem de istihdam düzleminde ortak bir hedef çerçevesinde düzenlenmesi ve hem eğitim-istihdam hem de diğer tüm sosyolojik bağlamların bu çerçevede göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

3.6. Sermaye Etkileri: Duygusal ve Psikolojik Olarak NEİY Durumu

3.6.1. NEİY Sürecinde Olumsuz Faktörler

NEİY sürecinin anlaşılması kapsamında yapılan görüşmeler, bu sürecinin yalnızca işsizlik ya da eğitime erişimsizlikle sınırlı kalmadığını; aynı zamanda bireylerin yaşam ritmini, içsel dengelerini ve sosyal bağlarını ciddi biçimde zedeleyen, çok katmanlı bir kriz alanı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu süreç, özellikle evde geçirilen uzun zaman dilimlerinin birey üzerinde yarattığı yalıtılmışlık hissiyle birleştiğinde, bir tür zaman dışılık duygusuna dönüşmektedir. K15, bu durumu şu sözlerle aktarmaktadır:

> "Sonuçta üniversiteye kadar her gün dışarı çıkıyoruz. Her gün hani... Dışarıdayız bir şekilde ve her gün düzenli bir hayatımız var. Okula gidiyoruz, bir şeyler yapıyoruz falan. Bir anda eve kapanıp kalınca, yani her gün ders çalışacaksın, yanında kimse yok, herkes işe gidiyor sabah, herkes akşam sonra geri geliyor falan. Ya evde olmak çok zordu benim için." (K15, 26, Ziraat Mühendisi)

Bu sözlerde, bireyin bir yaşam akışından kopması, boşlukta kalması ve içsel bir yönsüzlükle karşı karşıya gelmesi açıkça gözlemlenmektedir.

İç mimarlık mezunu olan K8'in süreci ise hem psikolojik hem toplumsal baskılarla şekillenmiştir. K8'in sözleri, umutsuzluk ve motivasyon kaybının bireyin tüm yaşamına nasıl sirayet ettiğini göstermektedir:

> "Şu anda mesela özgüvenim yok. Yani hiç yok. Mesela bir mülakata girsem, hani şey gözüm, ya tamam ben bu işi alırım olarak değil. Ya tamam, yine olmayacak zaten ya. Bir boş vermişlikle. Aslında girerim yani, girmiş olsam şu anki kafa yapımla, şu anki düşüncemle. Bu süreçte gerçekten ben bilmiyorum ama yani herkes bu şekilde. Gerçekten çok zor bir süreç… Ailene karşı da aslında bir yönden de böyle bir mahcupluk da hissediyor insan. Hani mahcup oluyorsun." (K8, 26, Endüstri Mühendisi)

Bu ruh hali yalnızca bireysel bir çöküş değil; aynı zamanda bireyin toplumun üretken birey normlarına uyum sağlayamamasıyla yaşadığı bir öznel başarısızlık hissini de barındırmaktadır. K8'in, iş bulma sürecinde üst üste gelen başarısızlıkların ardından yaşadığı "mahcubiyet" duygusu, toplumsal beklentilerin bireyin iç dünyasına ne derece nüfuz ettiğini ortaya koymaktadır. K5'in anlattıkları ise NEİY sürecinin bireyin kendi iç çabasına dair bir sorgulama süreciyle de derinleştiğini göstermektedir:

> “Tam geçen sene sınava girdim. Sonra ciddi anlamda dedim ki sınav da kötü geçince, iş de bulamayınca bir süre bıraktım her şeyi. Yaklaşık bir altı ay kadar hiçbir şey yapmadım. Ne çalıştım, ne iş aradım. Sonra da o arkadaşımla görüştüm, o ikna etti işte beni. Bir altı aylıkta hiçbir şekilde, hiçbir şeye çabalamadığım bir dönem oldu.” (K5, 28, Diş Hekimi)

Burada birey, zamanla kendi edilgenliğine dair farkındalık geliştirse de, bu farkındalığın beraberinde getirdiği suçluluk duygusu ve belirsizlik, daha fazla eylemsizlikle sonuçlanmıştır. Aynı şekilde K7’nin ifadesinde de kendini ifade edememe, ne yapacağını bilememe ve yalnızlık duygusu, sürecin ruhsal yıpratıcılığını belirginleştirmektedir:

> “Bana ne iyi geleceğini de bilmiyordum açıkçası. Bana ne iyi gelir? Ne yapmak istiyorum, onu da böyle her şekilde olumsuz gidince ben de çok algılayamıyordum ama baktığında mesela herkes çalışıyor, ben çalışamıyorum, bulamıyorum.” (K7, Erkek, 26, Sosyoloji)

NEİY süreci, bu yönüyle yalnızca işsizlik ya da boş zaman problemi değil, bireyin iç dünyasında süreğenleşen bir gerilim, yönsüzlük ve zamanla artan bir içe kapanma isteği hâline dönüşmektedir. K2’nin, *"Dışarı çıkma isteği azalıyor... Konuşma isteğim bile azalıyor,"* sözleri, bu içe kapanmanın somut bir göstergesidir. Katılımcıların deneyimlerinde ortaklaşan bu boşluk hissi, NEİY sürecinin görünmez ama en derin etkilerinden birini temsil etmektedir. Süreç boyunca bireyler yalnızca ekonomik ve mesleki fırsatları değil, aynı zamanda yön, amaç ve sosyal aidiyet duygusunu da yitirmektedir.

NEİY durumu, aynı zamanda bireyde süreklilik kazanan bir belirsizlik, atalet ve tükenmişlik hissine yol açan derin bir varoluşsal gerilim üretmektedir. Katılımcıların deneyimleri, bu durumun maddi, sosyal ve psikolojik yönlerinin iç içe geçtiğini, bireyin benlik algısını ve toplumsal aidiyet hissini zedeleyen çok katmanlı bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. K2, sürecin bireysel yaşantı üzerindeki etkilerini şu sözlerle tanımlar:

> “Ya dışarı çıkma isteği azalıyor. Ondan sonra insanların muhabbet etme isteğim bile azalıyor bir yerden. Tabii çünkü hani o gelecek kaygısı senin düşünmeni, konuşmanı vs. engelliyor. Sosyalleşmeni engelliyor.” (K2, Erkek, 27, İktisat Bölümü Mezunu)

Bu ifade, yalnızca sosyal çevreyle temasın azalmasını değil, bireyin iletişim kurma, paylaşımda bulunma ve kamusal varlık göstermeye dair isteksizliğini de göz önüne sermektedir. Sosyal temasın zayıflaması ise yalnızca bir sonuç değil, aynı zamanda NEİY sürecini besleyen ve pekiştiren bir döngünün parçasıdır.

K13’ün ifadeleri bu izolasyonun gündelik yaşamda nasıl deneyimlendiğini çarpıcı şekilde ortaya koyar: *“Şu anda çalışsam, bir düzenim olsa, seramik kursuna gitmeyi ya da spora gitmeyi düşünebilirdim. Ama düzenli bir hayatım olmadığı için onları da içimden yapmak*

gelmiyor." Burada çalışmamak yalnızca bir statü kaybı değil, bireyin boş zamanını anlamlı şekilde yapılandırma becerisinin de körelmesine yol açan bir unsur hâline gelmektedir. Düzenli yaşamın yokluğu, bireyin hareket alanını daraltmakta, bedensel ve zihinsel canlılığını törpülemektedir.

K9'un yaşadığı durgunluk hâli ise daha içe dönük bir biçimde ifade bulur: *"Evdeyim. Sürekli çalışmak... Ders çalışasım da gelmiyor. Çok depresif bir havaya sokuyorum kendimi. Zaten hiçbir şey yapacak enerjim yok."* Bu sözler, bireyin zihinsel ve fiziksel enerjisinin giderek tükenmesine, hatta zaman yönetimi becerilerinin erozyona uğramasına dair ipuçları sunar. Zamanın anlamlı şekilde kullanılamaması, yalnızca üretkenliğin değil, bireysel yaşam doyumunun da azalmasına neden olmaktadır.

NEİY sürecinin bireysel varoluşa etkilerinden biri de gündelik yaşamın sıradan akışı içinde bireyin kendini sürekli karşılaştırmaya maruz bırakmasıdır. K12'nin şu sözleri bu karşılaştırmalı çöküşü ortaya koyar: *"Çevrendeki insanlar okurken sen okumadın. Ne konuşuyorlar? Amaçları çok farklı çünkü. Bu sefer o konulardan uzak hissediyorsun kendini."* NEİY olmak, yalnızca bir faaliyet eksikliği değil, aynı zamanda bireyin toplumsal sohbetin bile dışında kaldığı bir yabancılaşma deneyimi hâline gelir.

NEİY olmanın birey üzerindeki olumsuz etkileri çok yönlü ve derinliklidir. Katılımcıların ifadeleri, NEİY sürecinin yalnızca bir statü kaybı değil; psikolojik tükeniş, sosyal soyutlanma ve kimlik aşınması gibi katmanları olan bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu deneyim, bireyin yalnızca bugünüyle değil, geleceğiyle ve kendilik kurgusuyla da doğrudan ilişkilidir. NEİY olmanın olumsuz etkileri bireyin yaşam alanını daraltmakta, anlam dünyasını bulanıklaştırmakta ve toplumsal bağlarla kurduğu ilişkileri zayıflatmaktadır.

3.6.2. NEİY Döneminde Hissedilen Toplumsal Baskı

NEİY bireylerin yaşadığı sürecin en belirgin ve ortak boyutlarından biri, toplumsal çevreden kaynaklanan dolaylı ve doğrudan baskılardır. Bu baskılar, aile içi beklentilerden komşu yorumlarına, akraba sorularından kamusal mekânlardaki bakışlara kadar geniş bir yelpazede kendini göstermektedir. Katılımcılar, NEİY konumunun yalnızca içsel bir kriz değil; aynı zamanda dışsal bir yargılama ve değersizleştirme süreci olarak da deneyimlendiğini ifade etmektedir.

K6'nın ifadesi, toplumsal baskının gündelik yaşamda nasıl kesintisiz ve sıradan anlara sızdığını açıkça gösterir:

> "Yan dairemde babaannem var. Asansöre binerken bile kapıyı açıp 'çalış' diyordu. Veya bir topluluk oluştuğu zaman sürekli benim çalışmama konuşuluyordu." (K6, 18, Açık Lise Öğrencisi (Pasif))

Bu ifadede, toplumsal baskının yalnızca aile bireyleriyle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda fiziksel mekânla bütünleşerek sürekli bir hatırlatmaya dönüştüğü görülmektedir. Bu tip durumlar, bireyin iç motivasyonunu zayıflatmakta ve kendi potansiyelini harekete geçirme arzusunu bastırmaktadır. K6'nın eklemesi bu açıdan çarpıcıdır: *"Benim çalışma hevesim geri kaçıyordu."* Toplumsal baskının yalnızca eleştirel söylemlerle değil, aynı zamanda bireyin yaşam döngüsündeki konumuyla ilgili olarak üretildiği başka bir örnek K15'ten gelir:

> "Çevrendeki herkes çalışıyor. Herkes parasını kazanıyor. Hani herkesin artık düzenli ve güzel bir hayatı var. Ben hâlâ evdeyim. Hiçbir iş yapmıyorum. Ders çalışıyorum. Para kazanmıyorum. Bu çok zordu. Her gün bunu düşünüyordum." (K15, 26, Ziraat Mühendisi)

Bu ifade, bireyin kendi konumunu sürekli başkalarının konumları üzerinden değerlendirmek zorunda kalmasından doğan bir içsel baskıyı ortaya koyar. Toplumsal normlar, bireyin "doğru zamanlamada çalışmak ve üretmek" gibi beklentilere uyum sağlamasını talep ederken, bu beklentilere uymayan bireyi "yetersiz" olarak işaretlemektedir. Toplumsal baskının en belirgin etkilerinden biri, bireyin "normal" yaşam rotasının dışında kalması nedeniyle sürekli bir savunma hâlinde olmasıdır. K5'in ifadesi, bu durumu şöyle örnekler:

> "Sürekli bu konunun konuşulması beni çok üzüyordu. Çok büyük bir problem değil aslında… Ama ben bir şekilde burada buldum kendimi." (K5, 28, Diş Hekimi)

Bu ifadeleriyle birey, yaşadığı sürecin büyüklüğünü sorgulasa da, toplumsal olarak üzerine yüklenen anlamların ağırlığından kaçamamaktadır. Bu da NEİY olmanın sadece bir konum değil, bir yetersizlik iması taşıyan bir kimlik haline gelmesine yol açar. Bu bağlamda Bourdieu'nün habitus kavramı oldukça işlevseldir. Toplumda üretkenlik, başarı ve ilerleme gibi normlar içselleştirildiğinde, bu normlara uymayan birey, kendi habitusu aracılığıyla "eksik" ya da "anormal" olduğunu hissetmeye başlar. NEİY bireyler, bu normlarla kendi yaşam pratikleri arasında bir uçurum olduğunu deneyimledikçe, bu fark yalnızca sosyal değil, psikolojik bir gerilime de dönüşmektedir. Bu noktada, NEİY sürecinde toplumsal baskı, bireylerin kendi benlik algılarını olumsuz yönde şekillendirmekte ve süreci daha da

ağırlaştıran bir faktör olarak devreye girmektedir. Aile üyelerinin, akrabaların, komşuların ya da arkadaşların iyi niyetli görünen ama aslında yargılayıcı nitelik taşıyan müdahaleleri, bireyin kendine olan güvenini sarsmakta; toplumsal bağların onarıcı değil, çoğu zaman kırılganlaştırıcı bir rol oynadığını göstermektedir.

3.6.3. NEİY Olmanın Psikolojik Etkileri

NEİY süreci, bireyler üzerinde yalnızca ekonomik ya da toplumsal değil, aynı zamanda ciddi psikolojik etkiler de bırakmaktadır. Katılımcıların ifadeleri, bu dönemin yalnızlık, yönsüzlük, değersizlik, özgüven kaybı ve hatta depresyon gibi yoğun duygularla iç içe geçtiğini göstermektedir. Psikolojik etkiler yalnızca bireyin ruh hâlini değil, sosyal ilişkilerden gündelik davranışlara kadar birçok alanı etkileyen yaygın ve derinleşen bir kriz hâline dönüşmektedir. K8'in ifadeleri bu durumu açıkça ortaya koyar:

> "Şu anda mesela özgüvenim yok. Yani hiç yok… Bir mülakata girsem, ya tamam, yine olmayacak zaten ya... Bir boş vermişlikle. Gerçekten çok zor bir süreç. İnsanı gerçekten çok yıpratan bir süreç." (K8, 26, Endüstri Mühendisi)

Burada özgüvenin yalnızca bireysel bir duygulanım değil, tekrar eden başarısızlıklar ve karşılıksız kalan çabaların sonucu olarak zamanla aşındığı görülmektedir. Bu tür ifadeler, bireyin hem kendi kapasitesine olan inancını kaybettiğini hem de gelecek planlamasında edilgenleştiğini gösterir. Benzer şekilde, K5 de yaşadığı içe çekilme hâlini şu sözlerle anlatır:

> "O her şeyi bıraktığım süreçte hiç kimseyle görüşmek istemedim. En dipte olduğum dönemdi. Bir şeyleri toparlayamayacağımı düşünüyordum. Hiçbir şey de yapmak istemiyordu canım" (K5, 28, Diş Hekimi)

Bu tür ifadelerde, yalnızlık sadece dışsal bir durum değil, bireyin kendi iç dünyasına kapanması, bağlantılarını askıya alması ve pasifleşmesi şeklinde tezahür etmektedir. NEİY olma süreci böylece, zamanla kendini gerçekleştirme arzusunu bastıran, bireyi hareketsizliğe mahkûm eden bir döngüye dönüşmektedir. K4, bu sürecin bireyin değer duygusunu nasıl aşındırdığını şöyle dile getirir: *"Ne kadar okumuş olsam da çalışmıyorsam bir anlamı yok gibi hissettiriyor şu anda."* Bu ifade, yalnızca ekonomik üretkenliğin değil, toplumsal tanınmanın ve statü kazanımının da psikolojik bütünlük için ne kadar merkezi olduğunu ortaya koyar. Bireyin sahip olduğu diplomalar ya da birikimler, eğer toplumsal olarak görünürlük ve faydayla ilişkilendirilemiyorsa, birey kendi kendisini değersiz

hissetmeye başlar. K9'un ifadesi, depresif ruh hâlinin gündelik hayat üzerindeki etkisini çarpıcı şekilde gösterir:

> "Evdeyim sürekli. Ders çalışasım da gelmiyor. Çok depresif bir havaya sokuyorum kendimi. Zaten hiçbir şey yapacak enerjim yok. Onun toparlanmasını bekliyorken de zaman kaybediyorum." (K9, Kadın, Lise Mezunu)

K9'un bu ifadeleri, içsel enerjinin tükenmesiyle başlayan bir süreçte, bireyin günlük sorumluluklarını dahi yerine getiremez hâle geldiğini ve zamanın "boşa akan bir yük" olarak deneyimlendiğini gösterir. Zamanın yitimi ve işlevselliğin kaybı, NEİY bireylerde hem suçluluk hem de mahcubiyet duygularını pekiştiren unsurlar hâline gelir. İktisat mezunu olan K2 ise sosyal ilişkilerde yaşanan gerilemenin psikolojik bir yansımasını şöyle ifade eder: *"Dışarı çıkma isteği azalıyor. İnsanların muhabbet etme isteğim bile azalıyor. Gelecek kaygısı konuşmanı, sosyalleşmeni engelliyor."* Burada görüldüğü gibi, NEİY süreci bireyin dış dünyayla olan etkileşimini sınırlar, onu yalnızlaştırır ve toplumsal aidiyet hissini zayıflatır. Bu yalnızlık, yalnızca fiziksel bir durum değil; iletişime, paylaşma arzusuna ve sosyal performansa yönelik isteksizlik biçiminde ortaya çıkar. K5 de bu durumu daha geniş bir çerçevede ele alır ve psikolojik etkilerin fiziksel boyuta da sirayet ettiğini belirtir:

> "Bu süreç çok zordu. Mental açıdan gerçekten çok zorlandım. Fiziksel olarak da bana etkisi oldu. Çok ciddi stresin etkileri oldu. Sosyal açıdan kendimi kısıtladım." (K5, 28, Diş Hekimi)

Bu ifade, NEİY sürecinin yalnızca geçici bir duygusal gerilim değil; bedensel, zihinsel ve sosyal sistemin tümünü etkileyen bir yıpranma süreci olduğunu göstermektedir. Katılımcıların bu ifadeleri, NEİY sürecinin yalnızca "bir işte çalışmama" hâliyle açıklanamayacağını; bu sürecin bireyin benlik algısını, sosyal kimliğini ve psikolojik bütünlüğünü tehdit eden çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle özgüven kaybı, değersizlik duygusu, sosyal geri çekilme ve geleceğe dair motivasyon eksikliği gibi unsurlar, bireyin süreci aktif olarak sonlandırmasının önünde psikolojik engeller oluşturmaktadır.

Elde edilen veriler ışığında, NEİY olmanın psikolojik etkileri, bireylerin yalnızca ruh hâlini değil; toplumsal kimliğini, sosyal ilişkilerini ve yaşam doyumunu şekillendiren temel belirleyenlerdendir. Bu nedenle NEİY gençlerle ilgili politikalar geliştirilirken, yalnızca ekonomik ya da yapısal çözüm yolları değil; psikolojik destek mekanizmalarının da entegre

edilmesi zorunludur. Aksi hâlde bireyin içe kapanan dünyası, dış dünyanın vaat ettiklerini erişilmez bir uzaklıkta bırakmaya devam edecektir.

3.6.4. Akranların Aynası

NEİY gençlerin eğitim geçmişleri yalnızca bireyin kendi yaşam öyküsüne değil, aynı zamanda çevresindeki benzer deneyimlere de dayanır. Bu bağlamda katılımcıların, kendi arkadaş gruplarının, sınıf arkadaşlarının veya aynı bölümden mezun olan akranlarının kariyer yollarına dair aktardıkları gözlemler, NEİY olma durumunun bireysel bir sorun olmanın ötesinde, yapısal ve yaygın bir örüntü taşıdığını göstermektedir.

Örneğin, K2'nin ifadelerinde, aynı üniversitenin aynı bölümünden mezun olan arkadaşlarının büyük bir kısmının kamu sektörüne yöneldiği, bazılarının ise kariyer tercihini tamamen değiştirerek örneğin polislik gibi alanlara geçtiği belirtilmektedir. K2, kamuya atanan ya da özel sektörde çalışan arkadaşlarının neredeyse hiçbirinin işinden memnun olmadığını şu sözlerle ifade eder:

> "Birçoğu bankacı oldu. KPSS'ye girip atanan, 2. sınıfta bırakıp polis olanlar bile var. Genelde bankaya, işte kamuya girenler. Ama genelde hiç birinin mutlu olduğunu düşünmüyorum." (K2, Erkek, 27, İktisat Bölümü Mezunu)

Bu gözlem, istihdamın yalnızca işe sahip olma anlamına gelmediğini; işin niteliği, bireyin ilgi ve yeteneklerine uygunluğu gibi faktörlerin de tatmin duygusu üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. K2'nin gözlemi iki şeyi aynı anda ortaya koyar: Bir yandan, kamu sektörünün sunduğu güvence gençler için hâlâ önemli bir çekim alanıdır. Diğer yandan, bu güvencenin bedeli olarak çoğu kişi sevmediği, kendini ait hissetmediği işlerde çalışmakta ve zamanla mutsuzlaşmaktadır. Bu durum, "çalışıyor ama mutlu değil" örnekleri üzerinden K2'nin kendi NEİY pozisyonunu da yeniden anlamlandırmasına neden olur. Onların sistem içinde olması, onun dışarda oluşunu olumsuz bir durum olarak göstermekten ziyade, bazı durumlarda onu psikolojik olarak rahatlatır. NEİY pozisyonu bu tür kıyaslamalarda sadece bir başarısızlık değil, bir kararsız bekleyiş, hatta bazen duygusal bir korunma biçimi olarak da anlam kazanabilir.

Benzer şekilde, K11 de mezun olduğu biyomedikal mühendisliği bölümünden arkadaşlarının bir kısmının öğretmenliğe yöneldiğini, bir kısmının ise devlet hastanelerinde çalışmaya başladığını belirtmektedir. Bu tercihler, çoğu zaman mesleğin sunduğu istihdam

olanaklarının yetersizliği veya güvencesizliğinden kaynaklanmakta; bireyleri alternatif ve çoğu zaman eğitimlerinden bağımsız kariyer yollarına itmektedir. K11'in ifadelerinde bu geçişin nasıl bir strateji ya da zorunluluk hâline geldiği açıkça hissedilir:

> "Mezun, sınıf arkadaşlarımdan çoğu. En yakın arkadaşlarımdan dört kişi öğretmen oldu. Belki de sektör anlamında iş bulamadıkları için öğretmen olmak onlara daha cazip geldi." (K11, 29, Biyomedikal Mühendisi)

Bu durum yalnızca bireyin değil, çevresindeki birçok kişinin benzer çıkmazlarda olduğunu ve eğitim-istihdam uyumsuzluğunun kolektif bir deneyim hâline geldiğini ortaya koyar. K8'in ifadesi de bu durumu destekler. Bilgisayar ve yazılım mühendisliği gibi alanlarda okuyan arkadaşlarının istihdam olanaklarının daha yüksek olduğunu belirten K8, kendi bölümünden mezun olanların daha çok zorluk yaşadığını ima etmektedir:

> "Benimle aynı bölümde olan insanlarla şu an pek sık görüşmüyorum ama yazılım mühendisliği olsun bilgisayar mühendisliği olsun onlar da olanakları daha fazla sanırım. Onlar şu anda çalışıyorlar." (K8, 26, Endüstri Mühendisi)

Bu kıyaslama, yalnızca bireysel başarısızlık hissini değil, aynı zamanda bölüm ve meslekler arası hiyerarşik bir farkındalığı da beraberinde getirir. Dolayısıyla, NEİY gençlerin kendi deneyimlerini yalnızca bireysel çerçevede değil, çevresel gözlemlerle birlikte değerlendirdikleri ve kendilerini bir kuşağın yapısal sorunlarının parçası olarak gördükleri dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, arkadaş çevresinin deneyimlerinin paylaşılması yalnızca bir karşılaştırma aracı değil; aynı zamanda bireyin toplumsal konumunu yeniden anlamlandırma çabası olarak da okunabilir. NEİY olmak, yalnız kalınan bir durum değil; çoğu zaman benzer koşullarda biçimlenmiş bir çevrede paylaşılan bir gerçekliktir.

3.6.5. NEİY Döneminde Ekonomik Bağımlılığın Olumsuz Etkisi

NEİY bireyler için ekonomik bağımsızlığın yokluğu, sadece maddi bir sorun olmaktan öte, kimlik inşası, toplumsal konumlanma ve psikolojik dayanıklılık üzerinde de belirleyici etkiler yaratmaktadır. Katılımcıların ifadelerinde ekonomik bağımlılık; bir yandan gündelik ihtiyaçların karşılanmasındaki zorluklarla, diğer yandan da özsaygı kaybı, gelecek planlarının ertelenmesi ve sosyal yaşamdan geri çekilme gibi sonuçlarla iç içe geçmiştir. Bu durum, Bourdieu'nün ekonomik sermaye kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bireyin hareket alanının nasıl daraldığını açıkça göstermektedir. K6, ekonomik olarak ailesine bağımlı olmanın yaşam kalitesi üzerindeki etkisini şu sözlerle dile getirir:

> “Okumamam ya da çalışmamam hayat kalitemi etkiliyor. Babamdan para alabiliyorum ama çalışıyor olsam çok daha fazlasını kazanırdım. Yaşam seviyem çok daha yüksek olurdu.” (K6, 18, Açık Lise Öğrencisi (Pasif))

Burada ekonomik bağımlılık, yalnızca para istemeye dair bir mahcubiyet değil; bireyin kendi potansiyelini gerçekleştirememesiyle bağlantılı bir yoksunluk olarak ifade edilmektedir. Maddi ihtiyaçların karşılanabiliyor olması bile bireyin bu bağımlılıktan duyduğu rahatsızlığı ortadan kaldırmamaktadır. Benzer şekilde, K4 de kendi ekonomik gücüne sahip olamamanın bireysel özgürlüğü üzerindeki etkisini şöyle ifade eder:

> “Kendi param yok. Eşimin parasını harcıyorum. O verdiği bir rahatsızlık hissi var. Kendi paramı kazansam o konuda daha özgüvenli olurdum.” (K4, 27, İç Mimarlık Mezunu)

Bu örnek, ekonomik bağımsızlığın yalnızca geçim meselesi olmadığını; bireyin öz yeterliliği, karar alma kapasitesi ve kimlik bütünlüğüyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. K4’ün deneyimi, kadın NEİY bireylerin içinde bulunduğu özgürlük beklentisi ile ekonomik gerçeklikler arasındaki çelişkiyi de açığa çıkarır. K5 ise, ekonomik bağımsızlığa ulaşamamanın gelecek planlarını nasıl ertelediğini açıkça ortaya koyar:

> “Kendi maddi özgürlüğümü kazandıktan sonra tamamen kendi başıma yaşamayı, hatta evlenmeyi istiyorum. Ama bu planların hepsini ileriye atmak zorunda kalıyorum çünkü bir güvencem yok.” (K5, 28, Diş Hekimi)

Bu ifadeler, NEİY sürecinin bireylerin yaşam döngüsünü nasıl geciktirdiğini ve bu gecikmenin salt maddi değil, aynı zamanda duygusal ve toplumsal bağlamda da ciddi sonuçlar yarattığını gösterir. K13’ün deneyimi ise, ekonomik bağımlılığın gündelik aktiviteler üzerindeki sınırlayıcı etkilerini yansıtır:

> “Seramik kursuna gitmek ya da resim kursuna katılmak istiyorum ama düzenli bir hayatım olmadığı için içimden gelmiyor. Aslında o parayı ailem de verebilir ama insan kendi düzenini kurup kendi gitsin istiyor.” (K13, 27, Kontrol Otomasyon Mühendisliği Mezunu)

Burada ekonomik yetersizlik sadece kursa gitmeyi engelleyen bir unsur değil; bireyin bir düzene kavuşamamasının hem sebebi hem de sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. K13’ün ifadesi, maddi destek ile ekonomik özgürlük arasındaki farkı ortaya koyar: Maddi destek, bireyin özneleşmesini sağlayacak bir araç olmadığında, bir anlamda bağımlılığı yeniden üretir. K7’nin ifadesi ise bireyin ekonomik bağımlılığı nedeniyle yaşadığı içsel sorgulamalara ışık tutar:

> "Giderler konusunda ailemden destek alamıyordum. Kahve içip dönerdim. Sonra evde çok fazla vakit geçiriyordum. Kendimle çok sık iç muhasebe yaptım. Neden olmuyor? Niye yapamıyorum?" (K7, Erkek, 26, Sosyoloji)

K7'nin bu ifadeleri, ekonomik bağımlılığın bireyin iç dünyasında yarattığı kırılganlığı, özgüven kaybını ve çaresizliği gözler önüne serer. Dışsal kaynaklara bağlı olmanın getirdiği sınırlılıklar, zamanla bireyin kendi potansiyelini sorgulamasına, hatta kendine olan inancını kaybetmesine neden olabilmektedir. K14 de benzer bir durumdan bahsederken, geçmişte sahip olduğu maddi imkânların kaybıyla birlikte, hayatın "gerçek yüzüyle" tanıştığını ifade eder:

> "Eskiden çok rahattım. İstediğim her şeyi alırdım. Şimdi hayatın gerçek yüzünü görüyormuş gibiyim. Bu yüzden çalışmak istiyorum." "Şu an mezun olduğum bir konum yok... O yüzden beni bir yere almaması normal yani." (K14, 20, Lise Mezunu)

Bu ifadeler, ekonomik kaybın bireyde yarattığı dönüşümü ve çalışma isteğini tetikleyen bir kırılma noktası olarak değerlendirilebilir. Ekonomik sermaye kaybı, NEİY bireylerde yalnızca bir yoksunluk değil; aynı zamanda toplumsal statüde düşüş, gündelik yaşamın daralması ve geleceğe dair güvensizlik duygularının da temel kaynağıdır. NEİY sürecinde ekonomik bağımlılık, yalnızca bireyin geçimini sürdürememesiyle sınırlı bir sorun değil; aynı zamanda toplumsal üretkenlik normlarına dâhil olamamanın yarattığı mahcubiyetle de iç içedir. K8'in *"Kimse niye para istiyorsun demiyor ama insan utanıyor. Mezunsun, çalışman gerekiyor. Hâlâ para istiyorsun."* ifadesi, bu ikili yüklenmeyi çarpıcı biçimde ortaya koyar.

Özetle, NEİY sürecinde ekonomik bağımlılık bireyin sadece maddi koşullarını değil, özsaygısını, sosyal ilişkilerini, kimlik algısını ve gelecek beklentilerini de şekillendirmektedir. Bu bağlamda ekonomik sermaye yoksunluğu, NEİY deneyimini derinleştiren ve bireyin bu konumdan çıkmasını zorlaştıran temel yapılardan biridir. Dolayısıyla çözüm önerileri yalnızca iş bulma stratejileriyle sınırlı olmamalı; aynı zamanda bireyin kendi yaşamını inşa etmesine olanak tanıyacak ekonomik bağımsızlık koşullarının geliştirilmesine odaklanmalıdır.

3.6.6. Sermaye ile NEİY Türlerinin Kesişimi

Bu çalışmada görüşülen katılımcıların NEİY statüsünde bulunma nedenleri incelendiğinde, her bir katılımcının sürece farklı biçimlerde dâhil olduğu ve bu farklılıkların yalnızca bireysel tercihlerle değil, aynı zamanda sahip olunan ya da olunamayan sermaye

biçimleriyle şekillendiği görülmüştür. Bununla birlikte, bireylerin NEİY statüsünü nasıl deneyimledikleri de (örneğin aktif–pasif, gönüllü–gönülsüz, kısa–uzun süreli gibi türler) benzer biçimde bu sermaye yapılarına bağlı olarak çeşitlenmektedir. Aşağıdaki tablo, katılımcıların NEİY olma nedenlerini, deneyimledikleri NEİY türleriyle ve sahip oldukları sermaye biçimleriyle ilişkilendirilerek sunmakta; böylece nitel bulguların sistematik bir özeti olarak işlev görmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların NENİ Olma Nedenleri ile NEİY Olma Biçimleri ve Sermaye Biçimleri Arasındaki İlişki

Katılımcı	Temel NEİY Nedeni	NEİY Olma Biçimi	Açıklama / Gözlem	Sermaye Yorumu
K1	Eğitim sonrası yönsüzlük	Aktif NEİY	Katılımcı, evlilik sonrası, kendi isteğiyle NEİY statüsüne geçmiştir. Kendi rotasını belirlemeye çalışan katılımcı, iş gücü piyasasına dair bilinçli bir mesafelenme içindedir.	Katılımcı Mimarlık bölümü mezunudur. Yüksek kültürel sermaye ve yüksek ekonomik sermayeye sahip olmasıyla birlikte bireysel tercihini sürdürülebilir kılmaktadır. Bölümü itibariyle nadiren proje bazlı iş yapabilmektedir.
K2	İş kurma isteğinin olması ancak sektör bazlı bir karara varılamaması	Aktif NEİY	Katılımcı, iş kurma arzusunu dile getirmiş ancak hangi sektörde faaliyet göstereceğine dair net bir karar verememiştir. Bu süreç, onun NEİY statüsünü geçici ve aktif kılarken, aynı zamanda yönsüzlüğün getirdiği bir belirsizliği de yansıtmaktadır. Ailesinin girişimcilik geçmişi bu arzuyu desteklese de, planlama ve uygulama süreci henüz şekillenmemiştir.	Yüksek ekonomik sermaye ve yüksek sosyal sermaye öne çıkmaktadır. Ailenin ticaretle uğraşması ve ekonomik sermayesinin yüksek olması bu süreci kolaylaştırmaktadır. Ekonomik sermayenin yüksek olması, onun için bu süreci daha çok girişimcilik planlarını kurma evresidir. Bu süreçte dayısının işinde destek olabilmesi, sosyal sermaye açısından oldukça işlevseldir.
K3	Sektörel zorluklar ve NEİY statüsü için gönüllülük	Pasif NEİY	Kadın olarak inşaat sektöründe karşılaştığı toplumsal ve yapısal engeller nedeniyle istihdamdan dışlanmış, uzmanlık diplomasının işlevsizleşmesiyle NEİY konumunu gönüllü biçimde benimsemiştir. Eşinin gelir düzeyi nedeniyle bu statüsünü benimseyebilmesi mümkündür. Ancak yine de ekonomik refahı sağlamak üzere kısa süreli iş planı vardır ve iş arayışındadır.	Düşük sosyal sermaye, düşük ekonomik sermaye. NEİY statüsünde kalmak istiyor ancak ekonomik sermayesi sebebiyle iş aramak zorunda kalıyor. Uzun vadede NEİY statüsünde olacağı söylenebilir.
K4	Evlilik ve bölüm bazlı istihdam sorunu	Aktif NEİY	Eğitim hayatı ve evlilik süreci sonrası iç mimarlık alanında istihdam zorlukları yaşamaktadır. Staj yapmamış, sosyal ağlara erişimi zayıf. İş arayışına devam etmekte ancak sektörel karşılığı olmayan bir diplomaya sahip olduğunu düşünmektedir. İç mimarlığın mimarlığa göre çok daha az tercih edildiğini vurgulamaktadır.	Yüksek ekonomik ve sosyal sermaye; kültürel sermayeye yatırım yapılmış ancak dönüşümü sınırlı kalmıştır. Sektörel yapılar ve çevresel destek eksikliği NEİY durumunu pekiştirmiştir.

K5	Özel üniversite mezunu olmak	Aktif NEİY	Özel üniversite mezunu olmasının sektörde dezavantaj yarattığını ifade etmekte, DUS'a hazırlanmış ancak başarılı olamamıştır. Ailesinin meslek yönlendirmesi etkili olmuştur.	Babası inşaat sektöründe çalıştığı için iç mimarlığa yöneliyor. Sosyal sermaye bu noktada işlevsel bir rol oynamaktadır. Kültürel sermaye sınav başarısıyla desteklenmiş ancak dönüşüm sağlayamamıştır.
K6	Eğitim ve istihdamdan uzaklaşma, motivasyon eksikliği	Pasif NEİY	Katılımcı, açık lise öğrencisi olmasına rağmen ne eğitim ne de istihdam yönünde bir çaba içindedir. "Başkasının elinin altında çalışmak istemiyorum" ifadesi, otoriteye karşı bir direnç ve bireysel özgürlük arzusunu gösterse de bu tavır motivasyon eksikliğiyle birleştiğinde kronik bir gönülsüzlük üretmektedir. Uzun vadeli planlardan uzak durması, anlık tatmin arayışına yönelmesi ve parçalanmış aile yapısı da bu durumu pekiştirmektedir.	Ekonomik ve sosyal sermaye aileden aktarılmaktadır. Babasının tekstil atölyesi ve giyim mağazası, katılımcının geleceğini bu işletmeler üzerine kurgulamasına neden olmaktadır. Bu durum, dış dünyaya yönelme zorunluluğunu ortadan kaldırmakta, sermaye destekli bir gönülsüz NEİY profili oluşturmaktadır.
K7	Askerlik, sağlık sorunları gibi özel sebepler ve bölüm bazlı istihdam sorunu, tecrübe eksikliği	Aktif NEİY	Katılımcı sağlık sorunları sebebiyle askerlik başvurularından red almıştır. Bu süreç devam ettiği için iş başvurularında da askerlik bir engel olarak karşısına çıkmıştır. Yakın zamanda kısa süreli bir iş deneyimi olsa da bu işin kendisine uygun olmadığını fark ederek ayrılmış ve hâlihazırda aktif bir şekilde iş aramaktadır. NEİY statüsüne gönülsüzce girmiştir.	Ekonomik sermayesi sınırlıdır. Sağlık sorunları ve askerlik meselesi gibi yapısal engellerle birleşen bu durum, işgücü piyasasına geçişte dezavantaj yaratmakta; sermaye birikimi NEİY statüsünden çıkış için yeterli destek sunmamaktadır.
K8	Mesleki yön değişikliği	Aktif NEİY	Katılımcı, mezun olduğu bölüme karşı ilgisinin olmadığını ve bu nedenle alan değiştirmek istediğini ifade etmektedir. Mevcut eğitimiyle bağ kuramamış ve farklı mesleki yönelimler arayışına girmiştir. Diş hekimliği gibi prestijli bir bölümden mezun olmasına rağmen sigortasız çalışma ve steril olmayan cihaz kullanımı gibi olumsuz iş deneyimleri olmuştur. Bu süreçte geçici olarak NEİY durumunda bulunmakta, aktif biçimde yeni bir yön tayin etmeye çalışmaktadır.	Orta düzeyde kültürel sermayeye sahiptir. Eğitimsel geçmişi belli bir birikim sağlasa da bu birikim, istihdamda ya da kariyer seçiminde sürdürülebilir bir motivasyon oluşturmamaktadır. Sosyal ve ekonomik sermayeye dair veri sınırlı olmakla birlikte, sermaye birikimi yön tayini için yeterli düzeyde destek sağlamamaktadır.
K9	Öznel değersizlik	Pasif NEİY	Katılımcı, üniversitede yaşadığı sosyal uyumsuzluk ve değersizlik duyguları nedeniyle eğitimine ara vermiştir. Yeni	Psikolojik tükenmişlik ve sermaye erozyonu gözlemlenmektedir. Mevcut sermayeler hem dönüşememekte hem de zamanla yıpranmaktadır.

			bir bölümde şansını denemek istese de motivasyon eksikliği ve tükenmişlik duygusu süreci pasif bir şekilde yürütmesine neden olmaktadır. NEİY konumunu geçici olarak görse de sürecin aktif olarak yönetilemediği gözlemlenmektedir.	
K10	Sosyal ağ eksikliği, sağlık durumu	Aktif NEİY	Lise mezunu, birçok kursa katılmış, yurt dışı planları olan bir birey. İş arama sürecine yeni başlamıştır. NEİY süreci kendi ifadesiyle gönüllü başlamış, zamanla zorunlu hale gelmiştir.	Ekonomik sermaye birikimi yüksek olmakla birlikte, sınırlı sosyal sermaye bağlantıları bireysel dönüşüm kapasitesini kısıtlamakta; kültürel sermaye yatırımları ise daha çok bireysel çabayla inşa edilmektedir.
K11	Mezun Olunan Bölüm ile İlgili Hayal Kırıklığı	Aktif NEİY	Mezun olduğu bölümle güçlü bir aidiyet geliştiremediğini, bunun iş hayatında daha da netleştiğini ifade etmektedir. Şu anda asıl ilgisinin öğretmenlik mesleğine yönelik olduğunu ve bu alanda yönelim geliştirme sürecinde olduğunu belirtmiştir.	Katılımcının kültürel sermayesi sınırlı düzeydedir; önceki eğitim alanıyla kurduğu zayıf bağ, kariyer yöneliminin belirsizleşmesine neden olmuştur. Sosyal sermaye desteğinin sınırlı olduğu anlaşılmakta, yön değişikliği süreci ise bireysel çaba ile yürütülmektedir.
K12	Üniversiteye hazırlık süreci	Aktif NEİY	Lise mezunu olan katılımcı, üniversiteye hazırlanma sürecindedir. Ancak ekonomik yetersizlikler nedeniyle bu süreci planladığı şekilde sürdürememekte, bir yandan da geçici işler arayışına yönelmektedir.	Ekonomik sermaye eksikliği, katılımcının eğitime devam etmesini ve bu sürece odaklanmasını zorlaştırmaktadır. Aile desteği sınırlı olduğu için NEİY durumu geçici olarak sürmekte, fakat sermaye kısıtları süreci kırılgan hale getirmektedir.
K13	Başarısız mülakatlar ve bölüm bazlı istihdam sınırlılığı	Aktif NEİY	Katılımcı mühendislik mezunudur ancak savunma sanayii gibi bazı iş alanlarında çalışmak istememektedir. Ailesinin güçlü eğitim geçmişi nedeniyle mühendislik seçimi yönlendirme sonucu oluşmuştur. İş görüşmelerinde yoğun kaygı yaşamakta ve bu durum mülakat başarısını olumsuz etkilemektedir. NEİY olma durumu bir tercih olmaktan çok duygusal engellerle şekillenmiştir.	Yüksek ekonomik ve sosyal sermayeye sahiptir; ancak psikolojik sermaye (özgüven, stresle başa çıkma gibi) açısından zorluklar yaşamaktadır. Ailesel sermaye aktarımı güçlü olsa da, bireysel olarak sermayesini kullanma becerisi sınırlıdır. Bu durum, mevcut konumuyla potansiyeli arasındaki açığı derinleştirmektedir.
K14	Eğitim hedefinin ertelenmesi	Pasif NEİY	Katılımcı, hayalini kurduğu moda tasarım bölümüne kayıt yaptıramamış ve bu nedenle eğitimine ara vermiştir. Şu anda yeniden bu alanda hazırlık yapmaktadır. Aynı zamanda zaman zaman iş arasa da bu arayış süreklilik göstermemektedir.	Ekonomik sermaye düzeyi yüksek olup, babasının yurt dışında çalışıyor oluşu olası riskleri dengeleyen bir güvenlik ağı sağlamaktadır. Bu durum, aktif çaba göstermeden bir geçiş döneminde kalmasına olanak tanımaktadır.

	(babanın yurt dışı planı nedeniyle)		Eğitimine yeniden başlama niyeti ve yurt dışı ihtimali nedeniyle beklemede bir konumda bulunmaktadır.	Eğitim hedefi belirgin olsa da sosyal ve kültürel sermaye mobilizasyonu sınırlı görünmektedir.
K15	Bölüm bazlı istihdam sorunu	Aktif NEİY	Katılımcı ziraat mühendisliği mezunudur ancak İstanbul'da bu alandaki istihdam olanaklarının sınırlı olması nedeniyle iş bulmakta zorlanmaktadır. KPSS'ye hazırlanmakta ancak süreç istediği gibi ilerlememekte ve bu durum onu hem duygusal hem de motivasyonel olarak yıpratmaktadır. İş arayışını sürdürmekte ancak zamanla umutsuzluk hissetmeye başlamıştır.	Ekonomik ve kültürel sermaye birikimi sınırlıdır. Bu nedenle yalnızca bireysel çaba ile iş bulmakta zorlanmakta, bölümüyle ilgili iş alanlarının daralması mevcut sermaye yapısıyla birleştiğinde işgücü piyasasına geçişini daha da zorlaştırmaktadır.

Yukarıdaki tabloda yer alan katılımcı verileri, NEİY olma durumunun çok boyutlu özelliğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların NEİY türleri, nedenleri ve bu süreçlere dair öznel deneyimleri, bireysel tercihler kadar yapısal sınırlılıkların da belirleyici olduğunu göstermektedir. Gerek ekonomik sermaye yetersizliği, gerek sosyal ağların sınırlılığı gerekse kültürel ve sembolik sermaye aktarımındaki kopukluklar, gençlerin eğitim ve istihdam süreçlerine entegrasyonunu zorlaştırmaktadır.

Tablodaki bulgular aynı zamanda NEİY statüsünün durağan bir konum olmaktan ziyade, geçişli, zaman içinde değişebilen ve farklı motivasyon düzeyleriyle biçimlenen bir süreç olduğunu göstermektedir. Bazı katılımcılar için NEİY olmak gönüllü bir tercihken, bazıları için bu durum yapısal zorunlulukların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, NEİY gençlerin homojen bir grup olarak ele alınamayacağına işaret ederken, farklı NEİY türlerinin (aktif, pasif.) analizsel olarak ayrıştırılmasının önemini vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu tablo, NEİY gençlerin yalnızca istatistiksel birer veri noktası değil; toplumsal eşitsizliklerin, sermaye farklılıklarının ve bireysel yönelimlerin kesişiminde konumlanan dinamik öznelere dönüştüğünü açıkça göstermektedir.

Bu bölümde, NEİY gençlerin deneyimleri ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye ekseninde çok katmanlı olarak ele alınmıştır. Katılımcı ifadeleri, NEİY olma sürecinin yalnızca eğitim ve istihdam dışında kalmakla sınırlı bir durum olmadığını; aksine bireyin yaşamında maddi bağımsızlıktan sosyal aidiyete, özgüvenden yön duygusuna kadar birçok alanda derin etkiler yarattığını göstermektedir.

Katılımcıların deneyimlerinde en sık dile getirilen olgu, ekonomik bağımlılığın bireyin hem gündelik yaşam pratiklerini hem de kendilik algısını nasıl zedelediğidir. Kendi gelirine sahip olmamak, yalnızca tüketim alışkanlıklarını değil, aynı zamanda bireyin gelecek planlamasını, sosyalleşme biçimlerini ve toplumsal rollerle kurduğu ilişkiyi de doğrudan belirlemektedir. K6'nın *"babamdan para istemek zorunda kalıyorum, bu da yaşam kalitemi düşürüyor tabii ki"* sözleri, ekonomik sermayeden mahrum kalmanın bireyde nasıl bir eksiklik duygusu yarattığını ortaya koymaktadır.

Sosyal sermayenin yoksunluğu**,** özellikle bireyin iş bulma sürecinde karşılaştığı yalnızlık, referans ve destek eksikliği üzerinden açığa çıkmaktadır. K2'nin "*insanlarla muhabbet etme isteğim bile azaldı*" ifadesi, yalnızca fiziksel izolasyonu değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin anlamını yitirmesini de yansıtmaktadır. Buna karşılık, K13'ün "*bu süreci bir tek*

kişiyle paylaştım ama o beni çok iyi anladı" şeklindeki sözleri, sosyal desteğin küçük de olsa ne kadar koruyucu bir etki yaratabileceğini göstermektedir.

Kültürel sermaye kaybı**,** zamanla özgüvenin sarsılması, öğrenme motivasyonunun zayıflaması ve mesleki yeterliliklere dair inançların aşınması şeklinde görünmektedir. K8'in "hiçbir şey yapmadım, ne çalıştım ne iş aradım" ifadesi, yalnızca bir boşluk hâlini değil, aynı zamanda zamanla bireyin kendi potansiyeline dair inancını da kaybettiğini gösterir. Bu durum, sadece bireysel değil, aynı zamanda kuşaklararası sermaye aktarımını da olumsuz etkileyen bir sürece dönüşmektedir. NEİY bireyler, aynı zamanda yoğun bir toplumsal baskı ve mahcubiyet duygusu ile karşı karşıyadır. Özellikle "evde boş oturma"ya dair yapılan dolaylı ya da doğrudan eleştiriler, bireyin içselleştirdiği toplumsal normlarla çatışmasına ve kendi yetersizliğine dair bir duygu üretmesine neden olmaktadır. K6'nın *"Asansöre binerken bile kapıyı açıp 'çalış' diyordu babaannem"* sözleri, bu baskının ne kadar gündelik ve sürekli bir biçim alabildiğini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Tüm bu olumsuzlukların sonucunda NEİY süreci, bireylerde yoğun bir psikolojik gerilim, amaçsızlık, içe kapanma ve pasiflik döngüsü yaratmaktadır. K5'in "*bir dönem hiçbir şey yapmadım, kimseyle görüşmek istemedim*" ifadesi, bu sürecin depresif etkilerini açıkça yansıtırken, K4'ün "çalışmıyorsam okumanın da anlamı yokmuş gibi geliyor" sözleri, sistemin üretkenlik üzerinden kurduğu değersizleştirme mekanizmasının birey üzerindeki etkisini gösterir. Bununla birlikte, bazı katılımcılar bu süreci yalnızca edilgen bir bekleyiş olarak yaşamamış, çeşitli başa çıkma stratejileri geliştirmiştir. K8'in çevrimiçi eğitimlere katılması, K10'un yabancı dil kurslarıyla süreci değerlendirmesi, bireylerin kültürel sermayelerini yeniden üretmeye çalıştıklarını göstermektedir. Bu girişimler, NEİY sürecinin mutlak bir çaresizlik hâli olmadığını, uygun koşullar ve destekleyici çevre sağlandığında bireylerin yeniden üretkenlik kazanabildiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada ortaya çıkan bulgulara göre, NEİY süreci bireylerin yalnızca işsiz ya da eğitimsiz olduğu bir dönem değildir; aynı zamanda sermaye kayıplarının, yönsüzlüğün, toplumsal dışlanmanın ve öznel yıpranmanın yoğunlaştığı, derin bir toplumsal ve bireysel krize işaret eder. Bu bağlamda, NEİY olgusunu anlamak ve müdahale etmek için yalnızca iş olanaklarını artırmak değil; aynı zamanda bireylerin sosyal, kültürel ve psikolojik olarak desteklendiği çok boyutlu bir yaklaşım geliştirmek gereklidir.

3.7. Geleceğe Yönelik Beklentiler, Hayaller ve Planlar

NEİY konumundaki bireylerin geleceğe dair tahayyülleri, bireysel arzular kadar toplumsal koşulların da şekillendirici etkisini barındıran çok katmanlı bir yapıdır. Yapılan görüşmelerde, NEİY sürecinin bireyler üzerinde bıraktığı bir ümitsizlik, kararsızlık, güvensizlik ve motivasyon gibi duygularla birlikte bireylerin hislerini çoğu zaman karmaşık bir şekilde anlattığı, kimi zaman da hislerin yalnızca ağlamak, susmak gibi fiziki tepkilerle anlatıldığı durumlar karşımıza çıkmıştır. Bu bölümde, katılımcıların anlattıklarından yola çıkılarak, kendi işini kurma hayali, akademik ve mesleki hedefler, eğitime devam etme ya da etmeme yönündeki kararlar gibi birçok faktörler ele alınacaktır.

3.7.1. Kendi İşini Kurma ve Girişimcilik Hayalleri

Yapılan görüşmelerde, bazı katılımcıların kendi işini kurarak ilerleme hayalleri ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, severek icra ettiği iç mimarlık mesleğini K4'ün kendi işini kurma yönündeki arzusu, bireysel bağımsızlık, özgünlük ve kendine ait bir iş alanı yaratma isteğiyle şekillenmiştir: *"Ben kendi dediğim gibi markam olsun, kendi bir ismim olsun, kendi yerim olsun... Ofis benim olsun, ben çalışayım gibi hep düşünüyorum."* Başkalarının yanında çalışmayı hiçbir zaman düşünmediğini belirten K4, iç mimarlık alanındaki mesleki kimliğini kendi markasını yaratma ve kendi ofisini kurma hayaliyle özdeşleştirmektedir. Bu yönelim, sadece profesyonel bir tercih değil, aynı zamanda kurumsal yapılardan uzak durma ve iş üzerinde tam kontrol sahibi olma arzusunun da bir yansımasıdır. Eşinin de mimar olması, onun bu hayalini destekleyen sosyal sermaye unsurunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu, NEİY gençlerin kendi potansiyellerini gerçekleştirmek için ailevi destek ağlarını nasıl mobilize ettiklerini göstermektedir.

Benzer bir biçimde, K2'nin planı da girişimcilik ekseninde şekillenmekte; ancak bu plan doğrudan ekonomik sermaye erişimiyle bağlantılıdır: *"Eğer sponsorlarımı ikna edebilirsem ki bu işte ailem olur... Bana bir sermaye borç olarak verirlerse bu işi yapabiliyorum."* Ailesini "sponsor" olarak tanımlayan K2, kendi işini kurmak için gereken sermayeyi borç olarak elde etme üzerine stratejiler geliştirmiştir. Kendi birikimleriyle ya da kredi çekerek işini finanse etmeyi de olasılıklar dâhilinde gören K2, aslında NEİY sürecinin sunduğu sınırlı kaynaklar içerisinde hareket etmeye çalışmaktadır. Bu durum, girişimcilik arzusunun yalnızca hayal değil, aynı zamanda bir zorunluluk ve çıkış yolu olarak da değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

K14'ün güzellik sektöründe kendi stüdyosunu kurma planı, daha küçük ölçekli ama bireysel anlamı yüksek bir başka örnektir. K14 için bu hedef yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda estetik, duygusal ve kimliksel bir anlam taşımaktadır. *"Birkaç yıl sonra gerçekten kendi işimde olmak çok isterim ve o şekilde görüyorum. Protez tırnak stüdyosu kurmak istiyorum."* şeklindeki ifadesi, sermaye açısından sınırlı bir genç bireyin, küçük adımlar atarak anlamlı bir yaşam alanı yaratma çabasını yansıtır. Aynı zamanda, bu örnek NEİY gençlerin üretken olmak ve toplum içinde yer edinmek için nasıl alternatif yollar geliştirdiklerini de göstermektedir. Katılımcıların bazıları, kendi işini kurma hayalini bireysel tatmin, özgürlük ve anlam arayışı üzerinden şekillendirmektedir. Örneğin, K4'ün *"ofis benim olsun, ben çalışayım"* şeklindeki vurgusu veya K14'ün *"projesi demek stüdyo kurmak istiyorum"* ifadesi, bu anlam arayışının tezahürü olarak karşımıza çıkar. K2'nin ise işi "sponsorları ikna ederek" başlatma düşüncesi, bu özgürlük arzusunun mevcut yapısal bağımlılıklar içinde nasıl şekillendiğine işaret eder.

Bu ifadeler bir arada değerlendirildiğinde, NEİY gençlerin girişimcilik hayallerinin yüzeyde bireysel gibi görünse de arka planda oldukça toplumsal belirlenimlere sahip olduğu görülmektedir. Bu hayaller, bir yandan iş yaşamının sunduğu güvencesiz ve parçalı istihdam biçimlerine karşı bir karşı duruş olarak da değerlendirilebilir. Nitekim iş deneyimi noktasında henüz 20 yaşında olan K14 için benzer şeyleri söylemek pek mümkün olmasa da K4 ve K2 gibi katılımcılar daha önce iş deneyimi olan veya istihdam süreçleriyle aktif olarak ilgili olan bireyler için olumsuz çalışma koşullarının yaşanmasıyla şekillenen bir duruştan bahsedilebilir. Bir diğer deyişle, NEİY gençlerin iş kurma hayalinin ötesinde; toplumsal sistem içinde bir kimlik inşa etme hayalini de taşıdıkları söylenebilir. Bu hayallerin gerçekleştirilmesi ise elbette ki bireylerin sahip oldukları sosyal, ekonomik ve kültürel sermayeden bağımsız değildir. Nitekim kaynaklara erişim konusunda bazı katılımcılar çok daha fazla imkâna sahip iken bazı katılımcılar daha sınırlı imkanlara sahiptirler.

3.7.2. Akademik Kariyer Hedefleri ve Belirsizlik

NEİY konumundaki gençlerin bir kısmı, geleceğe dair beklentilerini akademik kariyerle özdeşleştirmektedir. Ancak bu yönelimin çoğu zaman idealize bir rotadan çok, çeşitli toplumsal engeller, kişisel belirsizlikler ve yapısal sınırlılıklar içeren karmaşık bir süreci yansıttığı görülmektedir. Katılımcıların ifadelerinde akademik kariyer hedefleri; umut, kararsızlık, zamanlama sorunu, finansal olanaksızlık ve toplumsal kıyaslama gibi birçok

dinamikle iç içe geçmektedir. Kontrol otomasyon mühendisi olan ve annesi de akademisyen olan K13'ün ifadeleri bu çok katmanlı sürecin tipik bir örneğini oluşturur. Akademisyen olma arzusu, sadece bir mesleki ideal değil, aynı zamanda bir yaşamda anlamlı bulunan bir tutkudur. Ancak bu tutku, yalnızca akademide ilerlemekle sınırlı değildir. Özel sektörde deneyim kazanmak, maddi imkânlar oluşturmak ve uluslararası hareketlilik gibi unsurlar da bu sürecin doğal parçalarıdır:

> "Mezun oldum. Çalışayım. Tecrübem olsun. Özel sektörü göreyim. Tutulsam da tutulmasam da özel sektörle. Ondan sonra akademiye döneyim." (K13, 27, Kontrol Otomasyon Mühendisliği Mezunu)

K13'ün ifadesinde kariyer çizgisi doğrusal değil, döngüsel ve esnektir. Bu esneklik, bir yandan bireysel kararlılığın, diğer yandan da dış koşulların şekillendirici gücünün bir sonucudur. Özellikle yurtdışında doktora yapma arzusu, onun kariyer planlarına ulusötesi bir boyut eklemekte; ancak aynı zamanda bu hedefe ulaşma konusunda yaşanan kararsızlığı da yansıtmaktadır:

> "Doktorayı yurt dışında yapmak istiyorum... Ama orada bir alan bulamazsam üniversitede çalışabilirim. Daha kararsızım." (K13, 27, Kontrol Otomasyon Mühendisliği Mezunu)

Benzer şekilde K15'in ifadesi, akademik kariyere yönelik arzunun nasıl umutsuzluk ve motivasyon kaybıyla iç içe geçebileceğini göstermektedir. Akademik hedeflere duyulan inanç, zamanla yerini değersizlik hissine ve karşılaştırmalı bir başarısızlık algısına bırakabilmektedir: *"Hiçbir zaman iş bulamayacakmışım... Hiçbir zaman düzgün bir işle çalışamayacakmışım gibi geliyor."* K15'in bu ifadesi, NEİY gibi esasen çoğu zaman dönemsel veya geçici olarak yaşanması mümkün olan bir sürecin bireylerin algılarında ne denli kalıcı bir iz bıraktıklarını göstermektedir. Bu algısal iz, toplumsal referans gruplarıyla yapılan karşılaştırmalarla daha da belirginleşir. "Herkesin bir hayat kurduğu" hissi, bireyin kendi konumunu olumsuzlama ve zamanın "boşa geçtiği" duygusunu güçlendirmektedir:

> "3 senedir bakıyorum ne yaptım ki diye düşünüyorum... Böyle senelerim çöpe gitmiş gibi hissediyorum." (K15, 26, Ziraat Mühendisi)

Genel olarak katılımcıların ifadeleri, akademik kariyerin NEİY gençler için bir kurtuluş yolu olarak tahayyül edilse de, bu yolun giderek daha fazla engelle örüldüğünü göstermektedir. Atanma sürecindeki belirsizlikler, yurt dışı hedeflerinin ulaşılamaz oluşu, toplumsal baskılar ve ekonomik gereklilikler bu yolu kırılgan hale getirmektedir. K5'in

uzmanlık ve klinik açma planı, bu sürecin sonunda ne denli ciddi bir maddi ve manevi çaba gerektiğini de ortaya koymaktadır: *"Klinik açma hayalim var kesinlikle... Ama bu da bir çaba gerektiriyor. Maddi açıdan da epey bir birikim lazım."*

Sonuçta, NEİY gençlerin akademik kariyer noktasındaki hayalleri, hem bir meslek odaklı yaklaşım, hem de bireylerin idealleri, benlik algıları çerçevesinde ek bir yönelim olarak görülebilecek bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ideallerin gerçekleştirilmesi noktasında ise toplumsal olanakların ve yapısal desteklerin varlığına da bağlıdır. Bu nedenle NEİY gençlerin akademik hedefleri, mevcut eğitim ve istihdam sisteminin sınırları içinde şekillenen bir süreç olarak okunmalıdır.

3.7.3. Esnek ve Çok Yönlü Planlamalar

NEİY konumundaki gençlerin gelecek tahayyülleri, tekil hedefler etrafında şekillenen çizgisel planlamalardan ziyade, çoğu zaman çok yönlü ve esnek senaryolar içermektedir. Katılımcıların ifadeleri, belirsizliklerin yoğun olduğu bir dönemde, katı meslek ideallerinden ziyade çeşitli ihtimallere açık kurgular üzerinden gelecek inşa ettiklerini göstermektedir. Bu yönelim, toplumsal ilişkiler ve ekonomik koşullar çerçevesinde şekillenmektedir. Örneğin K7, bankacılık sektöründe ilerlemek isterken, aynı zamanda aileden gelen bir ortak çalışma kültüründen de hareketle bu yönde bir olasılığa da kapı aralamaktadır: *"Aslında ilerlemek istediğim bir meslek alanı bankacılık… Ama aile dükkânı gibi bir durum da olabilir."* K7'nin bu çoklu planlama biçimi, yalnızca alternatifler üretmek değil; aynı zamanda ekonomik güvencesizliğe karşı bir tür "risk yayma" stratejisi olarak da okunabilir. Bankacılık gibi daha kurumsal bir sektörde istikrar arayışını, aile işletmesinde süreklilikle dengelemesi, bireysel tercih ile yapısal zorunluluklar arasında gidip gelen bir pozisyonu görünür kılmaktadır.

Benzer şekilde, K10'un ifadesi de hem kariyer hem aile yaşamına dair beklentileri aynı düzlemde barındıran hibrit bir gelecek planını yansıtır: *"Olursa evli, çocuklu bir insanım... Ama mimar olarak bir şeyler yapıp... Almanya'da olmak istiyorum."* K10, geleceğini yalnızca mesleki başarı üzerine kurmamaktadır. Onun kurgusunda, toplumsal cinsiyet normlarıyla uyumlu biçimde evlilik ve annelik gibi rollerle birlikte, mekânsal hareketlilik arzusu da yer alır. Bu ifade, kadınların kariyer tahayyüllerinde sıklıkla karşılaşılan "çifte yük" durumunu işaret ederken, aynı zamanda bu roller arasında denge kurma çabasının da altını çizer.

K9'un yaklaşımı ise daha teknik ve sektörel bir çeşitliliğe işaret eder. Siber güvenlik, bilişim güvenliği, bilgisayar programcılığı gibi birbirine yakın ama farklı alanlarda plan yapması, esnek uzmanlaşma stratejisinin bir örneğidir: *"Siber güvenlik olur. Olmazsa bilişim güvenlikleri de olur. Olmazsa bilgisayar programcılığı olur."* Bu şekilde çeşitlilik içeren esnek planlar, bireysel bir durumu yansıtabileceği gibi iş bulma konusunda yaşanan zorluklar ve çalışan-iş uyumsuzlukları gibi sebeplerle de şekillenmektedir. K9'un bu yönelimi, eğitim alanında edindiği yetkinliklerin istihdam sürecinde yeniden şekillenebileceğine dair bir öngörünün tezahürü olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda bu, iş piyasasındaki dalgalanmalara karşı alınan bir "yumuşak duruş" pozisyonudur. Bu ifadelerin ortaklaştığı nokta, NEİY gençlerin "kararsız" ya da "belirsizlik içinde sürüklenen" bireyler olmaktan çok, mevcut yapısal koşullara karşı uyarlanabilir stratejiler geliştirdikleridir. Ayrıca bu çok yönlü planlamalar, sermaye birikimlerinin düşük olduğu hanelerden gelen bireyler açısından yalnızca bir strateji değil; aynı zamanda bir zorunluluk olarak da ortaya çıkar. K13'ün akademik hedeflerine rağmen özel sektörde deneyim kazanma arayışı, bu zorunluluğu şu şekilde ifade eder: *"Mezun oldum. Çalışayım. Tecrübem olsun. Özel sektörü göreyim... Ondan sonra akademiye döneyim."* K13'ün ifadeleri, yüksek hedeflerle gündelik zorunlulukların nasıl iç içe geçtiğini ve bu süreçte gençlerin hedeflerini esnetme ya da erteleme eğilimi taşıdığını göstermektedir. NEİY süreci, bu bağlamda yalnızca bir "bekleme" hali değil; aynı zamanda çoklu olasılıklar arasında yapılan dikkatli manevraların alanıdır. NEİY gençlerin gelecek tahayyüllerinde yalnızca uzun vadeli kariyer ve akademik planlar değil; aynı zamanda kısa vadeye odaklanan, esnek ve geçici hedefler de belirgin biçimde yer almaktadır. Bu tür hedefler, belirsizliklerin ve çok yönlü ihtimallerin yoğun biçimde yaşandığı NEİY sürecinde, kontrol ve hâkimiyet duygularının da dönüşüme uğradığının bir işaretidir. Ayrıca çalışma yaşamına karşı mesafeli, hatta kimi zaman eleştirel yaklaşımlar sunan ifadeler de önemli yer tutmaktadır. Biyomedikal mühendisi olan K11'in bu süreci deneyimleme biçimi ise yapılandırılmış bir dinamiğe sahip olması açısından önemlidir. Formasyon eğitimi için işten ayrılan K11, "boşlukta kalmaktan" kaçınarak kendisine bir geçiş süreci yaratmıştır:

> "Formasyon olduğu için işten ayrıldım. Çünkü tamamen bir boşluğa ayrılmış olsaydım, iş bulamadan ayrılmış olsaydım beni çok zorlardı... Bir planım programım olduğu için ayrıldım." (K11, 29, Biyomedikal Mühendisi)

Bu ifade, NEİY olma durumunun bireysel bir iradesizlikten değil; aksine belirli hedeflere yönelen, kontrollü karar süreçlerinden kaynaklanabileceğini ortaya koymaktadır. K11'in eğitime yönelmesi, NEİY sürecini "durgunluk" olarak değil, bir hazırlık dönemi olarak kurgulama çabasını yansıtır.

Benzer bir biçimde K14, kısa vadede gelir elde ederek uzun vadede gerçekleştirmek istediği eğitime finansal kaynak yaratmayı amaçlamakta; çalışmayı, doğrudan hedefe ulaşmanın bir aracı olarak tanımlamaktadır: *"Çalışıp para kazanıp... kendi paramla gitmek istiyorum protez tırnak kursuna."* K14'ün ifadelerinde çalışma, bir kariyer değil; bir araç olarak konumlanmakta ve bu geçici yönelim, onun nihai hedefine ulaşmasında bir kaldıraç işlevi görmektedir. Bu, birçok NEİY gencin yaşadığı finansal kısıtlılıkları aşmak için başvurduğu geçici ama stratejik bir çözüm yolunu temsil eder.

K1 ise yaptığı işlerin "iş gibi gelmemesini" olumlu bir durum olarak nitelendirmekte ve çalışma eylemini deneyimsel bir süreç olarak değerlendirmektedir: *"Çok iş gibi gelmediği için bana iyi geliyor... Benim mutluluğum sürecinde mesleğim ilerliyor."* İfadeleriyle, K1'in yaklaşımı, çalışmayı yalnızca geçim aracı değil, psikososyal doyumun bir yolu olarak görmektedir. Dolayısıyla K1 için sınırlarıyla bireyi şekillendiren bir iş çizgisi yerine, iyi oluşa imkân tanıyan bir iş çizgisi makul görünmektedir. Bu bağlamda da K1'in sürekli bir iş yerine proje bazlı, belki de "kırk yılda bir" gelen işler üzerine çalışması onun için zorlu bir NEİY deneyimine yol açmamaktadır.

K2'nin ifadeleri de benzer bir şekilde, çalışma hayatının keskin çizgilerine yönelik bir eleştiri içerir: "Sürecin tamamen içinde olmak", "serbest olmak", "maaşlı çalışmaya mesafeli durmak" gibi anahtar kelimelerle kendisini ifade eden K2, klasik işin güven verici boyutundan ziyade, bireysel özgürlük ve hareket alanına vurgu yapar:

> "Ben hep böyle para odaklı gittim. Çok para kazanmalıyım. Efendime söyleyeyim, para kazanırken işte serbest olmalıyım. Sürecin içine aktif olmalıyım. Maaş çalışmak gibi bir hedefim küçükkenden beri de yoktur benim. Efendime söyleyeyim, koşturmayı seviyorum. Sürecin tamamen içinde olmak istiyorum." (K2, Erkek, 27, İktisat Bölümü Mezunu)

Bu ifadelerde dikkat çeken nokta, K1 ile de benzer şekilde, çalışmanın ekonomik veya toplumsal üretim çıktılarının ötesinde; yaşam tarzı ile ilişkilendirilmesidir. K2'nin

neoliberal üretim tarzlarına yönelttiği bu dolaylı eleştiri, çalışma yaşamının anlamına dair alternatif düşünce biçimlerini yansıtır.

Bazı katılımcılar ise kariyer ideallerini tamamen bir kenara bırakarak, yaşamı farklı değerler üzerinden kurgulamaktadır. K3'ün "iyi bir evlat yetiştirme" arzusunu bir yaşam hedefi olarak tarif etmesi, toplumsal üretkenlik ideallerinden uzak, ancak kişisel anlamda bir ahlaki sorumluluk taşıyan bir yaklaşımı temsil eder: *"Topluma bir evlat, iyi bir insan yetiştirme gibi bir şeyim olduğu için... Kendimi geliştiririm, iyi de bir evlat yetiştiririm."* Bu gibi ifadeler, toplumsal normların bireylerin gelecek planlarını da şekillendirdiğini göstermektedir. Nitekim K3'ün "28 yaşından sonra çalışmayı düşünmeme" yönündeki kararı da bu doğrultuda değerlendirilebilir. Ayrıca, iş yaşamında karşılaşılan zorluklar ve özel hayat-iş dengesini kuramama gibi durumlar bireyin bu gelecek tahayyülünde önemli bir yere sahiptir: *"Kendi adıma 28 yaşından sonra çalışacağımı düşünmüyorum... Çünkü çok fazla çalışma arasında kendimi görmüyorum."* K3'ün bu ifadeleri, NEİY sürecinin istihdam ve eğitimde olmama durumunun ötesinde, bireyin beklenti ve değerleriyle ne kadar ilişkili olduğunu göstermektedir. Bazı katılımcılar için iş, bir zorunluluk anlamına gelirken bazı katılımcılar için anlam yüklü bir uğraştır. Ve bu anlam farkı, farklı katılımcıların NEİY sürecini nasıl farklı deneyimlediklerini, sürece dair nasıl bir bakış açısı geliştirdiklerini de farklılaştırmaktadır.

Yapılan analizlerin de gösterdiği üzere, bu bölümdeki ifadeler, NEİY gençlerin geleceğe yönelik tahayyüllerinde tekil hedeflerden ziyade, çoğul, esnek ve koşullara duyarlı planlamaların baskın olduğunu göstermektedir. Bu planlamalar, yalnızca bireysel eğilimlerle değil; aynı zamanda sosyoekonomik gerçeklikler, toplumsal normlar ve mevcut yapısal sınırlarla biçimlenmektedir. Bu da NEİY deneyiminin, belirsizlikle başa çıkmak için geliştirilen yaratıcı adaptasyon biçimlerinin zenginliğini göstermektedir. Yapılan görüşmelerden hareketle, katılımcıların esnek veya geçici iş planları; işe bakış açısı, mevcut durumlarında çalışmayı bir araç veya amaç olarak görme veya gelecekteki planlarına göre şekillenen çok boyutlu bir yapının sonucu olarak görülebilir. Dolayısıyla NEİY süreci, tek başına bir kriz süreci olarak değerlendirilmemeli, bazen de bireyler için daha geniş anlamdaki hayat planlarının bir parçası olarak görülmelidir.

3.7.4. Geçmişe Yönelik Değerlendirmeler, Pişmanlıklar ve Geriye Bakışlar

NEİY bireylerin hayallerini ve beklentilerini anlama noktasında, geçmişte yaşanan ve bugüne etki eden olaylar veya kararların anlaşılması da bütüncül bir yaklaşım kapsamında önemlidir. Bu bağlamda, bu bölümün temel amacı, bireylerin NEİY öncesi dönemde veya NEİY döneminde bakış açılarına ve sürece etki eden kararlar ve değerlendirmeleri anlamak ve ilişkilendirmektir.

K12'nin ifade, bireysel yönelimlerin nasıl sistemsel aksaklıklarla kesiştiğine dair güçlü bir örnek sunar. Lisedeki sağlık alanı isteğinin gerçekleşmemesi, hem eğitim sistemi içindeki yönlendirme eksikliği hem de özel okul koşullarının dayattığı eşitsizliklerle açıklanabilir: *"Keşke meslek okusaydım diyorum... Çünkü bir de sağlık yani sonuçta. Önü asla kapanabilecek bir şey değil."*

Benzer şekilde K10 da, yıllar sonra psikoloji okumak istemediğini fark ettiğini belirtmekte, ancak bu farkındalığın çok geç oluştuğunu vurgulamaktadır: *"Yıllar sonra anladım kafamın başka yerde olduğunu. Psikoloji okumak istiyordum."* Bu ifadeler, bireylerin lise çağında yeterli rehberlik hizmeti alamadıkları, meslek seçimlerinin yeterince olgunlaşmadan yapıldığı bir sistemde, çok sayıda gencin zamanla eğitim tercihlerinden kopmasına neden olduğunu göstermektedir.

K15'in ifadesi ise farklı bir boyutun altını çizmektedir: Seçmiş olduğu bölüme dair bir hayal kırıklığı yaşarken, bu belirsizlik ve hayal kırıklığının halinin kendisinde kronik bir motivasyon düşüklüğüne yol açmaktadır: *"Hâlâ ne istediğimi bilmiyorum ama büyük ihtimalle bunu seçmezdim."* Özellikle sınav sistemlerinin ani değişimleri, tercih sürecinin belirsizliği ve bölümlere erişimdeki eşitsizlikler, katılımcıların çoğunun benzer bir "keşke" duygusuyla geçmişe bakmasına neden olmaktadır.

K5'in ifadesi bu anlamda daha yapısal bir eleştiri düzeyine taşınır. Diş hekimliği alanında yaşadığı istihdam zorluklarını yalnızca bireysel düzeyde değil, bölüm kontenjanlarının artırılması ve kalite düşüklüğü bağlamında da eleştirir: *"Her senede çok daha fazla öğrenci alınıyor ve alım kriteri çok düştü... Bu başlangıç seviyesinde birkaç sene sonra çok daha büyük bir problem olacak."* Bu değerlendirme, eğitim sistemindeki nicel genişlemenin

niteliksel bir krize dönüştüğünü ve mezunların iş güvencesinden yoksun hale geldiğini açıkça ortaya koyar.

Benzer şekilde K7, eğitim tercihlerinin sınav sistemindeki ani değişiklikler nedeniyle şekillendiğini, bu nedenle ideal bölümüne ulaşamadığını belirtmektedir: *"Keşke mezuna kalsaydım... Sınav sistemi değişmişti, ama değerlendiremedim. Şans meselesi."* Dolayısıyla, geçmişe yönelik pişmanlık içeren değerlendirmeler, bireysel bir deneyim alanının ötesinde yapısal değişkenliklerin de bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.
K3'ün kararsızlığı da benzer bir ikilemi yansıtır. Sağlık alanına yönelmek istemesine rağmen sektördeki memnuniyetsizlik ifadelerini duyması onun yöneliminin de zayıflamasına neden olmuştur: *"Zamanla geriye gidebilseydim sanırım sağlıkçı olmak isterdim... Ama çevremdeki hiç kimse memnun değil. Belki yine bu alanı seçerdim."* K3'ün bu belirsiz yaklaşımı, hayatta eğitim, istihdam gibi temel süreçlere bakış açısında, yalnızca bireysel bir seçim krizi değil, aynı zamanda yapısal güvensizlik nedeniyle sürekli olarak "doğru seçim" yapma baskısı altında kalmaktadır. Bu noktada dikkat çeken bir diğer ifade, eğitim sisteminin bireyleri potansiyellerine göre değil, tek tipleştirici kriterlere göre değerlendirdiğine dair eleştirilerdir. K12'nin metaforik ifadesi bu bağlamda oldukça çarpıcıdır:

> "Bir tane görsel var ya, maymunu koymuş, deveyi koymuş, bütün hayvanları koymuş ama tek bir tahta var, tek bir hoca var. Bunların hepsi aynı şeyi anlayamaz... Her çocuk, her insan bir birey sonuçta." (K12, 20, Lise Mezunu)

Bu ifade, eğitim sisteminin eşitlik değil, adalet odaklı bir yaklaşıma ihtiyacı olduğunu, bireysel farklılıkların dikkate alınmadığı bir yapının çok sayıda bireyi "uyumsuz" ve "başarısız" konumuna iterek NEİY sürecini beslediğini göstermektedir. Bu bölümde ele alınan noktalar, NEİY olma durumunun yalnızca bugünkü sosyoekonomik koşullardan değil; geçmişteki karar anları, yönlendirme eksiklikleri ve yapısal adaletsizliklerden de beslendiğini ortaya koymaktadır. Geçmişe yönelik bu yapılandırıcı bakış, bireylerin geleceği nasıl kuracaklarını da doğrudan etkilemekte; pişmanlıklar ve farkındalıklar geleceğe dair umutla umutsuzluk arasında salınan bir dengeye dönüşmektedir.

3.7.5. NEİY Sürecine Dair Farkındalık ve Çözüm Önerileri

NEİY gençlerin kendi duygu ve deneyimlerine odaklanarak yapısal süreçleri sınırlandırmadıkları, aksine, sosyoekonomik koşulları ve istihdam süreçleri hakkında bilinçli, bu sürecin kendileri için nasıl deneyimlendiğine dair bir öz bakış uygulayabilen

aktif bir duruş sergiledikleri görülmektedir. Bu bağlamda, K2'nin değerlendirmesi, eğitim-iş uyumsuzluğuna yönelik dikkat çekici bir noktadır:

> "Yani öncelikle gereksiz üniversitelerin hepsi kapatılmalı. Bizim okullarımızda ilkokuldan lise sona kadar rehberlik öğretmeni var. Bunların sayısı arttıralım. Öğrencinin niteliğine göre yönlendirme yapılabilir. İş odaklı. Meslek liseleri arttırılmalı. Mesleki kurslar vesaire yine bu şeklinde arttırılmalı. Yani gençler bir yere yönlendirilmeli" (K2, Erkek, 27, İktisat Bölümü Mezunu)

K2'nin bu ifadeleri, yönlendirme mekanizmalarının eksikliği ve eğitim sürecinden çıkış kapısının istihdama yönelik bir geçiş kapısı olmasına yönelik yapıcı bir eleştiridir.

K5'in değerlendirmesi ise istihdam piyasasındaki arz-talep dengesizliğine, mezun fazlalığına ve üretim eksikliğine odaklanır. NEİY olma durumunu bir kişisel başarısızlık değil, yapısal bir tıkanıklık olarak okur: *"Her sene çok daha fazla öğrenci alınıyor... Ama alım kriteri çok düştü... Bu birkaç sene sonra çok daha büyük bir problem olacak."*

K5'in bu ifadeleri, eğitim ve istihdam fırsatlarındaki bölgesel dağılım ve mezun sayısı arasındaki orantısız durumun NEİY sürecine sebep olmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir: *"Herkes İstanbul'a gelmeye çalışıyor ama artık doygunluğa ulaşmış bir noktada... Türkiye geneline iş olanakları yayılmalı."* K5'in dikkat çektiği bu nokta önemlidir. Hem eğitim hem de istihdam anlamında İstanbul'da yaşanan yoğunluk, geniş ölçekte bakıldığında diğer bölgelerin tercih edilmesindeki kısıtlılık hem o bölgelerin gelişimine olumsuz etki etmekte hem de yoğun kent nüfusu karşısında sistemin dışarıda kalan grubunun ölçeğini de büyütmektedir.

26 yaşında, sosyoloji mezunu olan K7'nin İnsan Kaynakları sistemine yönelik eleştirisi ise daha teknik bir bakış açısı sunar. Ona göre, iş ilanları sistemsel veri üretimi için tekrar tekrar açılmakta ancak gerçek işe alımlarla sonuçlanmamaktadır: *"İş ilanı kapanıyor, sonra tekrar açılıyor... Sadece sistemsel bir veri yaratmak için kullanılıyor."*K7'nin bu tespiti, modern istihdam süreçlerinde, otomatik işleyen süreçlerin işe alımdaki etkilerini anlamak ve sorgulamak açısından önemlidir. Bu bağlamda, katılımcıların sisteme yönelik gerçekçi tespit ve önerileri, politikaların yeniden inşasında önemli bir çıkış noktası oluşturabilir.

Özellikle K15 ve K8'in deneyimleri, yeni mezunların tecrübe eksikliği sebebiyle işe alınma noktasında zorluklar yaşadıklarını ve bu durumun da NEİY gençlerde işe alınmama-tecrübe edinememe-işe alınmama gibi bir kısır döngüye sebep olduğu görülmektedir.

> "Nereye başvuru yapsam bir-iki sene tecrübe istiyor... Ama ben nasıl tecrübe edineceğim?" (K8, 26, Endüstri Mühendisi)

> "Ücretli öğretmenlik diye bir saçmalık var... Okullar ücretli öğretmen kaynıyor. Hiçbiri sınıf öğretmenliği okumamış." (K15, 26, Ziraat Mühendisi)

Bu gibi örnekler, istihdama yönelik kamu politikalarının yeterince kapsamlı olmadığını ve mezuniyet sonrası istihdam sürecinin yeterince desteklenmediğini göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri hem eğitim-istihdam ilişkisindeki yetersiz bağa dikkat çekerken hem de bu ilişkinin güçlendirilmesi konusunda kurumsal yapıların yetersizliğini ön plana koymaktadır. K2'nin toplumsal statü ve meslek hiyerarşisine yönelik tespiti ise NEİY sürecinin kültürel yönüne işaret eder: *"Herkesin mühendis olduğu bir toplumda kim çöp atacak? Bu mavi yakalıların küçümsenmesi bırakılmalı."* Bu ifade, NEİY durumunun yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sembolik bir mücadele alanı olduğunu ortaya koyar. Gençlerin bazı meslekleri tercih etmemesi, yalnızca gelir beklentisi değil; aynı zamanda toplumda o mesleklerin taşıdığı anlamla da ilgilidir. Bu durumu Bourdieu'nün sembolik şiddet kavramıyla birlikte düşündüğümüzde, toplumsal olarak üretilen değerlerin, gençlerin toplumsal itibar kaygısı taşıyarak daha saygın mesleklere yönelme çabalarını artırdığı söylenebilir. Böylece toplumda belli başlı mesleklere yönelimin artmasıyla diğer alanlara olan yönelim azalır, gençlerin seçeneklerinin azalmasıyla birlikte de belirsizliklerin yaşanma olasılığı artarak NEİY sürecinin gelişmesine de sebep olabilir.

Yapılan görüşmelerden hareketle, bu bölümde NEİY gençlerin bu süreci deneyimlemeleri, bireysel öykülerinin, başarısızlık durumunun bir sonucu değil, eğitim ve istihdam arasındaki bağların zayıflığı ve diğer farklı toplumsal sebeplerle şekillenen bir yapının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların bu noktada sunmuş olduğu deneyimler ve görüşler, eğitim-istihdam ilişkisinde yaşanan kopukluklara bir rehberlik sunması açısından önemlidir.

3.7.6. Toplumsal Normlar, Aile Beklentileri ve Alternatif Yaşam Kurguları

NEİY konumundaki bireylerin yaşamlarına dair tahayyüller, sadece bireysel tercihlerin değil; aynı zamanda aile yapıları, toplumsal normlar ve kültürel değer sistemlerinin belirleyici etkisiyle şekillenmektedir. Bu alt bölümde, katılımcıların iş, aile ve toplumsal

rollerle kurdukları ilişkilerde, geleneksel kalıpları yeniden üretme ya da sorgulama biçimleri analiz edilmektedir. Katılımcı ifadeleri, NEİY sürecinin yalnızca yapısal eşitsizliklerin değil, aynı zamanda normatif baskıların da bir sonucu olduğunu gözler önüne sermektedir.

K2'nin meslek hiyerarşisine dair yaptığı değerlendirme, toplumsal değer sisteminin iş gücü alanındaki adaletsiz dağılımı nasıl meşrulaştırdığını sorgular niteliktedir:

> "Herkesin mühendis olduğu bir toplumda kim çöp atacak? Bu mavi yakalıların küçümsenmesi bırakılmalı." (K2, Erkek, 27, İktisat Bölümü Mezunu)

Bu eleştiri, Bourdieu'nün "sembolik sermaye" kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Toplumun belli meslekleri "saygın", diğerlerini "düşük prestijli" olarak kodlaması, bireylerin gerçekçi tercihler yapmasını engellemekte ve çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanacak beklentiler üretmektedir. Bu bağlamda NEİY olmak, yalnızca iş bulamamak değil; sistemin dayattığı mesleki hiyerarşilerle özdeşleşememek anlamına da gelmektedir.

Benzer bir örnekte, K2'nin *"kimse çocuğunun araba tamircisi olmasını istemiyor ama tamirciye para bayılmayı seviyor"* şeklindeki ifadesi önemlidir. Gençlerin toplumsal değer ve yargı kalıplarıyla daha prestijli bir bölümde okumak, daha prestijli bir işte çalışmak gayesiyle mücadele vermeleri ve bu şekilde yönlendirilmeleri, potansiyellerini keşfetmek ve kendilerine uygun olan, doğru işi bulma konusunda onları sınırlandırmaktadır.

K3'ün ifadeleri ise yapılan planların ve hedeflenen kariyer çizgisinin devlet politikaları sebebiyle tamamen farklı bir yöne çevrilebileceğini göstermektedir: *"Liseden mezun olunca hastanede çalışacağımı sanıyordum... Sonra yetkilerim elimden alındı. Devlet sözünü tutmadı. Hevesim kırıldı."* Bu gibi ifadeler, deneyimler ve hayal kırıklıkları, NEİY sürecinin dışsal faktörler tarafından oluşmaya ve gelişmeye ne denli uygun olduğunu göstermektedir. Ayrıca devlet politikalarında gidilen bir değişikliğin etkileri çok boyutlu düşünüldüğünde, gençlerde önemli bir motivasyon kaybına yol açmakla birlikte, sisteme ve karar vericilere yönelik bir yabancılaşmayı da beraberinde getirir.

Katılımcıların bir kısmı ise aile ve toplumun beklentilerine rağmen, kendi hayatlarını daha "sessiz" ama anlamlı bir biçimde kurma yönünde alternatif yaşam kurguları geliştirmektedir. K3'ün "iyi bir evlat yetiştirme" hedefi, kariyer odaklılık dışında bir anlam inşasını temsil eder:

> "Topluma bir evlat, iyi bir insan yetiştirme gibi bir şeyim olduğu için... Kendimi geliştiririm, iyi de bir evlat yetiştiririm." (K3, 24, İSG Mezunu)

Bu gibi planlamalar, toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde şekillenen sorumluluklar ile birlikte kadın katılımcılarda daha sık görülmekle birlikte, kariyer planlamalarında meydana gelebilecek olan bakım temelli rollerin bu planı aksatmasına sebep olmaktadır.

K10'un "çocuklu, evli ama mimar olarak bir şeyler yapmak" şeklindeki hayali, toplumsal cinsiyet rolleriyle kariyer arzuları arasında bir denge kurma çabasının ifadesidir. Benzer şekilde K11 de akademi ile anneliği birlikte düşünmekte, bu iki alan arasında bir çatışma değil, bir bütünlük tahayyül etmektedir. Bu ifadeler, kadınların sadece iş gücü piyasasında değil; aynı zamanda aile hayatında da denge kurmaya çalışırken karşılaştıkları ikili yükleri gözler önüne serer.

Tüm bu ifadeler, NEİY olma sürecinin ekonomik ya da eğitimsel boyutunun yanı sıra kültürel ve toplumsal kökenlere bağlı yapısını ortaya koymaktadır. Katılımcılar, toplumsal değerlerle kurdukları ilişki çerçevesinde yapı karşısında kendilerini konumlandırma biçimlerine göre daha mesafeli ve nötr bir tutum ya da daha aktif ve dönüştürme temelli bir duruş sergilemektedirler. Böylece NEİY süreci, bir "boşluk hali" olmanın ötesinde; toplumsal yapının bir eleştirisi ve yeniden inşasına yönelik sorgulamaları kapsayan bir geçiş süreci olarak da değerlendirilmelidir.

3.7.7. Geleceğe Yönelik Olumsuz Tutumlar

NEİY gençlerin gelecek planları, çoğunlukla ümitsizlik ve karamsarlık arasında savrulan bir yapıya sahiptir. Bu dalgalı yapı, bireysel anlamda hayal kırıklıkları, olumsuz deneyimler, mezun olunan bölüm bazlı problemler ve toplumsal anlamda yapısal eşitsizlikler, olumsuz çalışma koşulları, iş-istihdam arasındaki uyumsuzluklar gibi etmenlerle daha da derinleşmektedir. Bu noktada, katılımcıların ifadeleri, bireysel anlamda yaşanan ümitsizlik duygusunun ve karamsarlığın, kolektif düzlemde de kendisini inşa ettiğini göstermektedir:

Ziraat mühendisi olan K15'in ifadesi, bu kırılma noktasının en görünür örneklerinden biridir. Üç yıl boyunca atanma beklentisiyle sürdürülen çabaların boşa çıkması, yalnızca işsizlikle ilgili bir sorun değil; aynı zamanda bir zaman kaybı hissi ve değersizlik duygusu yaratmıştır:

> "Sanki şey... Zaten 3 sene diyeyim yani artık 3. sene oldu. 3 senedir bakıyorum ne yaptım ki diye düşünüyorum açıkçası. KPSS çalıştım. Eee yani ne oldu? Atandım mı? Hayır. Böyle senelerim çöpe gitmiş gibi hissediyorum ve geç kalmışlık hissi yaşıyorum inanılmaz derecede." (K15, 26, Ziraat Mühendisi)

Bu ifadeler, NEİY gençlerin yalnızca ekonomik olarak değil, zaman ve kimlik inşası açısından da kayıplar yaşadığını ortaya koymaktadır. K15'in "geç kalmışlık hissi", kariyer yarışında sürekli geri kalan biri olma duygusunu ve bunun getirdiği özgüven aşınmasını temsil etmektedir. Bu noktada, Bourdieu'nün "zamanın sosyal örgütlenmesi"ne dair vurgusu önemlidir; çünkü NEİY sürecinde zaman, üretkenlikten uzaklaştıkça değersizleşmekte ve bireyin kendilik değeri üzerinde yıpratıcı bir etki bırakmaktadır. K15'inbir başka ifadesinde ise bu duygusal çöküntü, çevresel karşılaştırmalarla daha da belirginleşir: K15'in *"Artık çok farklı hissediyorum tüm çevremden çünkü herkes gerçekten bir şekilde artık ayakta duruyor. Herkes kendi hayatını kurdu. Herkesin gerçekten düzenli bir işi var. Ben hala işsizim."* İfadeleri, NEİY sürecinin bireyi nasıl sosyal karşılaştırma baskısı altına soktuğunu göstermektedir. Katılımcı yalnızca işsiz değildir; aynı zamanda "normatif yaşam ritmini" yakalayamayan biri olarak kendini sosyal olarak dışlanmış hissetmektedir. Bu da NEİY deneyimini, sadece maddi bir kayıp değil; kimlik, statü ve aidiyet açısından da kırılganlaştıran bir sürece dönüştürür.

Benzer biçimde, K8 de *"5 yıl sonra işimi severek yapıyor olmak istiyorum"* dese de, bu ifade daha çok bir dilek tonu taşır. Mevcut koşullarda işsizliğin, geleceğe dair somut bir plan kurmayı zorlaştırdığı görülmektedir. Özellikle "mezun olduktan sonra karşılığını alamamak" vurgusu, eğitim sistemine ve istihdam politikalarına duyulan güvensizliğin altını çizer:

> "O kadar sene okuyorsun, emek veriyorsun ama artık bir yerde de mezun olduktan sonra karşılığını almak istiyorsun ama alamıyorsun." (K8, 26, Endüstri Mühendisi)

Bu tür ifadeler, NEİY gençlerin yaşadığı geleceksizlik duygusunun bireysel hatalar ya da plansızlıkla değil, aksine sistemin yarattığı yapısal engellerle ilişkili olduğunu göstermektedir. K15'in şu sözleri, içinde bulunduğu çelişkili ruh halini çarpıcı biçimde yansıtır:

> "Yani hiçbir zaman iş bulamayacakmışım, hiçbir zaman böyle düzgün gerçekten istediğim bir işle çalışamayacakmışım gibi geliyor. Çok olumlu düşünemiyorum ama olumlu

düşünmeye zorlarsam işte atanmışım. O sırada işte yüksek lisanım yapıyorum. Doktoram yapıyorum. Kendimi geliştiriyorum." (K15, 26, Ziraat Mühendisi)

K15'in bu sözleriyle birlikte, bu süreci deneyimleyen gençlerde görülmektedir ki bir yandan umut etmek istemek ancak umut edeceği zeminin zayıf olduğunu bilmek, NEİY sürecinin en temel açmazlarından biridir: Beklemek zorunda olmak ama beklenenin ne zaman ve nasıl geleceğini bilmemek. Bu noktada, NEİY gençliğe dair geleceğe dönük politikaların yalnızca istihdam sağlamakla sınırlı kalmaması; aynı zamanda bu gençlerin duygusal dayanıklılıklarını, motivasyonlarını ve aidiyet hissini güçlendirecek sosyal destek mekanizmalarını da kapsaması gerekmektedir.

Yapılan görüşmeler, NEİY sürecinin birey bazlı yaklaşımlarla anlaşılamayacak kadar derin yapısal sorunlarla da ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu bölümde bu sorunlara yönelik getirilen eleştiri ve öneriler, NEİY gençlerin farkındalık sahibi olma noktasında da aktif bir duruşa sahip olduklarını göstermektedir. Katılımcılara göre bu süreç, eğitim sistemindeki eksikliklere ve geliştirilmesi gereken noktalara yönelik değerlendirmeler, mesleklerin toplumsal anlamdaki değerlerinin (mesleki itibar) NEİY olma sürecine etkisine yönelik ifadeler, üniversite ve istihdam alanının yoğun nüfuslu kentlerdeki orantısız dağılımı gibi etmenlerle çevrelenmektedir.

İstihdam yapısına dair eleştiriler ise, deneyim şartı, bölgesel eşitsizlik, mezun fazlalığı ve istihdam alanlarının daralması gibi konular etrafında yoğunlaşmakta; bu sorunların gençlerin motivasyonunu kırarak NEİY sürecini kronikleştirdiği ifade edilmektedir. Buna ek olarak, katılımcıların eğitim-istihdam ilişkisi noktasında özellikle devletin müdahaleci etkisinin yetersizliğine dikkat çekmektedir. Bu da sosyal devlet anlayışının, ekonomik etkilerinin ötesinde toplumsal düzende eğitim ve istihdam gibi iki önemli olgunun düzenlenmesi ve yönlendirilmesi konusunda da daha etkili bir rol oynaması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ayrıca, toplumsal değerlerin NEİY sürecine etkileri noktasında, NEİY'in ekonomik veya eğitim temelli süreçlerin dışında kalan yapısının, aynı zamanda sosyolojik olarak da bir dışarıda kalma ve toplumsal pratiklerden uzaklaşırken yalnızca işsizlik gibi büyük makro ölçekte değil, sosyal ortamlardan uzaklaşmak gibi mikro ölçekte de şekillenen bir yapıya sahip olduğunu anlamak önemlidir. Katılımcıların kendi hayat pratiklerinden yola çıkarak geliştirdikleri bu eleştiriler, gençliğe dair toplumda egemen olan idealize edilmiş başarı ifadelerini sorgulamakta ve daha çoğulcu, katılımcı ve destekleyici bir sistem arayışını dile getirmektedir. Burada en önemli noktalardan biri, NEİY gençlerle birlikte tespitler ve

analizler dikkatlice takip edilmeli, politikaların da yalnızca iş ve işçi performansını hedef alan ekonomik temelli bir yaklaşım yerine, bireylerin kendilerini güvende hissedecekleri bir alan oluşturulmalıdır. Burada katılımcıların hem kendileri hem de toplum adına geliştirdiği çözüm önerileri, NEİY gençliğin edilgen değil; deneyimleriyle sistem eleştirisi üretebilen, çözüm düşünebilen ve alternatifler yaratabilen aktif öznelere dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Katılımcı ifadelerinde geleceğe dair beklenti, hayal ve planlar yalnızca bireysel yönelimleri değil; aynı zamanda sınıfsal, cinsiyet temelli, yapısal ve kültürel dinamikleri de içeren çok katmanlı bir sürece işaret etmektedir. Kimi katılımcılar için gelecek, girişimcilik ve akademik başarı üzerinden şekillenirken, kimileri için ise hayal kırıklığı, uyum stratejileri ya da alternatif yaşam senaryoları ile anlam kazanmaktadır. Bu çeşitlilik, NEİY gençlerin benzer ve ortak bir deneyime sahip olan bir grup olmadığını; her bir bireyin farklı deneyimlere ve mücadeleye sahip olduğunu göstermektedir. Tam da bu noktada NEİY gençliğe yönelik politikaların yalnızca eğitim veya istihdama yönelik sonuç odaklı bir yaklaşımdan ziyade, toplumsal değer sistemleri, yönlendirme mekanizmaları ve destekleyici yapılar ile birlikte geliştirilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye'de 15–29 yaş aralığındaki, eğitimde ve istihdamda yer alan NEİY gençlerin yaşam öykülerini ve toplumsal konumlarını anlamaya yönelik nitel bir araştırma olarak kurgulanmıştır. Pierre Bourdieu'nün habitus ve sermaye biçimleri kuramı ekseninde yapılan analizlerde, NEİY durumunun bireysel tercihlerden çok yapısal eşitsizliklerin bir sonucu olduğu açıkça ortaya konmuştur.

Araştırma bulguları, NEİY olma halinin sabit, homojen ya da durağan bir kimlik olmadığını; aksine oldukça değişken, geçişli ve bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamlarıyla şekillenen çok katmanlı bir deneyim olduğunu göstermektedir. Katılımcıların bir kısmı NEİY sürecini geçici bir yön arayışı olarak deneyimlerken, bazıları bu süreci istemeden ve dışlayıcı koşullar altında yaşamaktadır. Bu çeşitlilik, NEİY gençliğin tek bir kategori altında ele alınamayacağını; tersine, bireysel hikâyelerin dikkatle çözümlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

NEİY deneyimini şekillendiren temel etkenler arasında ekonomik sermaye yetersizliği, kültürel sermaye aktarımındaki sınırlılıklar, sosyal sermaye eksikliği ve toplumsal cinsiyet temelli engeller öne çıkmaktadır. Görüşülen katılımcıların çoğu, ailelerinden yeterli yönlendirme desteği alamadıklarını, çevrelerinde rol model eksikliği yaşadıklarını ve eğitim-iş sürecinde yalnızlaştıklarını ifade etmiştir. Özellikle kadın katılımcıların NEİY deneyimlerinde toplumsal cinsiyet normlarının belirleyici olduğu, ev içi rollerin, bakım emeğinin ve ataerkil aile yapısının iş yaşamına katılımı sınırlandırdığı görülmüştür.

Bu çalışmanın temel araştırma sorularından ilki, "NEİY statüsündeki gençlerin bu konuma nasıl geldikleri ve bu süreci nasıl deneyimledikleri" idi. Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular ışığında yapılan analizler, NEİY statüsünün tekil bir nedene indirgenemeyecek çok katmanlı bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcıların eğitim geçmişlerinden aile yapısına, toplumsal cinsiyet rollerinden iş piyasasıyla kurdukları ilişkilere kadar pek çok etkenin bu sürece katkı sunduğu belirlenmiştir. Bireylerin çoğunda hem yapısal engeller (ekonomik yoksunluk, sosyal sermaye eksikliği, yönlendirme eksikliği) hem de öznel nedenler (kararsızlık, motivasyon kaybı, yönsüzlük) bir arada bulunmuştur. Bu nedenle, araştırma sorusu büyük ölçüde yanıtlanmış; gençlerin NEİY sürecine nasıl sürüklendikleri bütünlüklü bir biçimde ortaya konmuştur.

İkinci temel araştırma sorusu, "NEİY statüsündeki gençlerin farklı sermaye türleri bakımından nasıl bir konumda oldukları"dır. Bu bağlamda çalışma, Bourdieu'nün ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye kuramı çerçevesinde yürütülmüş ve katılımcıların büyük çoğunluğunun bu alanlarda belirgin eksiklikler taşıdığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, uzun süreli NEİY deneyimlerinde bu eksikliklerin sembolik sermayede aşınmaya yol açtığı, bireylerin kendilik algılarında değersizlik ve dışlanmışlık duygusunun geliştiği görülmüştür. Bu yönüyle çalışma, araştırma sorusunu sadece açıklamakla kalmamış, aynı zamanda sermaye biçimlerinin sürekliliğe etkisi üzerine yeni sorular da üretmiştir.

Son olarak, "NEİY gençlerin gelecek beklentileri, hayalleri ve planları nelerdir?" sorusu kapsamında yapılan değerlendirmelerde, gençlerin büyük bir kısmının gelecekten umutlu olmakla birlikte belirsizlik içinde yaşadıkları görülmüştür. Bir kısmı girişimci hedefler taşısa da bunu hayata geçirebilecek kaynaklara sahip değildir; bir kısmı ise sistemin dışında kalmayı tercih etmekte ya da mevcut koşullara uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bu veriler, NEİY statüsünün yalnızca geçmişe dönük bir analizle değil, geleceğe dönük yönelimlerle de değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir. Dolayısıyla tüm araştırma soruları, nitel veri temelli analizler ve katılımcı ifadeleri aracılığıyla yeterli ölçüde yanıtlanmış ve çalışma amacına ulaşmıştır.

Bourdieu'nün kuramsal çerçevesi doğrultusunda değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük bir kısmının habituslarının onları eğitim ve istihdam sistemine hazırlamakta yetersiz kaldığı, toplumsal alanlarda varlık gösterebilmek için gereken sermaye türlerine sahip olamadıkları, dolayısıyla sistemle olan ilişkilerinde dışlanmaya açık hale geldikleri anlaşılmaktadır. NEİY gençlerin çoğu, sahip oldukları sınırlı kaynaklarla bu alanlara "davet edilmeyen" ya da buralara katılmayı "gerçekçi" görmeyen bireyler olarak tanımlanabilir.

Bu çalışmada, Bourdieu'nün sermaye türleri kuramı, gençlerin NEİY statüsüne sürüklenme biçimlerini anlamada oldukça işlevsel bir çerçeve sunmaktadır. Katılımcıların çoğunda ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye eksiklikleri, bu statünün nedenlerini açıklamak açısından güçlü göstergeler sunmaktadır. Ancak bu açıklayıcılık, NEİY statüsünün süreklilik kazanması durumunda tartışmalı hale gelmektedir. Yani bir birey birkaç ay ya da bir yıl boyunca işsiz kaldığında bu durum, sahip olduğu veya olamadığı sermaye biçimleriyle ilişkilendirilebilirken; işsizlik süresi birkaç yıla uzadığında, bu açıklama tek başına yetersiz kalmaktadır. Çünkü NEİY statüsünün uzun süreli hale gelmesi, sadece sermaye eksikliğiyle değil, aynı zamanda bireyin zamanla içselleştirdiği yeni bir habitus,

bir tür "alışkanlık hali" ile de açıklanabilir. Katılımcılardan K9'un *"Zamanla insan işe yaramaz gibi hissediyor, bir noktadan sonra kabulleniyorsun,"* ifadesi bu dönüşümün çarpıcı bir örneğidir. Bu noktada, bireyin içinde bulunduğu durum *"koşulların belirlediği bir kader"* haline dönüşür. Artık sermaye eksikliği sadece bir başlangıç noktasıdır; süreç ilerledikçe psikolojik tükenme, değersizlik hissi, motivasyon kaybı ve toplumsal dışlanma gibi farklı dinamikler devreye girmektedir.

Bourdieu'nün kuramı bu noktada yeniden okunmalıdır: Sermaye eksikliği başlangıçta bireyi yapısal olarak dezavantajlı konuma iter; ancak süreç uzadığında, bireyin eylem kapasitesi, zaman algısı, geleceğe dair beklentisi ve benlik inşası da dönüşüme uğrar. Böylece sermaye kuramı, bireyin sadece maddi ve sosyal kaynaklarını değil, aynı zamanda dünyayı algılama biçimini (habitus) da dönüştüren bir dinamik olarak ele alınmalıdır. Ancak yine de bu açıklama, bireyin zaman içinde geliştirdiği pasifleşme, geri çekilme veya kabullenme tepkilerini tümüyle kavramak için yeterli olmayabilir.

Bu noktada "zaman dışılık", "beklemede kalma", "boşluk duygusu" gibi kavramlar da önem kazanmaktadır. Birey yalnızca sermaye kaybı yaşamaz; aynı zamanda zamanla aidiyet ve yön kaybı da yaşar. NEİY statüsünün uzaması, gençlerin toplumsal yapıyla olan bağlarını gevşetir ve yalnızca bir ekonomik konum değil, aynı zamanda bir "varoluş hali" haline gelir. Bu nedenle, uzun süreli NEİY deneyimlerini anlamak için sermaye kuramı kadar psikolojik, kültürel ve zamanla içselleştirilen yapısal etkilerin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırma, ayrıca NEİY sürecinin bireyler açısından yalnızca ekonomik bir kriz değil, aynı zamanda zaman, kimlik ve aidiyet kaybına işaret eden sosyolojik bir kırılma olduğunu göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde sıkça yer bulan belirsizlik, geleceksizlik ve tükenmişlik halleri; NEİY sürecinin yalnızca bir "boşluk" değil, aynı zamanda yoğun bir "çaba ve sıkışma" alanı olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda, NEİY gençliği yalnızca istihdam politikalarıyla değil, aynı zamanda eğitim sistemindeki eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet yapıları ve sosyal destek mekanizmalarıyla birlikte düşünülmelidir.

Tüm bu dinamikler göz önüne alındığında, bu tez, NEİY olgusunu hem bireysel ifadeler hem de yapısal bağlamlar üzerinden çözümleyerek, gençliğin toplumsal konumunu daha görünür hale getirmiştir. NEİY gençlerin deneyimlerinin yalnızca sayıların ötesinde, toplumsal eşitsizliklerin somut birer yansıması olduğu; bu nedenle çözümün de çok boyutlu

bir sosyal politika anlayışıyla ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle habitus ve sermaye aktarımı mekanizmalarına yönelik destekleyici müdahalelerin geliştirilmesi, gençlerin sistemle yeniden temas kurmalarını sağlayabilecek önemli adımlar olacaktır.

Bu araştırmada görüşülen gençlerin NEİY durumları yalnızca eğitimde ve istihdamda olmamalarıyla sınırlı kalmayıp, bu statüye nasıl, ne kadar süreyle ve hangi motivasyonlarla dâhil oldukları açısından da çeşitlilik göstermektedir. Katılımcılar arasında geçici olarak NEİY statüsünde bulunanlar olduğu gibi, uzun süredir bu statüde kalan ve herhangi bir eğitim ya da iş çabası göstermeyen bireyler de yer almaktadır. Bu çeşitlilik, katılımcıların sahip oldukları sermaye türleri ile yakından ilişkilidir.

Örneğin K2 ve K5 gibi geçici NEİY statüsünde yer alan katılımcılar, belirli dönemlerde iş deneyimleri yaşamış ya da yeniden iş arama niyetinde olduklarını belirtmişlerdir. Bu bireyler genellikle belirli düzeyde kültürel ve sosyal sermayeye sahip olmalarına rağmen, ekonomik kaynakların yetersizliği veya istikrarsızlığı nedeniyle sürdürülebilir istihdam olanaklarına erişememişlerdir. K2, mimarlık mezunu olmasına rağmen *"Kendi işimi kurmak istiyorum ama birikimim yok"* diyerek girişimci bir tutum (aktif NENİ) gösterirken, ekonomik sermayenin eksikliği nedeniyle süreci ertelemekte olduğunu belirtmiştir. Bu tür katılımcılar, aktif ve geçici NEİY kategorisinde değerlendirilebilir.

Buna karşılık K4, K9 ve K10 gibi katılımcılar, daha uzun süredir herhangi bir eğitim ya da iş faaliyetinde bulunmadıklarını ve bu durumun kendilerinde bir alışkanlığa dönüştüğünü ifade etmişlerdir. K4, *"Artık iş arama motivasyonum bile yok,"* derken, K9 ise "İşe yaramaz gibi hissediyorum, zamanla insan kabulleniyor bu durumu," şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bu katılımcıların çoğunda ekonomik ve sosyal sermaye eksikliğiyle birlikte sembolik sermayede de ciddi bir aşınma gözlemlenmiştir. Kendilerine yönelik değersizlik hissi, bu bireylerin pasif ve uzun süreli NEİY durumuna geçiş yaptığını göstermektedir.

Bazı katılımcılar ise gönüllü ya da yarı gönüllü olarak NEİY konumunda kalmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. K1, "Ofiste çalışmayı hiç düşünmedim, kendi işimi kurmak istiyorum" derken, sistemin sunduğu istihdam biçimlerine eleştirel bir mesafeyle yaklaşmaktadır. Bu tutum, yüksek kültürel sermayeye sahip bazı bireylerin, düşük sembolik sermaye üretiminden kaynaklı hayal kırıklıklarına karşı geliştirdikleri stratejik bir geri çekilme olarak okunabilir. Bu bağlamda gönüllü ya da aktif NENİ durumundaki

bireylerin sermaye yapısı, sistemle olan ilişkilerini belirlemede önemli bir faktör haline gelmektedir.

Sonuç olarak, katılımcıların yer aldıkları NEİY türleri (aktif/pasif, geçici/kalıcı, gönüllü/gönülsüz) ile sermaye türleri arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenmektedir. Kültürel ve sosyal sermayesi yüksek bireyler genellikle aktif ve geçici NEİY biçimlerinde yer almakta; ekonomik sermaye eksikliği bu bireylerin ilerleme potansiyelini sınırlamaktadır. Öte yandan tüm sermaye türlerinde zayıf olan bireyler, pasif, uzun süreli ve gönülsüz NEİY biçiminde varlık göstermekte, bu durum zamanla sembolik sermayelerinin erozyonuna yol açmaktadır. Bu çerçevede, NEİY gençlerin yalnızca mevcut durumlarına değil, bu duruma nasıl geldiklerine ve hangi sermaye eksikliklerileriyle bu konumda kaldıklarına odaklanmak, sosyal politika önerileri açısından da yol gösterici olacaktır.

Politika Önerileri

Bu araştırmanın bulguları, NEİY gençliğin yalnızca bireysel tercihlerle açıklanamayacak, çok katmanlı bir toplumsal sorun olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla geliştirilecek politika önerilerinin de yalnızca işsizlik ya da eğitimsizlik gibi yüzeysel göstergeler üzerinden değil, gençliğin toplumsal konumlanış biçimlerini dikkate alan çok boyutlu ve yapısal eşitsizliklere duyarlı bir yaklaşımla tasarlanması gerekmektedir. Öncelikle, eğitim sisteminin iş gücü piyasasıyla olan uyumunun güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Görüşmelerde sıklıkla dile getirilen işsizlik, çoğu zaman mezun olunan bölümle iş piyasası arasındaki uyuşmazlıkla ilişkilidir. Bu nedenle müfredatların güncellenmesi, mesleki yönlendirme sisteminin güçlendirilmesi ve kariyer rehberliğinin kurumsallaşması, gençlerin daha nitelikli ve istihdam edilebilir bireyler olarak yetişmelerini sağlayacaktır. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin NEİY sürecindeki belirleyici rolü göz önüne alındığında, özellikle genç kadınların iş gücüne katılımını destekleyecek mekanizmaların geliştirilmesi elzemdir. Bu noktada, ev içi bakım yükünün kamusal politikalarla hafifletilmesi, kadınlara yönelik esnek ama güvenceli istihdam modellerinin oluşturulması ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten eğitim politikalarının yaygınlaştırılması, kadınların NEİY statüsünde uzun süre kalmasını önleyici adımlar olabilir.

Araştırma bulguları aynı zamanda sosyal sermaye eksikliğinin, NEİY gençlerin istihdama erişiminde önemli bir engel olduğunu göstermiştir. İş bulma süreçlerinin çoğunlukla "tanıdık" ilişkilerle şekillendiği bir bağlamda, sosyal çevreye erişimi sınırlı olan gençlerin dışlanma riski artmaktadır. Bu nedenle, NEİY gençlere yönelik staj, mentörlük, gönüllülük ve yönlendirme programlarının artırılması; gençlerin ilişki ağlarını güçlendirecek şekilde örgütlenmeleri teşvik edilmelidir. Bunun yanı sıra, NEİY sürecinde gençlerin yaşadığı yönsüzlük, motivasyon kaybı ve değersizlik duyguları da dikkate alındığında, psikososyal destek mekanizmalarının yaygınlaştırılması büyük önem arz etmektedir. Özellikle yerel düzeyde gençlik merkezlerinin kurulması, ruh sağlığı hizmetlerinin gençlere özel olarak yapılandırılması ve bireysel danışmanlık hizmetlerinin erişilebilir kılınması, NEİY durumunun kronikleşmesini önleyici bir rol oynayabilir. Tüm bu yaklaşımların hayata geçirilebilmesi için yerel yönetimlerin daha aktif roller üstlenmesi, NEİY gençlerin bulundukları sosyal çevrelerle doğrudan temas hâlinde desteklenmesini sağlayacak önemli bir yapı taşını oluşturacaktır.

Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Bu çalışma, İstanbul'da yaşayan 15-29 yaş aralığındaki 15 NEİY gençle gerçekleştirilen nitel görüşmelere dayanmaktadır ve derinlemesine bir saha araştırması sunmaktadır. Ancak NEİY olgusu, yalnızca bireysel deneyimlere dayalı olarak değil, farklı sosyo-kültürel, coğrafi ve toplumsal bağlamlar içinde de incelenmesi gereken dinamik ve çok boyutlu bir yapı arz etmektedir. Bu doğrultuda, gelecekte yapılacak araştırmaların daha geniş örneklemlerle ve farklı bölgeleri kapsayacak şekilde tasarlanması önem arz etmektedir. Özellikle Türkiye'nin doğu ve batı bölgeleri arasında, eğitim olanakları, kültürel normlar ve ekonomik kaynaklara erişim düzeyinde ciddi farklar olduğu göz önüne alındığında, kırsal-kentsel karşılaştırmalı çalışmaların yapılması, NEİY gençliğin mekânsal boyutunu daha iyi anlamamıza katkı sunacaktır.

NEİY sürecinde toplumsal cinsiyetin dönüştürücü etkisi, bu çalışmada önemli bir bulgu olarak öne çıkmıştır. Bu nedenle, gelecekte özellikle kadınların NEİY sürecinde karşılaştıkları ataerkil normlar, bakım emeği yükü ve sosyal dışlanma biçimleri üzerine odaklanan feminist perspektifli çalışmaların artırılması gerekmektedir. Ayrıca bu araştırma Bourdieu'nün habitus ve sermaye kuramı çerçevesinde yapılandırılmış olsa da, farklı kuramsal çerçevelerin –örneğin yaşam döngüsü yaklaşımı, eleştirel gençlik kuramları veya

aktör-ağ kuramları gibi– devreye sokulması, NEİY gençliğin farklı yönlerinin daha görünür hale gelmesini sağlayabilir.

Bunların yanı sıra, NEİY durumunun zamansal dönüşümünü takip etmek amacıyla uzunlamasına nitel araştırmalar yapılması, gençlerin bu süreçteki ilerleyişlerini ve yeniden sistemle kurdukları ilişkileri anlamada derinleştirici bir katkı sağlayacaktır. Aynı bireylerle farklı zamanlarda yapılan görüşmeler, NEİY olgusunun geçici mi yoksa kalıcı mı bir duruma evrildiğini analiz etmek açısından da önemli ipuçları verecektir. Son olarak, hâlihazırda uygulanmakta olan gençlik politikalarının, istihdam teşviklerinin ya da eğitim projelerinin sahada nasıl karşılık bulduğunu ölçen uygulamalı değerlendirme araştırmaları, hem akademi hem de politika yapıcılar için değerli ve yönlendirici sonuçlar sunacaktır.

Sonuçta, bu tez çalışması NEİY gençlerin deneyimlerini yalnızca işsizlik ya da eğitim dışı kalmışlıkla sınırlı bir biçimde değil, çok katmanlı bir toplumsal dışlanma süreci olarak ele almıştır. Görüşmelerden elde edilen ifadeler, bireylerin toplumsal yapılar içerisindeki yerlerini belirleyen sermaye biçimlerinin eşitsiz dağılımının, NEİY olma hâlini hem biçimlendirdiğini hem de pekiştirdiğini ortaya koymuştur. Bourdieu'nün habitus ve sermaye kuramı çerçevesinde yapılan bu analiz, bireysel yönelimlerin arkasındaki yapısal dinamikleri görünür kılarak, NEİY gençliğin sadece bir "sorun grubu" olarak değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin taşıyıcısı ve yansıtıcısı bir konumda ele alınması gerektiğini göstermiştir. Bu bağlamda çalışma, hem kuramsal derinliği hem de saha temelli verileriyle, Türkiye'de NEİY olgusuna dair yürütülen tartışmalara sosyolojik bir perspektif sunarak özgün bir katkı sağlamaktadır. NEİY gençlerin deneyimlerinin sadece istatistiksel göstergelerle değil, gündelik yaşam pratikleri, yönelimleri ve anlam dünyaları üzerinden anlaşılmasının gerekliliği bu çalışmanın temel öncüllerinden biri olmuş; ortaya konan çözümlemeler, geleceğe dönük çok boyutlu politika tasarımlarına ışık tutma potansiyeli taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Ak, Y., Polat, K., Toktaş, D., & Şahin Söylemez, S. (2021). Neden ve etki boyutlarıyla "Ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirmede (NEİY)" olan öğrenciler. İçinde L. Şahin, M. E. Kocakaya ve O. Akgül (Ed.), *Türkiye'de İstihdam, Eğitim veya Öğretimde Olmayan Gençler (NEET)* (s. 1-125). İstanbul Üniversitesi Yayınları. DOI: 10.26650/B/SS46.2021.014.01

Alfani, F., Clementi, F., Fabiani, M., Molini, V., & Valentini, E. (2020). Once NEET, always NEET? A synthetic panel approach to analyze the Moroccan labor market. *World Bank Group Poverty and Equity Global Practice Policy Research Working Paper*. DOI:10.1596/1813-9450-9238

Alfieri, S., Sironi, E., Marta, E., Rosina, A., & Marzana, D. (2015). Young Italian NEETs (not in employment, education, or training) and the ınfluence of their family background. *Europe's Journal of Psychology*, 11(2), 311–322. DOI:10.5964/ejop.v11i2.901.

Arnett, J.J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties, *American Psychologist*, 55(5), 469-480. https://doi.org/10.1037/0003- 066X.55.5.469

Bardak, U., Maseda, M. R. ve Rosso, F. (2015). *İstihdam, eğitim veya öğretimde olmayan gençler (NEET): ETF ortak ülkelerine genel bir bakış.* Avrupa Eğitim Vakfı, 1-76. https://www.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/young-people-not-employment-education-or-training-neet

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. J. G. Richardson (Ed*.), Handbook of theory and research for the sociology of education* (ss. 241-258) içinde. Greenwood.

Bynner, J., & Parsons, S. (2002). Social exclusion and the transition from school to work: The case of young people not in education, employment, or training (NEET). *Journal of Vocational Behavior*, 60(2), 289–309. DOI:10.1006/jvbe.2001.1868.

Cansever, E. B., & Namal, M. K. (2019). *İşgücünün görünmeyen dezavantajlıları: Ne işte ne de eğitimde olmayan gençler.* İçinde M. Koçancı & H. Yerlikaya (Ed.), Sosyal Politika ve Çalışma İlişkilerinde Güncel Sorunlar II. KİTAP (ss. 111-134). Gazi Kitabevi.

Caruana, E., Allott, K., Farhall, J., Parrish, E. M., Davey, C. G., Chanen, A. M., Killackey, E., & Cotton, S. M. (2019). Vocational engagement among young people entering mental health treatment compared with their general population peers. *Early Intervention in Psychiatry*, *13*(3), 692-696.

Carcillo, S., Fernández, R., Königs, S., & Minea, A. (2015). NEET youth in the aftermath of the crisis: Challenges and policies (OECD Social, Employment and Migration No. 164). *OECD Social, Employment and Migration Working Papers.* https://doi.org/10.2139/ssrn.2573655.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB). (2017). *Ulusal istihdam stratejisi 2014-2023*. https://www.csgb.gov.tr/Media/4q3hn1qr/uis-ulusal-istihdam-stratejisi-2014-2023-eylem-planlar%C4%B1-2017-2019.pdf

Dama, N. (2017). Türkiye'nin Eğitim, Öğrenim Ve Çalışma Sürecinde Olmayan Gençleri *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*. (SETA Analiz No. 198). https://www.setav.org/assets/uploads/2017/05/Analiz_198.pdf

De Almeida, A. N., & Simões, F. (2020). Professional development perspectives across gender and age groups of under-qualified rural NEETs. *Journal of Community Psychology*, 1–17. https://doi.org/10.1002/jcop.22356.

De Lannoy, A., & Mudiriza, G. (2019). *A profile of young NEETs: Unpacking the heterogeneous nature of young people not in employment, education or training in South Africa*. Cape Town: SALDRU, UCT. (SALDRU Working Paper No. 249)

Erdoğan, E., Yentürk, N., Akyüz, A. A., Kurtaran, Y., Yurttagüler, L., Dursun, K., & Oy, B. (2017). *Being a NEET in Turkey: Determinants and consequences*. Working Paper No: 30. https://www.iai.it/sites/default/files/p2y_30.pdf

Eurofound (2016), *Exploring the diversity of NEETs,* Publications Office of the European Union, Luxembourg. Adres: https://www.eurofound.europa.eu/system/files/2016-06/ef1602en.pdf

European Commission Employment Committee. (2011). *Youth neither in employment nor education and training (NEET)* Presentation of data for the 27 Member States. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://ec.europa.eu

/social/BlobServlet%3FdocId%3D6602%26langId%3Den&ved=2ahUKEwjphMKe6s6OAxVsQvEDHY3HDQAQFnoECBsQAQ&usg=AOvVaw2ViK-v9qvL5AolPKzzTfG_

Furlong, A. (2006). Not a very NEET solution: Representing problematic labour market transitions among early school-leavers. *Work, Employment and Society, 20*(3), 553–569. https://doi.org/10.1177/0950017006067001.

Furlong, A. (2007). The zone of precarity and discourses of vulnerability: NEET in the UK. *Journal of Social Sciences and Humanities,* 381, 101–121.

Göl, V. (2022). *Türkiye'de eğitimde, öğretimde ve istihdamda olmayan kişiler (NEET), gençlik istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki büyümenin ampirik analizi* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gutiérrez-García, R. A., Benjet, C., Borges, G., Méndez Ríos, E., & Medina-Mora, M. E. (2018). Emerging adults not in education, employment or training (NEET): Socio-demographic characteristics, mental health and reasons for being NEET. *BMC Public Health, 18(1).* https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-018-6103-4

ILO. (2013a). *Decent work indicators: guidelines for producers and users of statistical and legal framework indicators.* Geneva.

https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@integration/documents/publication/wcms_229374.pdf

ILO. (2013b). *Youth labour market analysis: A training package on youth labour market information.* Geneva: International Labour Office, Employment Policy Department. https://www.ilo.org/resource/training-material/youth-labour-market-analysis-training-package-youth-labour-market

ILO. (12.08.2024). *Global Employment Trends for Youth 2024.* [Press release]. https://www.ilo.org/publications/major-publications/global-employment-trends-youth-2024

İTOSAM. (2025). *İstanbul'da NEİY gençler: İhtiyaç analizi ve politika önerileri* [Araştırma raporu]. İstanbul Ticaret Odası Sosyal Araştırmalar Merkezi. https://www.itosam.org.tr/public-pdf/MzQ3

Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *JAMA Psychiatry*, *62*(7), 593-602. https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.7.768

Kevelson, M. J. C., Marconi, G., Millett, C. M., & Zhelyazkova, N. (2020). *College educated yet disconnected: Exploring disconnection from education and employment in oecd countries, with a comparative focus on the U.S.* ETS Research Report Series. https://doi.org/10.1002/ets2.12305.

Kılıç, Y. (2014). Türkiye'de ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirmede (NEİY) yer alan gençler. *Eğitim ve Bilim, 39*(175), 121-135.

Koytak, E. (2013). Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi. *İstanbul University Journal of Sociology, 3*(25), 85-101.

Koytak, E. (2024). İsim, Büro, Reklam: Avukatlıkta Simgesel Sermaye Biçimleri. *İnsan ve Toplum, 14*(4), 80-111.

Kurnaz, I. (2015). İşgücü Piyasasında Nitelik Uyumsuzluğu: Düşük Nitelikli İşlerde Yüksek Nitelikli İşgücü. *İktisat ve Toplum, 12*(4), 89-110.

Kuvvetli Yavaş, H. (2021). Türkiye'de Genç Kadın İşsizliği ve İşgücü Politikaları. *Çalışma ve Toplum*, *1*(68), 151-180. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71822/1155441

Murat, S. (1988). Gelişmekte olan ülkelerde gençlerin sosyo-demografik, istihdam ve eğitim özellikleri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 46, 317-340. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/8446

Niknami, S., Schroder, L., & Wadensjo, E. (2019). Ethnic minority youths in the labour markets in Denmark, Finland, Norway and Sweden. *Dıscussıon Paper Serıes,* No. 12274.

OXFAM (2016). Youth and inequality: Time to support youth as agents of their own future. *Oxfam Briefing Paper*. https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/bp-youth-inequality-global-120816-en_0.pdf

Özdemir, C. (2019). Türkiye'de demografik fırsat penceresi ve eğitimin yaygınlaşmasının sosyoekonomik etkileri. *Nüfusbilim Dergisi, 41*(1), 7-25.

Puerto, S., Kim, K. (2020). *Genç işçiler COVID-19'un ekonomik etkilerinden ağır zarar görecek.* Erişim Adresi:https://www.ilo.org/tr/resource/article/genc-isciler-covid-19un-ekonomik-etkilerinden-agir-zarar-gorecek

Ranzani, M. & Rosati, F. (2013). *The NEET trap: A dynamic analysis for Mexico*. CGIAR GENDER Impact Platform. https://gender.cgiar.org/publications/neet-trap-dynamic-analysis-mexico

Russell, H., Leschke, J. & Smith, M. (2020). Balancing flexibility and security in Europe? The impact of unemployment on young people's subjective well-being, *European Journal of Industrial Relations*, 26(3), 243-261. https://doi.org/10.1177/0959680119840570

Sierra, C. J. D., Colin, H.-L., Mark, M. K., Simon, H., & Max, P. (2018). *Towards a better understanding of NEET youth in Ontario: Findings from the "Made in Ontario" NEET youth research initiative*. Ontario Ministry of Children, Community and Social Services. https://youthrex.com/wp-content/uploads/2019/02/NEET-Youth-Research-Initiative-Sept-27-FINAL_0.pdf

Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Academic.

Strelitz, J. (2003). *Tackling disadvantage: Education*. In D. Darton & J. Strelitz (Eds.), *Tackling UK poverty and disadvantage in the twenty-first century: An exploration of the issues* (pp. 57–75). Joseph Rowntree Foundation. https://www.sportni.net/wp-content/uploads/2013/03/Tackling_Disadvantage.pdf

Susanlı, Z. B. (2016). Understanding the NEET in Turkey. *Eurasian Journal of Economics and Finance, 4(*2), 2016, 42-57. Doi: 10.15604/ejef.2016.04.02.004

Şahin, L., Kocakaya, M. E., & Akgül, O. (Ed.). (2021). *Türkiye'de eğitim, istihdam ve yetiştirmede olmayan gençler* [Youth not in employment, education or training in Turkey]. İstanbul Üniversitesi Yayınları. https://doi.org/10.26650/B/SS46.2021.014

Şahin, M., & Boduroğlu, G. (2025). Ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin (NEET) yaşam deneyimleri: Zorluklar, gereksinimler ve beklentiler. *Gençlik Araştırmaları Dergisi, 13*(35), 54-68.

Tamesberger, D., & Bacher, J. (2014). NEET youth in Austria: A typology including socio-demography, labour market behaviour and permanence. *Journal of Youth Studies*, 17(9), 1239–1259. doi:10.1080/13676261.2 014.901492.

Yenilmez, D. T. (2023). Türkiye'de kayıt dışı istihdamı üzerine kısa bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 137-147.

TÜİK. (2023a). *İşgücü istatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu.

TÜİK. (2023b). *Bölgesel işsizlik verileri*. Türkiye İstatistik Kurumu.

UNDP, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2025). *Türkiye'de ne eğitimde ne istihdamda llan (NEET) genç kadınlar için politika önerileri.* UNDP Türkiye. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-05/undp-tr-gkgk-report 05302025.pdf

Uysal, G., & Acar, U. (2019). *Türkiye'de NEET gençlerin ekonomik ve sosyal durumları* (Betam Araştırma Notu No. 24). Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM). https://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2019/05/ArastirmaNotu242.pdf

Wickremeratne, N., & Dunusinghe, P. (2018). Youth not in education, employment and training (NEET) in Sri Lanka. *Advances in Economics and Business*, 6(5), 339-352.

Zhang, G., Zhou, S., Xia, X., Yuksel, S., Bas, H., & Dincer, H., (2020). Strategic Mapping of Youth Unemployment With Interval-Valued Intuitionistic Hesitant Fuzzy DEMATEL Based on 2-Tuple Linguistic Values. *IEEE ACCESS*, vol.8, 25706-25721. Doi: 10.1109/access.2020.2971102